

1904.

244.

XX. évf. 5. füzet.

Magyar Történeti Életrajzok

A M. T. Akadémia Történelmi Bizottságának
segélyezésével kiadja a Magyar Történelmi Társulat

XX. ÉVFOLYAM.

5. FÜZET.

KESZEI MIKLÓS

IRTA

PÓR ANTAL

Budapest

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA

1904

TARTALOM.

I. FEJEZET.

Keszei Miklós és a »de Frankló« mellék-név. — Keszei származása. — Ifjúkora. — Rokonsága. (3—14.)

II. FEJEZET.

Keszei Miklós királyi kápolnai ispán és titkos kancellár. — Esztergami prépost. — Nyitrai püspöksége. — Olaszországi tartózkodása. — Gazotti Ágost és a zágrábi káptalan. — A zágrábi káptalan küzdelme Medvevár birtoklásáért. — A Baboneg Istvánnal kötött szerződés. (14—26.)

III. FEJEZET.

Nagy Lajos nápolyi hadjárata. — Nápolyi Johanna pere. — A nápolyi háború. — A politikai helyzet Magyarországon. — Keszei szerepe. — Hadjárat a litvánok ellen. (27—37.)

IV. FEJEZET.

Az 1351-iki országgyűlésen hozott törvény oklevele. — Magyarázata. (38—45.)

V. FEJEZET.

A második litván hadjárat. — Keszei kalocsai érseksége. — Erzsébet anyakirályné zarándoklása Marburgba szent Erzsébet sirjához. — A kölni és aacheni zarándoklás. (45—67.)

VI. FEJEZET.

Giannino di Guccio francia trónkövetelő Magyarországon. (67—86.)

VII. FEJEZET.

Keszei Miklós esztergami érsek egyház-kormányzói működésének jellemzése. — A pozsonyi káptalan. — Keszei és a patarenusok. — Politikai helyzet. — Boszniai hadjárat. — V. Orbán pápa levele Nagy Lajoshoz. — Bolgár Hadjárat. (86—101.)

VIII. FEJEZET.

A pápaság világi állása a xiv. század elején. — A pápai székhely Avignonban. — IV. Károly császár és V. Orbán pápa. — A pápa visszatérése Rómába. (101—114.)

FÜGGELÉK. (115—121.) — HASONMÁS SZÖVEGE. (122.)

KÉPEK.

Önálló mellékletek:

	Oldal
A zágrábi székesegyház	24
Marburg látképe... ..	41
A marburgi sz. Erzsébet-kápolna romjai	49
Nagy Lajos adománylevele Keszei Miklós részére	101

A szövegbe nyomott képek:

	Oldal		Oldal
1. Czimkép: Eperjesi Wittich Károly rajza	1	5. Nagy Lajos második nagy pecsétje	11
2. A garamkeszei templom... ..	3	6. Avignon (A pápai palota nyugoti része)	16
3. Zágráb pecsétje	8	7. Visegrádi romok	17
4. Esztergam vára	9		

A szövegbe nyomott képek:

	Oldal		Oldal
8. Barletta	19	30. Szent Simeon ezüst koporsója	
9. Erzsébet királyné nagy pecsétje	23	Zárában... ..	62
10. III. Endre ezüst dénárjai... ..	24	31. Dombormű szent Simeon ezüst	
11. Gentilis címere	25	koporsóján	63
12. Gentilis arcképe	26	32. Nagy Károly császár hermája ...	66
13. Nápolyi Johanna	28	33. Sebenico	67
14. Avignon (A pápai palota keleti		34. Rienzi érme	68
része)	29	35. Cola Rienzi domborművé képe...	69
15. Nápoly	31	36. Siena	71
16. Velencze	33	37. A pápai lak Sienában	73
17. III. Kázmér ezüst garasa	34	38. Visegrád	77
18. Erzsébet királyné titkos pecsétje	41	39. Krakó	81
19. Szent Erzsébet koporsója Mar-		40. Lajos király titkos pecsétje...	85
burgban... ..	46	41. Rienzi aláírása... ..	89
20. IV. Károly császár pecsétje ...	50	42. Rienzi jelvénye	91
21. Majna-Frankfurt látképe	51	43. Szokolác vára	93
22. A marburgi sz. Erzsébet-templom	52	44. Nagy Lajos címere sz. Simeon	
23. Szent Erzsébet szobra a marburgi		zárai koporsóján	95
székesegyházban	54	45. A trausnitzi bajor fejedelmi	
24. A három szent király ereklye-		kastély	96
ládája Kölnben	55	46. Bologna	97
25. Az aacheni székesegyház	56	47. Avignon... ..	103
26. A magyar kápolna oltártáblája		48. Assisi sz. Ferencz képe... ..	105
Aachenben... ..	57	49. Petrarca... ..	106
27. Nagy Lajos által ajándékozott		50. III. Albert osztrák herczeg	107
ereklyemutató Aachenben	58	51. IV. Rudolf osztrák herczeg pe-	
28. Az aacheni káptalan pecsétje ...	60	csétje... ..	109
29. Szent Simeon aacheni ereklye-		52. Esztergam pecsétje	114
tartója	61		

A
Magyar Történeti Életrajzok

1905. évfolyama:

VERESS ENDRÉ-től

ZALÁNKEMÉNI KAKAS ISTVÁN

DR MELLER SIMON-tól

FERENCZY ISTVÁN

DR TÓTH-SZABÓ PÁL-tól

SZATMÁRI GYÖRGY PRIMÁS

ÉLETRAJZÁT HOZZA.

Továbbá munkába vannak véve:

Beatrix királyné, Berzeviczy Alberttől.

Kupeczky János, Zsilinszky Mihálytól.

Rimay János, B. Radvánszky Bélától.

Kisfaludy Sándor, Dézsi Lajostól.

Berzeviczy Márton, Veress Endrétől.

Erzsébet királyné, Pór Antaltól.

Gróf Dessewffy Aurél, Réz Mihálytól.

A MAGYAR TÖRTÉNETI ÉLETRAJZOK

egy-egy évfolyamát a Magyar Történelmi Társulat tagjai a titkári hivatalnál vagy a társulat pénztáránál 10 korona előfizetési áron rendelhetik meg.

2. A GARAMKESZEI TEMPLOM.

I.

KESZEI Miklós, kinek életét megírni szándékozom, ötödik e néven Esztergam főpapjai közt.

A főegyházmegyei névtárban régtől fogva «de Frankló» (Frankói) melléknéven fordul elő, melynek helyessége felől, valószínűleg azért is, mert jeles emlékű Knausz Nándornak volt része az érsekek névsora javított összeállításában, senki se kételkedett — talán az egy dr. Városhy Gyulán, ez idő szerint székesfehérvári püspökön kívül, ki midőn még kalocsai kanonok korában a kalocsai érsekek névsorát helyesbitette, Miklósunk, 1356-tól 1358-ig kalocsai érsek neve mellé nem tette a Frankói melléknévet — igen óvatosan. Mert az ugyan kétségtelen a vasvári káptalan 1392. évi följegyzéséből, hogy Kelemenfia János, frankói nemes testvére vagy kisöccse (germanus) volt valamely néhai érsek úrnak,¹ de ezzel koránsincs az mondva, hogy a «néhai» esztergami érsek vala, mivel a magyar birodalomhoz

¹ Orsz. levéltár dipl. oszt. 2935: Benedictus filius Johannis, Antonius filius Michaelis filius dicti Johannis, Johannes filius

Clementis, germani condam domini archiepiscopi, nobiles de Franklon.

az időtájt öt érsekség tartozott; még kevésbé, hogy éppen V. Miklós esztergami érsek volt.

A Frankóiak eredetéről Kézai Simon magyar krónikája szerint a következőket tudjuk: III. István király idejében (1161–1173.) jöve Magyarországra egy Gottfried nevezetű vitéz Meissen tartományából, kitől származik Keled fiai: Filep, László és Gergely nemzetsége. Ezen Gottfried ugyanis, ki nemes fiú, tudniillik a Hartfeldi gróf fia vala, a frankfurti gyűlésen, hol császárt kellett választani, lázadást támasztván, mint mondják, a thüringeni tartomány grófját megölte s onnan futással menekülve mint bujdosó jött István királyhoz, kitől ellenségei vissza is követelték. És minthogy István király ellenségeinek vissza nem adta, Németországban ellene számkivetési ítéletet hoztak, s így marada akaratlanul Magyarországon. Kit azután a király sereggel Bosnya fejedelme ellen küldött, kinek legyőzése után a királyhoz visszatérvén, azontúl az vele kegygyel bánik vala.² Eddig a krónikás, kinek előadásához nem egy szó férhet, annál nyomósabban, minthogy Gottfriedről hiteles királyi okiratok maradtak reánk, melyek szerint már III. István atyja II. Géza király külföldről (1156. táján) behíttá Gottfried és Albrecht vitézeket, nekik Karakó vármegyéhez tartozó két falut, a Sár nevű királyi erdőt, négy erdőört, vagyis — mint akkor hítták — erdőövöt (ardót), továbbá a sopronmegyei Locsmánd nevű falut vásárjoggal és helypénzzel, az udvarnokok gyiróti földjét és a Rába mellett fekvő Sárad (Sarud) nevű soproni várföldet adományozta. Atyja ezen adományát 1171-ben II. Géza király a német jövevények részére megerősítette.³

Idő folytán e német vendégnépek megszáporodtak és a királyi adományon megosztottak. Sárad 1262-ben Frank grófnak jutott, ki e birtokát és lakóhelyét magáról elnevezte Franchnawenak (Frankenau), ebből lett Frankló, Frankó, melytől utódai vezetéknévüket kölcsönözték.⁴

² Szabó Károly fordítása 92. lapján.

⁴ Ugyanott, I., 52., 134., 137., 170., 174.

³ Soproni Oklevéltár I., 1., 3.

Nagy készültségű genealogusunk, Wertner Mór megírta a Frankóiak történetét, és adta a hiányos adatokhoz képest hézagossá nemzedékrendét,⁵ melybe fölvette Miklós érsekünket is, atyjául Frankói Kelemen, testvéreiül Jánost, Mihályt és Jakabot adván. Úgy látszik azonban, atyja származását illetőleg nem éppen alapos combinációval, ami velünk gyér adatok mellett nem ritkán megtörténik, a miért újabban nézetét megváltoztatta, miként ezt a köztünk megszokott liberalitással velem közölni sziveskedett.

Ezen újabb nézete szerint a vasvári káptalan által 1392-ben említett érsek, ki Kelemenfia János germanusa, Szigeti (de Insula) István, ki 1367-től 1382-ig a kalocsai érseki széken ült. Wertner ezen újabb nézetét készséggel elfogadom, minthogy azt nagyon valószínűvé teszi ugyancsak a vasvári káptalannak 1386. január 20-ikán kelt levele, melyben Frankói András és László fia Frankó, Gyirót és Ombus nevű birtokuk egyharmad részét Frankói Antalnak és Benedeknek átengedik, egyszersmind kötelezik magukat, hogy összes e birtokukra vonatkozó okleveleket, melyek nálok vannak, *vagy rokonuk* (proximus eorum) *nélhai István kalocsai érsek* kezei közt valának, semmit érőknek nyilvánítják.⁶ Nem változtat e nézet helyességén, hogy István kalocsai érseket tényleg Szigetinek nevezték,⁷ mert hisz Frankói-

⁵ Turul, 1892. 113–120.

⁶ Soproni Oklevéltár I., 481.

⁷ Nevezte pedig maga Nagy Lajos király VI. Kelemen pápához, 1345 szeptember 26-ikán fölterjesztett folyamodványában, melyben ő és anyja, Erzsébet magyar királyné jelentik ő szentségének, hogy Magyarországon az összes papság közt nincs a hittani karnak egyetlen mestere, pedig ugyan szükségök volna, országos tanácsot tartván, a hittudományban jártas férfiakra, kik a hitágazatokat tudományosan fejtegetni képesek volnának, minthogy hitetlenektől és félhitűektől vannak körülvéve, sőt ilyenek számosan az országban is lakván, ezek téves tanait és gonosz okoskodásait meg kellene czáfalniok. Van azonban Magyarországon egy kedvelt hívők, Szigeti (de Insula) István barát, a

szent Ágoston remete-szerzetének magyar tartománya tanára (lector), ki megérdemelné, hogy a szent hittan mestere címét viselje. Húsz év óta szakadatlanul gyakorolja magát a tudományokban. Párisban tanult; több egyetemen (studia generalia) úgy Magyarországhban, mint Toulouseban előadásokat tartott a szent tudományból. Jó hírnévnek örvend, nemes erkölcei és tisztességes társalgása is ajánlják őt. Szerzetének Milanóban tartott főkáptalana kirendelte őt, hogy Párisban előadást tartson, és első licentiatusnak volt kiszemelve Toulouseba az esetre, hogy az ottani egyetemen a hittani kar fölállíttatnék. Ezen jeles férfiú számára azt kérik tehát a magyar fölségek a pápától, engedje meg, hogy vizsgázhasson a pápai udvarban vagy János poenitentiarius, vagy más ő szent-

nak sehol se neveztetik. A vasvári káptalan is csak azt állítja, hogy az érsek germanusa és társai Frankói nemesek. Eltekintve attól, hogy az érsek szent ágostonrendi szerzetes levén, mint ilyen a családi birtokból nem örökölt, nem ritka az eset az időben, hogy két testvért két külön vezetéknéven hittak, ha birtokuk, illetve lakóhelyök, melytől vezetéknévöket rendszeren kölcsönözték, nem volt azonos. Mindent egybevetve, igen valószínűnek vehetjük tehát, hogy a kérdéses Frankói nem V. Miklós esztergami, hanem V. István kalocsai érsek.

Viszont Wertner dr. azon állításához, hogy V. Miklós érsek azon bars megyei nemzetség ivadéka, melyből a Baláni, Sági, Sárói, lévai Cseh családok kiágaztak, hozzá nem járulhatunk, nem mintha ez állítást képtelenségnek tartanók, hanem mert azt eddig kellőleg megokolva nem találjuk. Valamelyest nyom ugyan a latban, hogy Miklós mint zágrábi püspök 1356-ban megigéri a Hont-Pázmány nembeli Dersfia Tamás fiainak, a Vajdaiaknak, hogy megfizeti azon tizenöt márka denárt, melyekkel *proximusa*, Sárói Bedefia Péter nekik tartozott;⁸ de a «proximus» e helyt, mint többnyire, sógort is jelenthet. Ahhoz pedig, hogy Nagy Lajos király ugyancsak őt a bars megyei Keszövel megajándékozta, még kevesebb következtetést fűzhetünk, mint-

sége által kijelölendő mester előtt, és alkalmasnak találtatván, Isten dicsőségére, Magyarország tisztességére és a keresztény hitben gyarapodására való tekintetből ruházza fel őt a pápa a hittan mestere címével, mindazon kiváltságokkal, előjogokkal és kegyelmekkel, akárcsak a párisi egyetemen graduáltatott volna mesterré. VI. Kelemen pápa meghallgatta a magyar felségek kérelmét, és elrendelte, hogy Szigeti István barátot examinálják meg: a tuscolumi bíboros püspök (Anibaldu de Ceccano) és a négy koronás szent bíboros áldozárja (Guilelmus de Curte Ord. Cist.), és ha elégségesnek találtnék, teljesüljön kérelmök. (Supplic. Clem. vi. anno iv., parte 1., fol. 41.) A bíborosok Szigeti István tudományos ké-

szültségét elégségesnek találhatták, mert midőn 1350 januárius 11-ikén nyitrai püspöknek kineveztetett, ugyancsak a pápa illette őt magister theologiae címmel, (Theiner, Hung. I., 716.), hanem ő magát is ugyan az időtájt de gratia Sanctitatis eiusdem (papae Clementis vi.) magisternek in theologia mondja. 1367 febr. 10-ikén áthelyeztetett a kalocsai érseki székre; 1379-től fogva egyúttal a jeruzsálemi patriárka címét is viselte a kalocsai Schematismus szerint, a miről azonban Eubel (Hierarchia Cath. I. 286.) nem tud semmit, ellenben Gams után megteszi alexandriai patriárkának (U. o. I., 82.) † 1382-ben.

⁸ Fejér, C. D. IX/III., 512.

hogy ez alapon a dunántúli Nagy-Mákfa, Oszkó, Mihálóc stb. birtokok adományából meg azt következtethetnők, hogy a Gerseiek családjához tartozott.

Ellenben Nagy Lajos király barsmegyei adománya után, melyről alább bővebben szólunk, joggal nevezhetjük V. Miklós esztergami érseket *Keszeinek*, minthogy Kesző birodalmába beigtatták s az kétségtelen birtoka lett. A főpapokat azon időben ugyan még nem volt szokásban birtokaikról nevezni; de ha III. Miklós esztergami érseket dörögdi birtokáról Dörög dinek, IV. Miklóst vásári birtokáról Vásárinak — mint veljük — helyesen nevezzük, joggal hívhatjuk V. Miklóst keszei birtokáról, melyet a királytól új adomány czímén kapott, Keszeinek, annál inkább, minthogy e név közkeletű lett, és azon Keszei Mihály,⁹ kit VI. Ince pápa 1359 május 18-ikán nyitrai kanonoknak kinevezett, beigtatását első sorban az esztergami érseknek, már mint Miklósunknak, meghagyván, nem valószínűtlen, hogy az érsek atyafia volt.¹⁰

A VI. Kelemen pápához fölterjesztett és általa 1350 január 28-ikán elintézett szuplikációk egyikében magyarországi István barát, a hittan mestere a szent-ágostoniak szerzetéből, tehát az imént nevezett Szigeti István arra kérte a pápát, hogy Antalfia Jánosnak a szőlősi plebánia javadalmat adja, melyet ez idő szerint Miklós, melléknéven *Abbis* nyitrai választott püspök elfoglalva tart.¹¹

⁹ Michael Hendini de Kezeu.

¹⁰ Olv. Áldásy Regestait a Tört. Tár 1895. évf. 275. l. 368. sz.

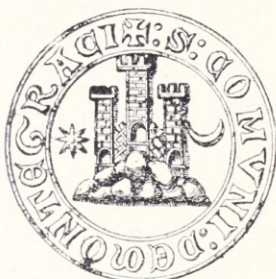
¹¹ Az érdekes suplicatio így hangzik: Supplicat Sanctitati vestre devotus vester orator Stephanus in Hungaria ordinis heremitarum s. Augustini de gratia sanctitatis eiusdem magister in theologia, quatenus sibi in personam dilecti sui germani Johannis Anthonii clerici Quinqueecclesiensis diocesis specialem gratiam faciendo de canonicatu et prebenda ecclesie predictae per promotionem et consecrationem domini Boni Johannis quondam episcopi Boznensis

in curia Vestre Sanctitatis vacantibus ac plebaniam plebis de Solos (Szőlős, Erdélyben: Nagy-Szölős Nagy-Küküllő, Kis-Szölős Kis-Küküllő vármegyében) Transilvanensis diocesis, quam dominus Nicolaus cognomine *Abbis* electus Nitriensis obtinet, quam primum per munus consecrationis impendendum eidem electo vel alio quovis modo preter quam per ipsius obitum vacare contigerit, conferendos eidem Johanni cum omnibus iuribus et pertinentiis suis donationi apostolice dignemini reservare, contradictores etc. cum omnibus non obstantibus et clausulis opportunis

Némi nehézséget okoz, hogy 1350 január 28-ikán Miklós már nem választott nyitrai, de kinevezett zágrábi püspök volt, az így megüresedett nyitrai püspökséget pedig ugyanegy napon, 1350 január 11-ikén tudniillik, maga a folyamodó nyerte el. De ezen a nehézségen áteshetünk ama nem kifogásolható fölvétellel, hogy a folyamodás sokkal előbb érkezett a pápai kancelláriába, mely azt jelen alakjába megrövidítette és elintézés végett a pápa elé terjesztette.

Sokkal nagyobb nehézséget okoz, hogy az *Abbis* szó előttem ismeretlen. Úgy tetszik se nemzetségi, se családi, se valamely illetőségi helyről kölcsönzött, hanem ragadványnév, melynek azonban jelentősége a rendelkezésemre álló szótárakban (Du Cange, Migne, Bartal) elő nem fordul. Legközelebb áll hozzá az *Abbicomnes*, mely név alatt azon világi urakat (comeseket) értették, kiknek a királyok apátságokat s egyéb egyházi javadalmaikat «in commendam», mint akkor mondták, adtak. Hanem ezen «vulgo» (cognomen), hacsak átvitt értelemben nem, Miklós urra nem illik. — *Abis* a. m. habes (nesze neked, van neked) pedig annyira alszerűnek látszik, hogy pápai suplicatióba nem illő.

Valamint származásáról, úgy Keszei Miklós ifjúkoráról nem sokat tudunk. A mit tudunk, azt főleg Nagy Lajos királynak 1365 február 15-ikén kelt, keszei adományát megerősítő jeles alakú leveléből tudjuk.¹² E levelében előadja Nagy Lajos király, hogy kedvelt híve, Miklós esztergami érsek és örökös ispán,

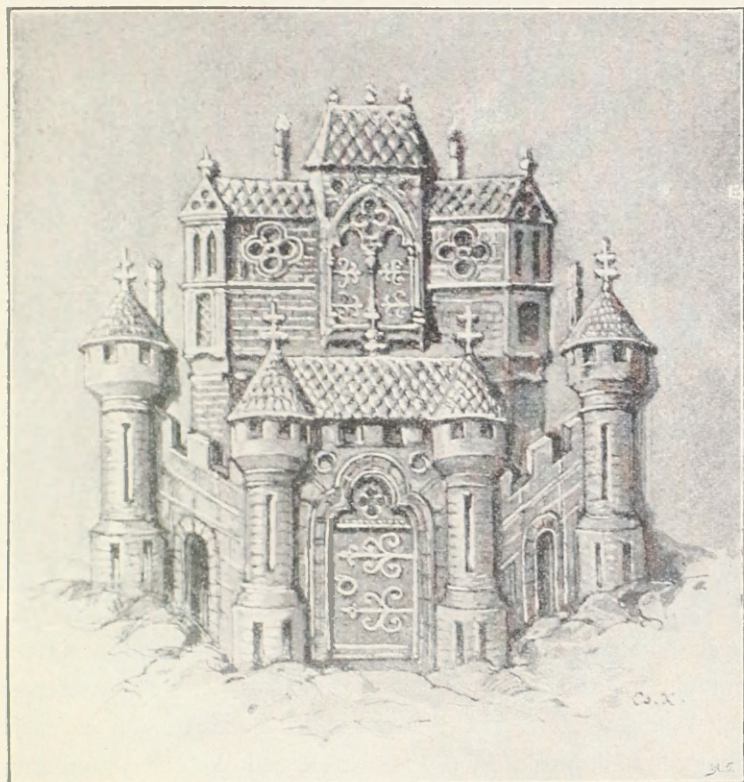

3. ZÁGRÁB PECSÉTJE.

et executiis ut in forma, et quod examen eius dignemini ad partes remittere. — Fiat R. — Et quod transeat sine alia lectione. — Fiat R. — Datum Avenione quinto kalendas Februarii, anno octavo. (Supplicationes ad Clementem VI. Anni VIII. pars I. fol. 136.)

¹² E levelet a gróf Tholdalagi család koronkai levéltárából Szádeczky Lajos t. barátom szíveskedett lemásoltatni, a miért fogadja e helyt is igaz köszönetet. Lásd a Függelékben.

udvari kancellár előtte megjelenvén, négy okiratot mutatott föl: egyet néhai (Szécsenyi) Tamás országbírónak, a bars megyei Keszőre vonatkozó ítélőlevelét, továbbá három egybehangzó kutató levelet az esztergami, a budai káptalantól, nemkülönb a garam-szent-benedeki konventtől, ugyanazon birtokra vonatko-

4. ESZTERGAM VÁRA.

zókat, esedezvén, hogy azokat s az azokban foglaltakat jóvá-hagyni, és részére, valamint *Leuko* nevű unokatestvére (fratris sui patruelis), nemkülönb ennek Tamás és Mihály fiai és örökösei részére jeles alakú levélben átíratni s új pecsétjével megerősíteni méltóztassék. Nagy Lajos király ezen leveleket átíratta. E szerint Tamás országbíró és sárosi ispán Budán,

1351 augusztus 1-én (szent Jakab apostol nyolczadán) kelt, imént érintett levelében emlékezetül hagyta, hogy Miklós zágrábi püspök a király színe elé járulván és előadván hűséges szolgálatait, melyeket gyermekségétől fogva (ab evo sue infancie), kezdetben Károly királynak, azután Nagy Lajos királynak szakadatlanul végzett, oldalától nem távozván, fölkerlte tőle a bars-megyei Kesző (Kezew) nevű királyi birtokot a maga, nemkülönbén kisöccsei, Lőrincz testvére fiai Mihály és János, azonképpen Erzsébet nővérének János nevű férjével nemzett Péter nevű fia és ezek maradékai részére. A király hajlott a zágrábi püspök esedezésére, és mert a szokásos törvényt is megtartani szokta, átküldé az esztergami káptalanhoz Czudar (Zwdor) György apródját levelével, hogy a helyszínére menvén, a szomszédokat egybegyűjtvén, a birtokot megjárják, a régi határdombok mellé újakat állítsanak, és ha ellenmondás nem keletkeznék, abba a püspököt és elősorolt kisöccseit beigtassák. Ha pedig ellenmondók találkoznának, azokat eléje, a király személyes jelenléte elé idézzék. A király embere, Czudar György az esztergami káptalan bizonyosága mellett, mely e ténykedéssel István nevű javadalmas papját (praebendariusát) bízta meg, a király parancsát teljesítette és a mondott birtokot, Keszőt tudniillik, a püspöknek és kisöccseinek új adomány czímén, ellenkezésre nem akadván, átadta örök birtoklásra. De miután a beigtatás megtörtént, megjelenék (Vásári) Miklós esztergami érsek András nevű tisztje és a szöllősi, azonképpen a csejkői jobbágyok, kik urok, az érsek nevében tiltakoztak az új határok felhányása ellen, elsőben mintegy hatvan holdnyi földrészen, mely éjszokról két út közt terül el, nemkülönbén egy másik földrészen, mely a csejkői úton két határdomb közt fekszik. Ez okból az érseket a zágrábi püspök ellen törvénybe kellett idéztetni, hogy ellenmondását, tiltakozását megokolja. Ismételt halasztás után a tárgyalás 1351 augusztus 1-én indult meg. A pörös felek, az esztergami érsek és a zágrábi püspök személyesen jelentek meg az országbíró előtt, de csupán azért,

hogy békés kiegyezésöket bejelentsék. Vásári Miklós esztergami érsek megismerte, hogy a kérdéses birtokot a király jog szerint elajándékozhatta a zágrábi püspöknek és kisöccseinek, a miért a kifogásolt földrészeket úgy a maga, mint egyháza nevében átengedte.¹³

5. NAGY LAJOS MASODIK NAGY PECSETJE.

A három kutató levél közül, minthogy egyértelműek és egybehangzók valának, Nagy Lajos jeles alakú privilegiumában

¹³ A szóban levő Kesző ma Garam-Keszinek mondatik, valaminthogy az öszes hajdani Keszők, az egy vasmegyei Egyházas-Keszön kívül, Keszinek mondatnak, de melléknévi alakjuk ma is «Keszei».

Fekszik pedig Garam-Keszi Bars vármegyében Garam-Szöllös, Garam-Ujfalú és Cséjka alatt. Területe 1232 kat. hold, lakói száma mintegy 700, róm. katolikusok és a garam-ujfalusi plébániához tartoznak.

csak egyet vett föl, az esztergami káptalanét. Szokásos módon szóról szóra ismétli Nagy Lajos király Budán 1351 április 29-ikén kelt parancsát, hogy Keszöt járják meg és a birodalmába vezessék be a megadományozott püspököt is kíséccseit. A káptalan kiküldötte Czudar Györggyel egyetemben május 3-ikán teljesítette a király parancsát, és jelentését május 7-ikén írta meg. Minthogy e jelentés az országbíró levelével szemben újat nem tartalmaz, bővebben nem foglalkozunk vele. Ezek után Nagy Lajos király általános¹⁴, de meleg kifejezésekben magasztalván Miklós érseknek körülé szerzett érdemeit, minden időben kimutatott hűségét, Kesző királyi birtokot, melyhez emberemlékezet óta a király joga kétségtelen, édes anyja, özv. Erzsébet királyné hozzájárulásával, a főpapok és főurak tanácsával újból Miklós érseknek, Leukó unokaöccsének és utódainak adja, s egyúttal kiveszi Léva vára és várnagyának joghatósága alól, miről újabb kettős pecsétjével megerősített jeles alakú levelét megíratta. De mert Miklós érsek, mint királyi kancellár, a jelzett kettős pecsét öre, nehogy ebből gyanú támadjon és a privilegium valaha kétségbe vonassék, elrendelte a király, hogy nagy pecsétje mellé titkos kerek pecsétje is, melyet egy más Miklós, a királyi titkos jegyző őrizett, szintén az oklevélre függesztessék. Kiadta pedig a levelet maga Keszei Miklós érsek mint kancellár. Következnek záradékul a főpapok és világi főméltóságok nevei.

Nagy Lajos király ez okiratából ismerjük Miklósunk rokonágát. Van egy fivére: Lőrincz s ennek két fia: Mihály és János; van egy Erzsébet nevű nővére, kinek férjét Jánosnak, fiát pedig Péternek hívják. 1351-ben ezeket nevezte örökösének Keszőben, míg 1365-ban örökösei ugyanott atyja testvérének fia: Leukó és ennek gyermekei: Tamás és Miklós. Némi föl-tűnést okozhat, hogy ez időben, 1365-ben tudniillik, az érsek közelebbi rokonai mellőzésével, távolabbi rokonainak kedvez,

¹⁴ Minthogy e levelet a kancelláriában írták, melynek az érsek volt a feje, a tisztesség tiltotta, a történetírásnak talán

nem kis hátrányára, hogy saját érdemeire részletesen kiterjeszkedjék.

minthogy föl nem tehető, hogy amazok rövid másfél évtized alatt mind elhaltak volna. Megfejtethető azonban Miklós érsek ezen eltérése eredeti szándékától, ha föltesszük, hogy édes testvéreit és maradékait a mákfai, ata-gyarmati, vagy a tárnok-lőrinczházi birtokokban, melyeket utóbb kapott a királytól, helyezte el.

Kiérzik mindebből, hogy Miklós érsek közepes módon levő nemes családból származott, a miért kora ifjúságában királyi szolgálatba lépett, kétségkívül mint íródeák a királyi kancelláriák valamelyikébe. Itt szerezte meg a folytonos gyakorlatban azon tudását, mely őt arra képesítette, hogy mint királyi titkos kancellár, azután mint alkancellár, végre mint udvari főkancellár szolgálhassa a közügyet s annak elvégre vezérlő férfiává alakuljon. Hogy önképzése végett valamely külföldi egyetemet látogatott volna, azt helyzete sem engedte meg, a miért a pápa, midőn zágrábi püspöknek kinevezte, sablonszerűen dicsérte ugyan különböző erényeit, érdemeit, de tudományos készségéről említést nem tett. Miklós erényei és érdemei közül valóban kimagaslik kötelességtudása, hűsége a királyhoz, erélye és hazafisága. Ezekkel nyerhette meg Telegdi Csanád érsek jóindulatát és — a mi Szécsényi Tamás országbíró leveléből kiolvasható — Vásári Miklós barátságát, kik a hazafias pártnak (így kell azt neveznünk!) megalkotói és vezérei valának.

Hosszú belküzdelem és sokféle, nem ritkán idegen befolyás után elvégre Biharból indult ki az irány, mely világos tudatában volt annak, hogy vissza kell térni az Árpádok politikájára, idegen behatás mellőzésével az ország integritását helyreállítani s azon lenni, hogy Magyarország a magyaré legyen. Mert elindultak ugyan ez irányban már régebben a Debreczeniek, Köcskiek, Lipóczyak, Laczkfiak, de a király származására olasz, a királyné lengyel lévén, a beszivárgott olasz, német, lengyel, cseh befolyást mellőzni nem tudták. Hisz a nádori és esztergami érseki széken, a püspökök és országnagyok közt olaszt, lengyelt, németet és csehet találunk fölös számmal. E magyar politikának Nagy Lajos király koronázásánál Telegdi Tamás esztergami érsek és Geletfia

Miklós nádor adott határozott kifejezést, midőn a megkoronázott ifjú király uralkodása céljául az ország integritása helyreállítását tűzték ki.¹⁵ Távoztatni mindent, a mi nem országos érdek, idegen befolyást, nyugati politikába való beavatkozást elodázní, egyedül csak a haza javát tartani szem előtt: ezt tűzték földadatokul a hazafiak, kiknek élén Telegdi Csanád halála után Geletfia Miklós nádor és Vásári Miklós esztergami érsek s ezek elhunytával Kont Miklós nádor és Keszei Miklós érsek állottak. Istáptolták őket, a mennyire kivehetjük, Garai János veszprémi püspök, Garai Miklós mácsai bán, Kanizsai István zágrábi püspök, az Oslok, Lackfiak, Geletfia nádor fiai, a Czudarok és számosan mások kivált az ifjabb nemzedékből, kik hiven összetartottak, ha politikai programjok megvalósítása került szóba; de egyébkor se hagyták el egymást, ha előmenetelök úgy kívánta, mert nem lehet őket oly önzetleneknek tartanunk, kik midőn életöket, véröket és vagyonukat földadozták a haza javára és a király érdekében, fáradozások és érdemeik jutalmát másoknak, főleg kapzsi idegeneknek engedték át.

II.

Keszei Miklós előtérbe lépett, midőn Kőszegi Vida nyitrai püspök avignoni 1344. évi követsége alkalmából kegyvesztetté lőn, elvesztette a királyi kápolnai ispánságot és titkos kancellári méltóságot, melyet Keszei Miklós nyert el,¹ valamint midőn Vida püspök halálával VI. Kelemen pápa Vásári Miklós esztergami prépostot 1347 május 23-ikán nyitrai püspöknek kinevezte. Az esztergami prépostság ez alkalommal megürült, de az akkor divott szokás szerint, lemondani róla, illetve jövedelmeiről a kinevezett püspöknek nem kellett előbb, mignem püspökké szen-

¹⁵ Olv. Kükülei János krónikáját *Fontes domest.* III., 137.

¹ A pápa Ferencz trieszti püspököt

1345 december 28-ikán neki is, Nicolao Comiti Capelle Ludovici Regis Ungarie ajánlja. (Theiner, Hung. I., 699.)

teltetett. Vásári Miklós fölszenteltetésével nem sietett, négy évvel utóbb mint esztergami érsek szenteltette magát püspöknek. Nagy Lajos kérelmére (ne mondjuk: sürgetésére) a pápa ugyan már 1350-ben megengedte neki, hogy püspökké szenteltesse magát, de még egy félév múlva is úgy találjuk, hogy csupán megerősített és nem fölszentelt érseknek czímeztek.² Egyéb eddig birt javadalmait nem is adta föl, csak az esztergami prépostsággal tett kivételt, melyet Keszei Miklósnak legott átengedett vagy merő barátságból, vagy nagybátyja Csanád érsek, lehet Lajos királynak óhajtására, s így esett, hogy 1349 elején már Keszei Miklóst találjuk esztergami prépostnak,³ s egyúttal királyi kápolnai ispánnak, mely hivatalát még 1350 február 13-ikán, mint választott és megerősített zágrábi püspök is viselte.⁴

Tehát ketten, Vásári és Keszei Miklós osztoztak Vida püspök örökében. Egyébiránt nyoma van, hogy Keszei Miklós esztergami préposttá történt kineveztetése előtt élvezte már a szőlősi plébánián kívül az esztergami és egri káptalanok egy-egy kánonoki javadalmát.⁵

Az okiratnak, melyet Tatamér székesfehérvári prépost és alkanczellár 1349 december 9-ikén adott ki,⁶ igen sajtáságos záradéka van, melyben a többi közt az foglaltatik, hogy az esztergami és kalocsai érseki, nemkülönben a zágrábi püspöki székek nincsenek betöltve, Keszei Miklós nyitrai választott és megerősített püspök, Vásári Miklósnak pedig nyoma sincsen. A dolog úgy történt: midőn Piacenzai Jakab zágrábi püspök 1348 október 16-ikan elhunyt,⁷ Vásárit szemelték ki utódjának Zágrábba, Keszeit pedig püspöknek Nyitrára; de Vásári kineve-

² Theiner, Hung. I., 785. — Fejér, C. D. IX. I., 763.

³ Pannonhalmi levéltár. caps. 55. lit. II. v. ő. Anjouk. Okmt. v., 256., 350.

⁴ Anjouk. Okmt. v., 358. Hogy elődje a királyi kápolnai ispánságban csakugyan Vida püspök vala, lásd ugyanannak VI. Kelemen pápához intézett suplicatióiban

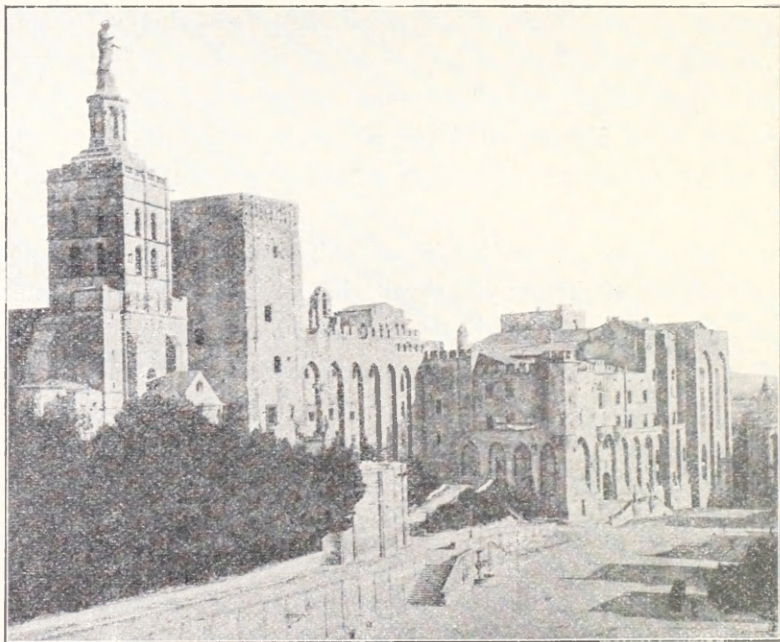
(a. II. p. II. fol. 204., 206.), melyekben magát így czimezi: *Frater Vitus episcopus ecclesie Nitriensis, comes capelle et secretarius cancellarius . . . Ludovici regis Ungarie.*

⁵ Vatikáni magyar Okiratt. I I., 441., 448.

⁶ Anjouk. Okmt. v., 343.

⁷ Tkalčić, Monum. epp. Zagr. II., 7.

zése Zágrábba meg nem történt még, midőn Harkácsi István kalocsai érsek (1349 szeptember előtt),⁸ bekövetkezett halálával ez a szék szintén megürült. Utódjául tehát ismét Vásárit szemelték ki, ki is nevezte volt a pápa, miközben Zágrábba Lackfi Dénes knini püspököt helyezte át. De Kalocsa is csak közbeneső rövid állomása volt Vásárinak. Mint föntebb Tatamér leveléből láttuk, 1349 december 10-ikén már az esztergami érseki szék is üresen

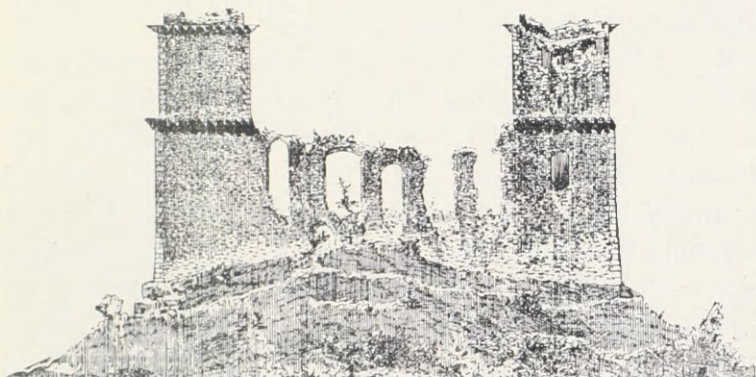
6. AVIGNON.

állott. Vásárit tehát Kalocsáról Esztergamba helyezték át, Lackfi Dénest Zágrabból Kalocsára, Keszei Miklóst Nyitráról Zágrábba, Nyitrára pedig kinevezték Szigeti István ágostonrendi szerzetest, a theologia mesterét, kiről e tanulmányunk során megemlékezünk. Mindez egy napon, 1350 január 11-ikén történt.⁹

⁸ Fejér, C. D. IX/I., 646.

⁹ Theiner, Hung. I., 775 et seqq.

Nyitrai püspöki székét Keszei Miklós aligha foglalta el. Elsőben mert püspöknek még nem vala fölszentelve, aztán mert az időben, midőn a nagy halál is borzasztóan dült hazánkban, hivatalos teendőkkel, melyek a visegrádi királyi udvarhoz kötöttek, szerfölött el lehetett foglalva. Mint a királyi kápolna ispánja a királyi levéltárnak volna az őre, élén állott nem csupán a királyi kis kancelláriának, hanem egyúttal elnöke volt a vele egybecsatolt törvényszéknek, mely igen sok ügyben ítélkezett. Tatamér székesfehérvári prépost és királyi alkancellár halála után pedig nemcsak ennek helyét foglalta el a királyi

7. VISEGRÁDI ROMOK.

nagy kancellária élén, hanem egy darabig végezte a titkos kancellár és a királyi kápolnai ispánság teendőit is, mivel utóda a titkos kancellárságban, László császmái prépost, a Geletfia Miklós nádor fia még külföldi tanulmányait végezte, a miért vele mint titkos kancellárral 1353 előtt nem találkozunk.¹⁰ Mindehhez járult, hogy a király második hadjáratára készült Nápoly ellen, melyre Keszei Miklós zágrábi püspöknek, mint a királyi iroda igazgatójának, el kellett urát kísérnie.¹¹ Találkozott is munka számára bőségesen.

¹⁰ Anjouk. Okmt. VI., 55.

¹¹ Küküllői János krónikája, Fontes domest. III., 176.

Nagy Lajos király 1350 április 18-ikán indult el Zengből egy gályán és néhány bárkán Apuliába. Nyolczad napra kikötött Ortonában. Aztán hosszabb ideig kényszerült Barlettában időzni, míg hadai számára a szükséges költség utána érkezék. Barlettában fogadta olasz hiveit is, kik azért sereglének köréje, hogy jutalmokat vegyék a végzett szolgálatokért, kiállott szenvedésekért, kárpótlást elkobzott javaikért. A zágrábi püspök fogalmazta az adományos leveleket. Segítségére volt Orsillo Minutolo nápolyi kanonok, ugyanaz, ki a meggyilkolt Endre sicíliai király tisztos eltakarításáról gondoskodott. Együtt serénykedének a királyi levelek kiállításában, mert Nagy Lajos király mindenki iránt nagylelkűnek mutatkozott.¹²

Keszei Miklós ezen olaszországi tartózkodása arról is nevezetes, hogy Olaszországban, Aversában szentelték föl püspöknek. Nagy Lajos király, mielőtt ezen második nápolyi útjára elhatározta magát, 1350 elején követeül küldötte Avignonba Jägerndorfi Pál nyitrai főesperest, hogy meggyőződést szerezzen, ha vajjon a Boulognei Guido biborossal kötött békepreliminárak betöltése remélhető-e? Ez alkalommal egyebek közt arra is kérte a pápát: engedje meg, hogy Vásári Miklós és Keszei Miklós választott főpapok püspökké szenteltethessék magokat. VI. Kelemen pápa nemcsak készséggel hozzájárult a magyar király e megkereséséhez, megengedvén a választott zágrábi püspöknek, hogy az által szenteltethesse föl magát, a ki által neki tetszik, hanem még azon kedvezményben is részesítette, hogy négy kanonokot nevezhessen ki káptalanába.¹³ Sietett élni ez engedelemmel Miklósunk, midőn magát Aversában püspöknek szenteltette.¹⁴ Minthogy pedig az ostromlott Aversa kapui 1350 augusztus 3-ikán nyíltak meg Nagy Lajos előtt és ugyanő ugyanazon évi szeptember 17-ikén már távozott Apuliából,¹⁵ ez időközben

¹² Gravina, Chronicon, Muratori SS. XII., 698.

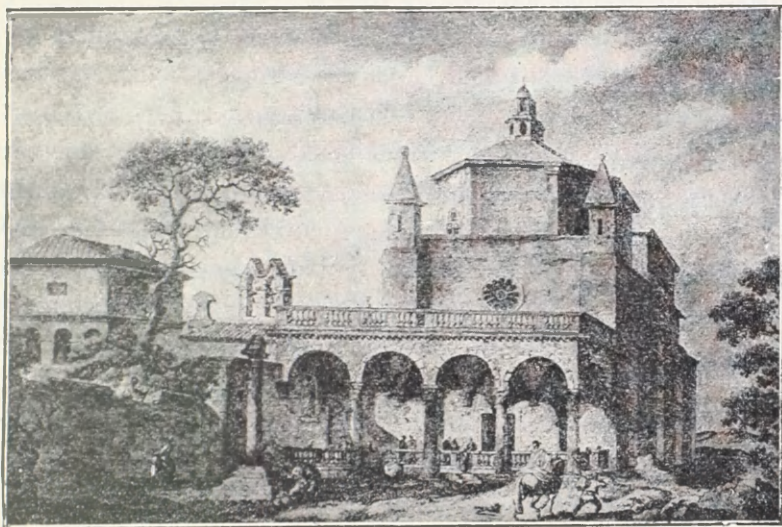
¹⁴ L. Thuróczy krónikáját Schwandtner, I., 182.

¹³ Theiner, Hung. I., 782. ded. 1350. április 14-ikén és 785. ded. június 16., 23.

¹⁵ Chronicon Siculum, 13., 14.

történt Miklós zágrábi püspök fölszentelése. Hogy ismét Nagy Lajos király kíséretében tért vissza Rómán át Magyarországra, arra a királynak útjában kiadott okirataiból vonhatunk következtetést. Október 25-ikén érkeztek haza.

Valamint érdemeül tudhatjuk be Keszei Miklósnak, hogy mihelyt tehette, püspökké szenteltette magát, úgy fényes derűt vet jellemére, hogy noha országos viselt tisztjénél fogva a királyi udvarban kellett tartózkodnia és vajmi ritkán időzhetett káptalana körében, kiváló gondja volt székesegyházára, hogy az lel-

8. BARLETTA.

kiekben és anyagiakban egyaránt ne csak csorbát ne szenvedjen, de sőt gyarapodjék.

Erre nézve egyúttal korfestő adatokkal szolgálhatunk. Gazotti Ágost, a szentéletű zágrábi püspök (1303—1322) szigorú rendet szabott a székesegyházában végzendő istenszolgálatra és a káptalani tagoknak abban való részvételére nézve. E szabály magát a püspököt is lekötötte, elrendelvén, hogy nyolczan, az egyház legfőbb méltóságai egymást hetenkint fölváltsák, énekeljék a székesegyházban a nagymisét, úgymint: a püspök, a zágrábi

prépost, az olvasókanonok, a kántorkanonok, a császmái prépost, a dubiczai és kamarczai főesperesek. Az utánok következő főesperesek és a kincsörző kanonok a szentmisénél mint diakonusok (szerpapok) segédkezzenek a püspök úrnak és nevezett idősb kartársaiknak; subdiaconusokul vagyis alszerpapokul pedig a többi (mester-) kanonokok működjenek. Az istentiszteleten mindenki jelen legyen, és ha valaki helyes mentség nélkül elmaradt a hajnali zsolosmáról (matutinum), miséről vagy vecsernyéről, sőt káplánja vagy klerikusa által se helyettesítette magát, azt megbírságolták egy félmércze, vagyis egy nyolczad köből bor erejéig, melyet a szegényebb papok közt osztottak ki.¹⁶

Miklós püspök állásánál fogva is kitérhetett volna e szabály elől és kellő mentséget talált volna abban, hogy országos tiszt-sége miatt székhelyén nem lakhatik. De ő ily példát adni nem akart attól való félelmében, hogy csakhamar követőkre fogna találni.¹⁷ Nehogy tehát kevésbé érdemes pap által helyettesí-tessék, a mi tekintélye kárával járt volna, kinevezte a Keresztelő Szent Jánosról nevezett zágrábi egyház első plébánosát és utódait püspöki káplányoknak (in nostrum specialem capellanium) azzal a kötelezettséggel, hogy az istentisztelet méltóságát szem előtt tartván, a hetességben őt helyettesítsék. Miből világosan kitetszik, hogy elődje, Gazotti szigorú rendelkezését nem csupán helye-selte, hanem méltóan megtartatni kívánta.¹⁸

A zágrábi káptalan (és hozzá tehetjük: az ország összes káptalanjai) statútuma (rendelete) az egyház diszét és jóvedelmeit négyrendbeli jötevőinek köszönte. Ezek elseje a mindeneket alkotó Isten, ki a tizedet rendelte (már az ó-szövetségben) a papok számára; másodsorban állanak — úgymond a statútum — a pápák, kik búcsúkkal tisztelték meg az egyházat; harmad-

¹⁶ Statuta eptl. Zagrab. Tkalčić, Monum. epp. Zagrab. II., 65.

¹⁷ Valaminthogy a püspökök visszavonultak a rendes istentiszteletben való részvételtől, némely káptalanban éppen a legidősb hét kanonok is fölmentette magát

a nagy misék rendes tartásától, a mi egyébiránt megfejtését találja abban, hogy ők mint legidősbek, egyúttal a legtörődöt-tebbek.

¹⁸ Tkalčić i. h. II., 143.

sorban a magyar királyok, kik szabadságokkal és előjogokkal látták el a püspököket és káptalanokat; negyedsorban ugyanazon királyok és engedelmséggel némely nemesek, kik fekvőségeket és javadalmakat adtak az egyháznak. Mind e kedvezmények közt legtöbbször becsülték az egyháziak a tizedet, nem csupán azért, mert azt egyenesen az Istentől kapták, hanem valószínűleg azért is, mert begyűjtése aránylag kevesebb fáradságba került, habár a tizedszedés is sok vesződséggel, kellemetlenséggel és botránkozással volt egybekötve; hisz a népek soha se szerettek adózni, a tizedet pedig fölöttébb terhes adónak tartották, mely kijárt a bárányok-, kecskék- és méhekből, megvámolta a búzát, rozsot, zabot, árpát, kölest és minden más élelmet (bladum), nem különben tizedet fizettek a bor után is, valamint az egyéves szegénységesebb sertések után.¹⁹ Innen van, hogy a zágrábi papság minden alkalmat fölhasznált, hogy jövedelme e legbővebb forrását bánok és királyok mentül szigorúbb rendeleteivel magának biztosítsa. Az első, ki e szívességet a zágrábi egyháznak megtette, Mick bán volt az Ákosok nemzetségéből. A bán levelét aztán Visegrádon 1328 április 10-ikén jóváhagyta I. Károly király; legújabbán pedig (Budán, 1351 április 11-ikén) Keszei Miklós püspök kérésére, Nagy Lajos király, ki nagyobb kényelem kedvéért elrendelte, hogy a tizedszedést legott sz. István király ünnepe (augusztus 20.) után megkezdhetik, valamint hogy tizedet tartozzék minden ember 30 40 nap alatt leróni. Megjegyezni kívánom még, jöllehet ez észrevételelemnek nagy fontosságot nem tulajdonítok, hogy Nagy Lajos király e levelében magát csupán Magyarország királyának és nem egyúttal Dalmát-, Szlavon- és Horvátország királyának czimezi.²⁰

Anjouházi királyaink mindenkor nagy jóindulattal viseltettek Zágráb városa, főképpen a szent László király által alapított székesegyháza iránt, annak jogait, fekvőségeit és jövedelmeit

¹⁹ Sőt a zágrábi püspököt a nyestbőrök után is megillette a tized. (Tkalčić, Monum. civ. Zagrab. I., 146.

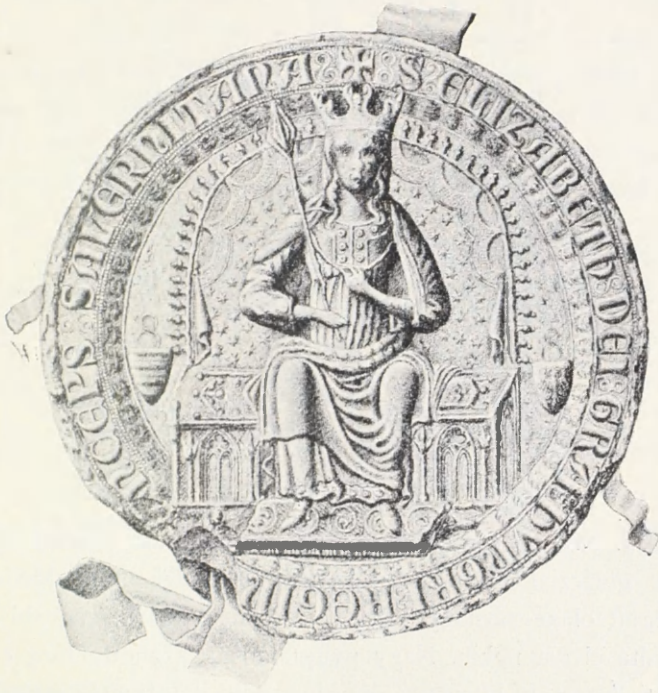
²⁰ Tkalčić, Monum. civ. Zagrab. I., 198.

különös pártfogásukban részesítvén. I. Karoly király, hogy a mondott egyházat a pereskedés kellemetlenségeitől megóvjá, egy egész évre külön királyi emberet bocsátotta a zágrábi egyház rendelkezésére, ki a székesfehérvári káptalan bizonyosága mellett birtokait újból meghatárolja (1328 május 1.). Ez meg is történt, a mint hogy erről a székesfehérvári káptalan ugyanazon évi augusztus 1-én kelt leveléből értesülünk. — Midőn 1333 július 11-ikén I. Károly király Zágrábon atutazott, hogy Endre fiát, a kiszemelt szicíliai királyt Nápolyba vigye, megkérte őt az akkori zágrábi püspök, méltóztassék az érintett határjárási okiratot jóváhagyni. A király teljesítette e kérelmet, átiratta a határjárási okiratot, de nem jeles alakú levélre; ezt — úgymond — csak azután teendi, ha Mick bán a kérdéses határjárást pontról pontra át fogta tanulmányozni és rendben levőnek találni. — Nyoma nincsen, hogy Mick bán a király e meghagyását teljesítette, mindazonáltal Keszei Miklós püspök a király elé járult és kérte, hogy a mondott határjárást helybenhagyván, I. Károly király 1333. évi levelét privilegiumos alakban erősítse meg. Nagy Lajos király készséggel engedett kedves főpapja és alkanczellárja kérésének, és atyja inént jelzett, harmadik és utolsó pecsétjével ellátott levelét, anyja és a főurak helyeslése mellett, jeles alakú levelébe átiratta és kettős pecsétjével megerősítette. Minthogy azonban a királyi kettős pecsét őrizete a kérelmező Miklós püspökre mint alkanczellárra volt bízva, nehogy e miatt kétségbe vonják vagy csak gyanúsítsák is annak származását és érvényességét, ugyancsak édes anyja és az országnagyok tudtával elrendelte, hogy az ő pecsétje mellé özvegy Erzsébet királyné pecsétjét is fügesszék. (1352 február 11-ikén.)²¹

Medvevár a Zágrábon innen a Szávához leereszkedő hegység egyik tekintélyes ormán épült, hol romjai manap is láthatók. Építették pedig ez erősséget közösen Fülöp zágrábi püspök és a zágrábi káptalan saját költségükön, saját területükön, IV. Béla király

²¹ Tkalčić, Monum. civ. Zagrab. I., 126., 129., 141., 201.

engedelméből a végre, hogyha hasonló csapás érné az országot, mint a tatárjárás, legyen hova rejteni az egyház kincseit. Fülöp püspök a Churla vagyis Türje nemzetségnek volt ivadéka. A királyi udvarban mint IV. Béla király játszótársa növekedvén, csakhamar a királyné kanczellárja lett, a zágrábi káptalan pedig megválasztotta püspökének, jóllehet még nem érte el kánonszerű harminczadik életkorát; később, 1262-ben előmozdították az esz-

9. ERZSÉBET KIRÁLYNÉ NAGY PECSÉTJE.

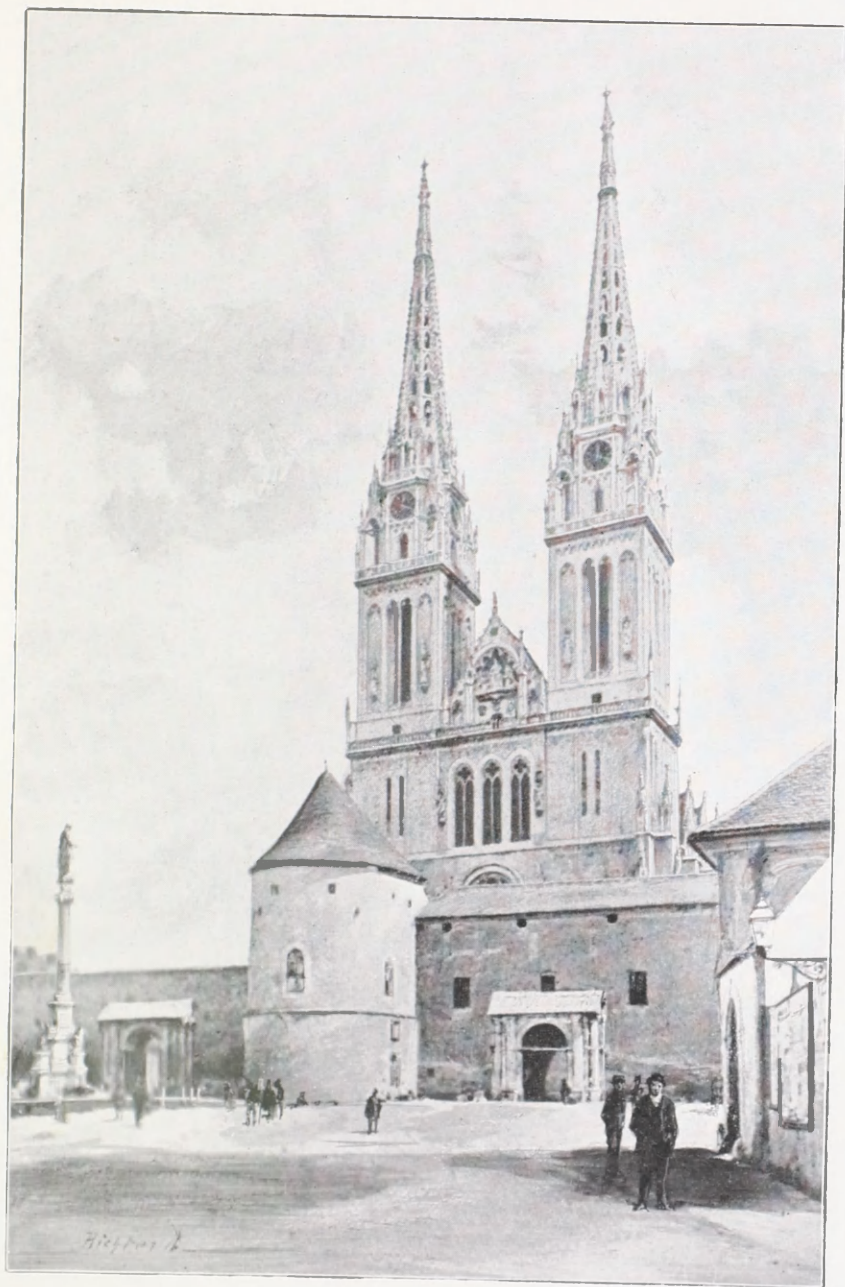
tergami érseki székre. Midőn Fülöp átment Esztergamba, nyilván az ő megegyezésével IV. Béla király átvette ideiglenesen Medvevárt. Ugyanis nem szerették királyaink, ha magányosok kezén varak voltak. Medvevár ez alkalommal a királyok, illetve a tót herczegség bánjai birtokában maradt IV. László koráig, ki azt 1273-ban visszaadta törvényes birtokosának, a zágrábi egyháznak, mely aztán mintegy husz évig békés birtokában maradt,

mígnem várnagya hűtelenül III. Endre királynak, vagy talán csak Morosini Albertnek, a király nagybátyjának és Tótország herczegének kiszolgáltatta. A vár elveszte sok zaklatásnak lett szülőanyja. Morosini Albert maga is idegen levén, két velencei nemesre, mint várnagyaira, bízta Medvevárát, kik a káptalant zaklatták a végből, hogy a várat ellássa eleséggel. Mihály püspök a Bő nemzetségből, ki közben a főpásztori széket elfoglalta s igen kardos főpap volt, viszont röviden meghagyta káptalanának, hogy tagadja meg a várnagy követelését, minthogy az egyház senki fiának sem adófizetője. És hogy szavának súlyt kölcsönözzön, ostrom alá fogta Medvevárát. III. Endre királynak kellett közbevetnie magát, ki azzal engesztelte meg a vitéz főpap méltó haragját, hogy Garics és Gerzencze megyéket bízta kor-

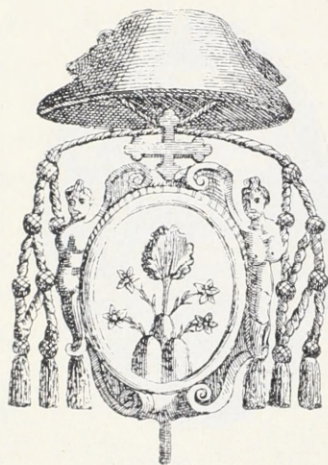
IO. III. ENDRE EZÜST DÉNÁRJAI.

mányára. Nem sokára azután Baboneg unokái: István, Iván és Rados goricziai ispánok kezére került vétel útján Medvevár. A megölt olasz várnagy testvére, Morusto Márk, zágrábi kanonok adta el azt nekik. Nagy nyugtalanság szállotta meg e miatt Gazotti Ágoston püspököt, és mert nem látott más menekvést, megkérte a Budán, 1308 június 24-ikén tanácskozó magyar püspöki kart, hogy járna közbe a medvei vár visszaszerzése végett a szent-széknél. Ráállottak kérésére és nem sokára azután, midőn szeptember 29-ikén Fra Gentile biboros és szentszéki követ Zágrábba érkezett, az ő jelenlétében Ágoston püspök megkérte a Babonegeket, szolgáltassák neki vissza Medvevárát, ő hajlandó az összeget, melyet érte Márk kanonoknak fizettek, megtéríteni. A Babonegek azonban ez idő szerint nem adhattak helyt a

A ZAGRABI SZÉKESEGYHAZ.

püspök kérésének, a miért az ügylet a püspök tiltakozásánál tovább nem haladt. Végre, hogy Baboneg Istvánt Tótország bánjának kinevezték, saját lelkiismeretétől nyugtalanítva — mint nagy ravaszul mondá — levelet írt a zágrábi káptalannak, melyben hajlandónak nyilatkozott visszaadni a medvei várat, mihelyt megfizetik nekik a pénzt, melyért Márk kanonoktól a várat az egyház nevében kiváltotta. Egy hónapos határidőt adott a káptalannak válaszádsra, nyilván azon feltevésben, hogy az nem képes a kívánt jelentékeny összeget ily rövid időn megfizetni. Jól van; ő ez esetben is áll szavának, elvben már most átadja az egyháznak elvitázhatatlan tulajdonát; míg azonban pénzt nem lát, őrizni fogja a mondott várat nem a maga, hanem a zágrábi káptalan nevében, mint az egyház tisztviselője, várnagya; viszont az egyház kötelességévé teszi, hogy immár saját vára föntartásáról gondoskodik. Szükséges pedig erre évenként ezer köből bor, ötszáz köből szemes jószág és negyven márka dénár. Mind erre ismét egy hónap megfontolási időt engedett; ha pedig a káptalan nem fogadhatja el ajánlatát, küldje vissza levelét. A káptalan felült a ravasznak és nyakra-főre elfogadta föltételeit (1313).

II. GENTILIS CÍMERE.

A teher nem volt csekély, a fölvállalt kötelezettség betartása bajjal járt. Meg is átkozta a káptalan Medve várat és a Baboneg Istvánnal kötött szerződést. Késő bánat . . . A Babonegek míg csak hatalmon valának, kezökben tartották a várat és követelték az egyházon föntartása költségeit. Csak miután 1323-ban Babonegek I. Károly király ellen föllazadtak, de a Gut-Keled nemzetségbeli Amadéfia Miklós, a Felső-Lindvai Bánfiak őse leverte őket és váraikat elfoglalta, került Medvevár a király, illetve

megint csak tótországi bánjai kezére. Ekkor a káptalan azon volt, hogy kimutassa, miszerint Medvevár jogos birtoka; de mert e fáradsága veszendőbe ment, legalább a vártartási költségek alól akart menekülni. I. Károly uralkodása alatt ennyire se jutott, hanem mikoron Nagy Lajos lépett atyja örökébe, a zágrábi prépost panaszt emelt az alig megkoronázott ifjú király előtt, hogy a medvei vár föntartására borban, eleségben és pénzben igen megsarczolják az ő káptalanát. A korán érett ifjú király, ki már ekkor (1342 december 14-ikén) hangsúlyozta véduri jogát Magyarország egyházai fölött, megbotráncozva hal-

12. GENTILIS ARCZKEPE.

lotta ezeket és legott meghagyta Mick, tótországi bánjának, hogy ne terhelje hasonlókkal a zágrábi egyházat. Tíz év múlva végre, 1352 február 10-ikén Keszei Miklós zágrábi püspök és királyi alkanczellár kérelmére föntebbi levelét az anyakirályné és főurak kedvezésével jeles alakú levélben is megerősítette és kiadatta, s azt épp úgy mint az előbbenit, nehogy Miklós püspök mint alkanczellár s a királyi nagy pecsét öre gyanúba keveredjék, a királyné kettős pecsétjével is megerősítette.²²

Világosan látható az előadottakból, még inkább az alább előadandókból, mekkora tiszteletben és mily nagy kegyben állott királyánál Keszei Miklós, zágrábi püspök, a mit nem csupán ragaszkodása és hűsége által érdemlett meg, hanem azon élénk kötelességtudása, törhetetlen erélye, becsületessége és buzgósága által is, melyet mint főpap és kanczellár fel-tüntetett.

²² A föntebbiek adatszerű igazolását olvasd a Századok 1894. évfolyama 815–820. lapjain megjelent ily című értekezé-

semlen: Medvevár története 1253-tól 1400-ig.

III.

A magyar Anjouk királyi házának az örökösödési pragmatika értelmében teljes joga volt a nápolyi trónra. I. Károly magyar király ugyanis elsőszülött és egyetlen fia volt Martell Károlynak, ki trónörökös korában meghalt. Hogy még sem ő lett a király Sziciliában, hanem Róbert nagybátyja, megfeythető abból, mert Szicilia is, de főleg Magyarország, melynek trónját I. Károly követelte, a xiv. század elején egész embert igényelt királyául. Miután azonban Magyarországon a rend helyreállott, a trón megszilárdult, s Erzsébet királyné több fiúval ajándékozta meg férjét: I. Károly jogigényeit érvényesíteni annál inkább törekedett, minthogy Róbertnek Szicilia királyának futóda még atyja életében elhunyt és csak két leányt hagyott maga után: Giovannát (kit Johannának is nevezünk) és Máriát. E fölött ismételve összekülönböztek a magyar és szicíliai udvarok, kivált mert Róbert király öccsei és kisöccsei, a tarantói és durazzói hercegek is vágytak a trónra. Végre abban egyeztek meg, hogy I. Károly magyar király fiai feleségül veszik Róbert nápolyi király unokáit, Giovannát és Máriát, első sorban András herceg Giovannát, és oly szerződést kötöttek, mely mindenképpen biztosítani látszott a magyar királyfiak szicíliai trónöröklését. Azonban e gondos előrelátást kijátszotta a rideg való. Máriát, az ifjabbik hercegnőt, alattomos úton feleségül vette Durazzói Károly herceg, Andrást pedig felesége, Giovanna bűnrészessége mellett meggyilkolták Aversában.¹

Ez volt oka Nagy Lajos király kettős nápolyi hadjáratának. Mindakét hadjárata sikerült. Az elsőben Nagy Lajos szinte kardcsapás nélkül elfoglalta Apuliát, a nép ujjongva fogadta, Giovanna és Tarantoi Lajos pedig Avignonba menekülének. Nagy Lajos-

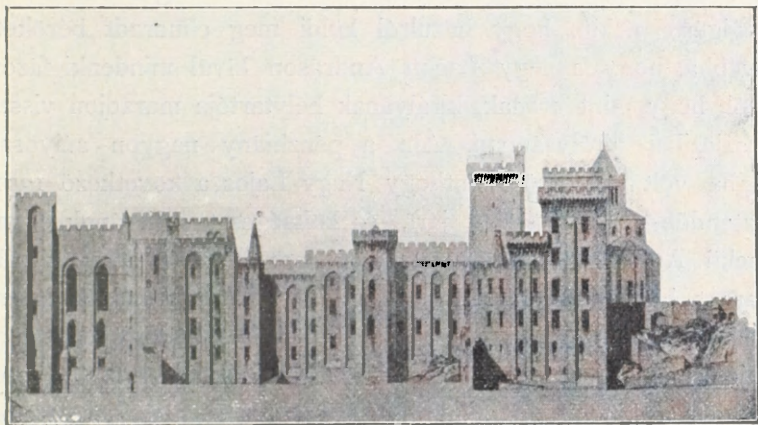
¹ Fuere, úgymond a nagy Muratori (Rerum Italicarum Scriptores XII., 547.), qui Johannam de hujusmodi crimine pur-

gare conati sunt; sed illi iudicio meo Aethiopem lavandum ac dealbandum suscepere.

13. NÁPOLYI JOHANNA

ban merész tervek fogantak meg, noha kisöccse András király utószülött fia részére tartotta Nápolyt. Ezért íteltette halálra a cselszövő Durazzói Károlyt és küldötte foglyokul a nápolyi többi királyi hercegeket Visegrádra, András kisdéd fiával együtt, ki azonban nagyanyja, özvegy Erzsébet királyné gondos ápolása daczára nem sokára meghalt. Hanem a fekete halál, mely szörnyen dúlt seregében, Nagy Lajost magát is menekülni készíttette Nápolyból, azonképpen Wolfhardt Ulrikot is, kit Nápoly védelmére visszahagyott. A király megadományozta Ulrikot, a mi annak jele, hogy viselkedése komoly kifogás alá nem esett.

14. AVIGNON.

Helyébe Lackfi István erdélyi vajdát küldötte, hogy apuliai híveit és várait megvédje. Lackfi vitézül megfelelt földadatának, míg nem a német zsoldosok megbízhatatlansága miatt kénytelen volt ő is hazájába visszatérni, hogy Nagy Lajos királyt egy második, személyes hadjáratra serkentse.

Közben Boulognei Guido bíboros, a magyar király rokona is Magyarországra jött békeajánlattal VI. Kelemen pápa részéről. A békeföltételeket megállapították, és Nagy Lajos örvendezve értesítette erről a velencei köztársaságot. Hanem a föltételek papiroson maradtak és Nagy Lajost a magyar fegyverek becsü-

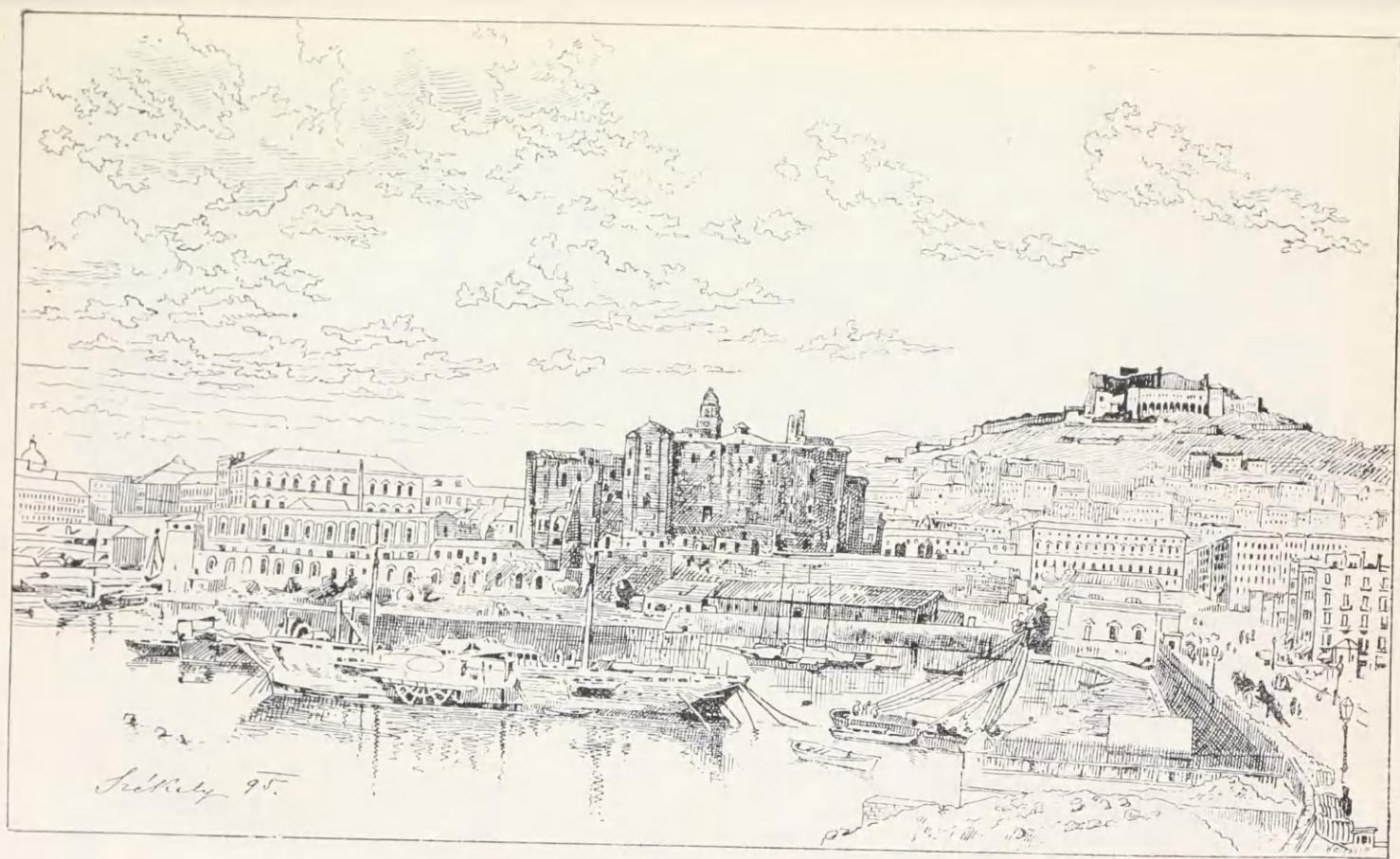
lete kénytelenítette, hogy másodszor is Apuliába induljon. Zászlait győzelem koszorúzta ekkor is; számos várat, hosszabb vívás után Aversát, Nápolyt is elfoglalta. A szicíliai királyi pár Gaetába menekült. S ime ekkor, miután másodszor is ura lett Sziciliának, fölhagyott a háborúskodással, betért Rómába a jubileumos búcsúra s aztán, még az ősz elején, hazajött Magyarországra «Lajos Magyarország, Jeruzsálem és Szicília királya», a mint magát az időben czimezte.

Miképpen okoljuk meg ezen elhatározását?

Úgy látszik, a pénz is, a harczy kedv is fogyatékán vala. Erre vall, hogy midőn Nagy Lajos elbocsátotta idegen zsoldosait, megígérte nekik, hogy hazulról küldi meg elmaradt béröket; továbbá, hogy az egy Lackfi Andrásen kívül mindenki fázott attól, hogy mint urának, királyának helytartója maradjon vissza a szicíliai királyságban. Ám a pénzhiány nagyon súlyosan aligha volt érezhető, minthogy Nagy Lajos a következő 1351. esztendőben ismét hadat járt, és költségeset a litvánok ellen; Lackfi András harczy kedve pedig megállotta a sarat, a vele maradt hadi nép mintegy két évig tartotta még magát Sziciliában és nem egy vitéz tettet követett el. Mindamellett Nagy Lajos mégis lemondott nápolyi foglalásairól, visszahívta seregét, és a kinek eddig minden szavát füle mögé eresztette, VI. Kelemen pápára bízta a szicíliai kérdés megoldását, melyről tudta, hogy a bűnös Giovanna javára fog elintéződni.

Másutt kell tehát keresni ezen nem rögtönös, mert hosszabb megfontolás után megfogamzott elhatározása okát: a megváltozott politikai helyzetben tudniillik, és a magyar nemzet hazafias gondolkozásában, mely más irányt szabott, más föladatot tűzött ki politikai és harczvágyó tevékenységének.

A nápolyi háború, mióta a meggyilkolt András király utószülött fia elhunyt, István úr a király öccse pedig uralkodásra Nápolyban nem vágyott, czéltalan volt, hisz annyiszor hangoztatott indító oka, a vérboszu többé-kevésbbé kielégítést nyert. Nagyobb sikerre, hogy például Nagy Lajos Sziciliának ura

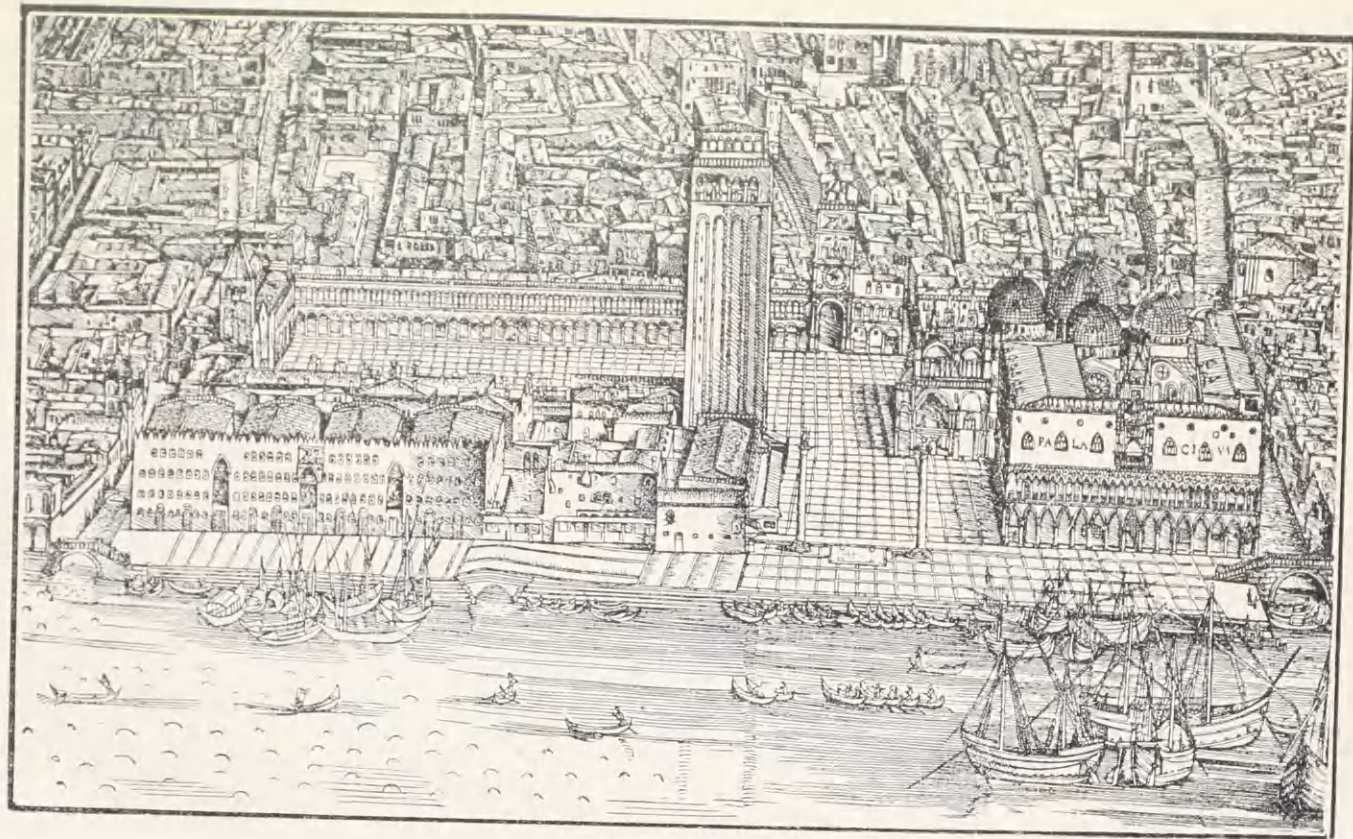

15. NÁPOLY.

maradhasson, a hadjárat netáni folytatása kilátást nem nyújtott, minthogy a járvány és a háború borzalmaitól megcsömörlött déli olasz nép nem volt politikai tényező. A kik pedig politikai tényezők valának: a pápa nem hagyhatta cserben Giovanna királynőt, már csak azért sem, mert ellenkezett fölfogásával, hogy oly hatalom, mint Magyarország királya uralkodják Nápolyban; Velence se nyughatott meg abban, hogy háta mögött is a magyar király fenyegetse; a római (mondjuk: német) császárnak és a többi olasz fejedelmeknek is volt szava e kérdéshez, melyet eddig ugyan fenyegetőleg nem hangoztattak, de e jóindulat hosszú tartalmú nem lehetett. A mi pedig a legsúlyosabban esett a latba, hogy épp ez időn Lengyelország nagy veszedelemben forgott: a litvánok, tatárok és oroszok folytonosan fenyegették, megrohanták és prédálták. Ez aggságba ejtette Erzsébet anyakirálynét, Kázmér lengyel király nénjét, a magyar politika legfőbb irányzóját, ki Lengyelországot a maga és fia örökének tekintette. Lengyelországon pedig csak a magyarság fegyveres segedelmé és a pápa kedvezése segíthetett, és hozzá tehetjük: segített is. Ez okon kellett tehát lemondani Sziciliáról és békét kötni a pápa óhajtásához képest.

Ezen politikai irányváltozásnak főtámaszai a magyar hazafiak, első sorban (már a pápa iránt való tekintetből is) a főpapok és a szabadsága élvezetében anyagilag is gyarapodó nemesség vala. Céljok a királyság hatalma izmosításában, a magyar szabadság biztosításában, az ország integritásának helyreállításában és, a mi akkor az ország egységét jelentette, a nem katolikus ország-lakók megtérítésében, a nyugati kereszténység terjesztésében összpontosult.

Eredménye ez igyekezeteknek Galiczia, Lodoméria, Dalmácia, Bosnya és Kúnország visszaszerzése, a szerbek, oláhok és bolgárok meghódolása, az aranybullának nevezett szabadságlevél megújítása, a honvédelemnek szilárd alapokra való állítása, az országban lakó kúnok, jászok és tatárok megtérítése és megmagyarítása, az ország békéjének biztosítása, a jólét gyarapo-

■ 16. VELENCE.

dása, a magyar király és magyar nemzet európai tekintélyének terjedése.

Hogy Keszei Miklósnak, mint királyi kancellárnak, zágrábi püspöknek, kalocsai, utóbb esztergami érseknek, a királyi tanács egyik fő-főemberének, a király, királyné, pápa és nemesség bizalmasának mindezen czélok kitűzésében, előmozdításában és sikeres elérésében tetemes része volt, az nem csupán állásának természetéből következik, de bebizonyítható történeti adatokból is, melyeket — a mennyire lehet — korrendben, a hol szükséges csoportosítva tárunk föl.

Nagy Lajos király 1351 július 11-ikén jelenté a pápának: minthogy országában és annak szomszédságában hitetlen és

17. III. KÁZMÉR EZÜST GARASA.

félhitű kúnok, jászok (philistei) és tatárok telepedtek le, kiket ő megtéríteni, megkereszteltetni, részökre templomokat és plebániákat építeni és javadalmazni óhajt, erre, valamint hogy az alapítandó hitközségek a kaloc-

csai vagy más egyházmegyéhez csatoltassanak, engedelmet kér. Esedezik továbbá, mivel a nevezett hitetleneket a megtéréstől kivált a püspöknek, főesperesnek és lelkésznek adandó dézsma tartja vissza, ez alól fölmentessenek. A pápa a király szándékát nemcsak helyeselte, de biztosául, ki nevében ez ügyet rendezze, a király óhajtásához képest, egyebek közt megbízta Miklósunkat is. — Mint V. Orbán pápa 1364 február 28-ikán kelt leveléből alkalmilag értesülünk, a kúnok megtérése hamarosan és teljesen sikerült, nagyrészők a váci egyházmegyébe kebeleztetett, és hogy a hitben híven kitartottak.² A miről, valamint hogy a jászok, kúnok és tatárok megmagyarosodtak, a magyar nemzet hű fiai lettek és maradtak mind e napig, hazánk évlapjai fényes tanúságot tesznek.

² Supplic. Clem. vi. a. x. f. 67. — Theiner, Hung. I., 797. II., 59.

Viszont VI. Kelemen pápának szintén volt kérése Nagy Lajos királyhoz (1351 augusztus 1.), melynek istápolására Keszei Miklóst is fölhívta. Előadjuk ez esetet, mely a Lackfi András vajda és királyi helytartó parancsa alatt álló apuliai magyar hadi nép érdeméül irandó föl. E magyar hadak, mint a pápa írja, «valamely esetlegesen keletkezett összetűzés alkalmával» foglyul ejtették Sanseverino Roger tricariai grófot. Kéri tehát szabadon bocsátását. A pápa megkereséséhez képest Keszei Miklós, valószínűleg Lackfi András is közbejárt a királynál, ki a fogoly szabadon bocsátását elrendelte, a mint erről VI. Kelemen pápának Keszei Miklóshoz 1352 február 13-ikán intézett hálaadó sorai-ból értesülünk.³

Ugyanekkor (1352 februárius 5-ikén) Miklós zágrábi püspököt más tisztesség is érte, mely a pápa nagyrabecsülésének és különös bizalmának jele. Megköttetvén ugyanis a béke Szicziálára nézve a pápa és a magyar király közt, Nagy Lajos azért folyamodott, hogy ő, a főpapok, papok és szerzetesek, minden rangú és rendű világiak, kik a Sziczia elleni támadásban fegyverrel vagy tanácscsal részt vőnek, pápai fölolldozást nyerjenek mindazon egyházi és világi büntetések alól, melyekkel a pápák rendeletei azokat sújtják, kik Szicziálára törnek. A pápa megadta ezen engedelmet; megbízta Garai János veszprémi püspököt, ki a békét mint Nagy Lajos király meghatalmazottja megköttötte, nemkülönben Miklósunkat, hogy a fölolldozást azoknak, kik azt kérik és esküvel fogadják, hogy Sziczia békéjét ezentúl zavarni nem fogják, az apostoli szentszék nevében megadhassák.⁴

Közben (1351 június, július, augusztus) Nagy Lajos király személyesen hatalmas sereget vezetett Kázmér lengyel király segítségére a lithvánok ellen. A hadjárat, melynek részleteit már megírtam,⁵ győzelmesen végződött. Nagy Lajos elfoglalta Galiciát és Lodomeriát és mélyen behatolt a litvánok birodalmába, mire Kieystut, a litvánok főfejedelme, alazatosan, de nem igazán

³ Theiner, Hung., I., 799., 811.

⁵ Nagy Lajos, 265. és köv. lapok.

⁴ Theiner, Hung., I., 806.

békéért esedezett. A békét Kont Miklós közvetítésével 1351 augusztus 15-ikén megkötötték. A litvánok fejedelmei esküvel fogadták,⁶ hogy ők és minden népeik megkeresztelkednek, valahányszor kíváztatik saját költségökön a magyar király hadába szállanak, püspökségeket alapítanak országaikban, kölcsönösen szabad kereskedést biztosítanak, Kieystut pedig Budáig kíséri Nagy Lajos királyt s ott megkeresztelkedik. — Három napig csakugyan kísérte is a magyar tábornok, de aztán hűtlenül megszökött.⁷

Igen röstellette a fölsülést Nagy Lajos király és elhatározta, hogy a jövő év, 1352 elején legott új hadjáratot indít a litvánok ellen és megbosszulja Kieystut álnokságát. Úgy látszik, ezen elhatározása — három év alatt immár a harmadik nagy költség-járó hadjárat! — nem csekély gondot okozott neki.

Részt vett-e Keszei Miklós személyesen a litván hadjáratban? annak nyomát mindeddig fölföldözni nem tudtam; sőt, minthogy Nagy Lajos távollétében anyja uralkodott az országban, valószínű, hogy a nádor és kancellár az ő rendelkezésére visszamaradtak. Azt azonban kétségbe vonni nem lehet, hogy a király gondját a jövő évi hadi készülségre nézve Keszei Miklós oszlatta szét.

⁶ Az érdekes esküformát, az eskütételnél jelenlevő Sterneck (Sternegge) vitéz elbeszélése után, mely a magyar János barát előadását megerősíti, leírta Diesenhofen (ap. Böhmer, fontes rer. Germ. iv., 82.) is, és gúnyosan, de jellemzőleg hozzáteszi: Íme az emberek megtérítésének új módja! (A német lovagrend térítési módszerét még különösebbnek találhatta volna.) Előbb a hitre nem kényszerítettek és szabadon tért meg mindenki. Most azonban — meglehet — elnézi Isten, hogy kiket az ő féltelme nem tart vissza a gonosztól, azt legalább a világi fegyverem korlátozza. És mert a papság áhitata hanyatlott, a világiak buzgósa gyarapszik annyira, hogy karddal és fűtykössel hirdetik a pogányoknak a hitet sat.

⁷ Ismételte ez álnokságot 1358-ban,

mint azt Rebdort (Böhmer, fontes iv. 544.) előadja: Litvánia pogány királya 1358 július havában testvérét küldé IV. Károly császárhoz Nürnbergbe, jelentvén, hogy ő és országa megtér a keresztény hitre és megkeresztelkedik. Ez okon a császár a prágai érseket, a németrend nagymesterét és másokat Litvániába küldötte. A király ezeknek megfogadta, hogy karácsonyra Boroszlóba jön, s ott megkeresztelkedik. A császár nagy diszszel megérkezék a mondott városban, azonban a litván király nem jött, hanem a következő üzenetet küldötte: Ő csak az esetre szándékozik megkeresztelkedni, ha a földet, melyet ő és elci bírtak Poroszországban a német rend neki visszaadja. Mire a császár eredménytelenül távozott Boroszlóból.

Nagy Lajos király eddigi nagyobb hadjáratai (Zára fölszabadtására, Nápolyba, Litvániába, és ezekhez számították Erzsébet anyakirályné nápolyi és római útját) külső sikert igen, de számbavehető eredményt nem mutattak föl, noha tömérdek költségébe kerültek úgy az államnak, mint egyeseknek. És habár Nagy Lajos bőkezűen jutalmazta a neki tett szolgálatokat, a főurak közül, kik saját költségükön állították ki zászlóaljaikat, anyagilag nem egy megrokkant, a vitézlő köznemesség pedig, mely kedvét lelte a hadviselésben, szívesen szolgálta hazáját és szeretett királyát, szintén nem győzte már annak költségeit, hisz három ló meg egy csatlós kellett legalább egy-egy jól föl-készült vitézhez, melyek fölszerelése, ellátása és zsoldja fölül-múlta a közbirtokos nemes átlagos jövedelmét, és megjegyzendő, hogy ez alkalommal voltaképpen nem is tartozott vele, minthogy a király hadai az országon kívül jártak.

Már most, hogy a második, 1352. évi litván hadjárathoz a szükséges előkészületek megtörténjenek, gondoskodni kellett, hogy illő kedvezéssel a nemzet harci kedvét és áldozatkészségét emeljék, méltányos törvényekkel kiadásait apasszák és jövedelmeit fokozzák. — Nem állítom, hogy az eszmét mindehhez Keszei Miklós adta, hisz ő csak egyik tagja volt azon hazafias szövetkezetnek, ma azt mondanók: miniszteriumnak, mely czélul tűzte a királyi tekintély izmosodását, a haza fölvirulását s a nemzet boldogulását; hanem minthogy ő adta ki róla a királyi levelet, mint az ország egyik főméltósága, a kanczellár, ő szerkesztette annak gyönyörű bevezetését és befejezését, nemkülönben a hozzáadott czikkelyeket, melyek közvetlen, gyakorlati haszna szembe-ötlő: kellett, hogy benne éljen az eszme a legvilágosabban; értem az aranybulla megújítását és fölöttébb hasznos módosításokkal való kibővítését, melyekről a következő fejezetben értekezünk.

IV.

Nagy Lajos 1351 december elejére országgyűlést hirdetett, valószínűleg Budára, melyről mindent, a mit tudunk, magából ezen országgyűlésen hozott törvény okleveléből tudjuk, a miért annak főbb részeit adnunk kell annál inkább, minthogy az «őszinteség, mely ezen oklevél minden sorában nyilvánul, az a magasztaló elismerés, melylyel a király nemzetét elhalmozza, az a méltányos hang és modor, mely az egész okmányon végig vonul, azt legbecsesebb történeti emlékeink egyikévé teszi», és magasztalja szerzőjét, Keszey Miklóst, ki a király ajkára adja, hogy «igaz feláldozó hűséget csak szabad nemzet kebelében találhat a királyi hatalom, s a fejedelmek dicsőségének legbiztosabb alapja a nemzetek szabadsága».¹

Maga az okirat így szól:

«Lajos, Isten kegyelméből Magyar-, Dalmát-, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galiczia, Lodóméria, Kün- és Bolgárország királya, salerno herceg és a szent Angyal-hegyének ura - Krisztus minden híveinek, a jelenlevőknek épp úgy, mint azoknak, kik a jövőben fogják a jelen följegyzését bírni, üdvöt Abban, ki a királyoknak ad üdvöt, boldog uralkodást és diadalmas győzelmet.

«A királyi méltóság trónja és hatalma akkor nyugszik szilárd alapokon, ha bölcs előrelátással gondoskodva van az alattvalók nyugalmáról és békességéről, és ha azok szabadságokkal jutalmaztatnak meg, sőt a már jámbor emlékü királyok által létesített szabadságok szabályozása és megerősítése által is kedvüket keressük. Mert az ő hűségök akkor fogja az ész és természet törvényeiben találni forrásait, s akkor lesz rendithetetlen, ha a fejedelem jóakarata az országlakókkal szemben megnyilatkozáván,

¹ Ferdinándy Gejza: Az aranybulla, 118. lap, megjegyezvén, hogy ez akadémiai

jutalmat nyert művet sokban követem, nevezetesen fordításait fölhasználom.

az alattvalókkal úgy összeforr, hogy hűségök ereje mindaddig nem lankad, míg ki nem alszik belőlük az élet szikrája.»

Keszei Miklós kancellár ezen arengában vagyis bevezetésben megkapóan jellemzi a viszonyt, mely Nagy Lajos király és népe közt fennállott, egyúttal bepillantást enged saját államférfiúi bölcsességébe, midőn első sorban a nemzet és király kölcsönös, legnemesb érzelmeit hangsúlyozza. Aztán folytatja:

«Ennélfogva adjuk tudtára mindeneknek, hogy országunk főpapjai, főurai, nemkülönben előkelői és nemesi gyülekezete (cetus) és egyetemének képviselői (universitatis ydempnitas) megjelenvén királyi színünk előtt, és emléünkbe hozván, elősorolván hű szolgálataik fényes érdemeit, melyeket mind a mi saját, mind országunk ügyeiben, úgy jó mint rossz napjainkban, a legnagyobb hűséggel s mintegy vallásos buzgalommal tanúsítottak irántunk; fölmutatták előttünk Magyarország hajdan dicsőséges királyának, III. Béla fiának, II. András úrnak, a mi jámbor emlékü elődünknek és ösünknek arany pecséttel megerősített jeles alakú levelét, melyben — a mint ezt az oklevél mondotta — szent István, a magyar nemzet királya s apostola által részükre létesített szabadságai foglaltatnak, hogy azokat erősítsük meg és újítsuk föl.»

Világos az oklevél e szakaszából, hogy az aranybulla megújítása az országgyűlés előterjesztésére és — úgy látszik — főleg a jobb módú (előkelő) nemesség kívánságára történt. Innen van, hogy nem új szabadságokat kérnek a nemes urak, *ez időtől fogva a nemzet*, hanem a legrégiebbeket, melyek állítólag szent Istvántól eredtek. Ezen körülmény is Keszei Miklósról, ki szintén nem főúri családból származott, az ő szerzőségére vall.

«Egyértelműleg alázatosan könyörögvén fölségünknek, — folytatja a király levele, — hogy azokat elfogadván, helyeslően és jóváhagyván, és jelen levelünkben szóról szóra átírván, összes szabadságaikkal egyetemben, mely azokban kifejezésre jut (kivéven az alább említendő egyetlen cikkelyt), megerősíteni s az említett oklevélben kifejezett ugyanazon szabadságokat királyi

kegyelmünkből és tekintélyünkkel jeles alakú levelünkkel föl-
újítván akként méltóztassunk állandósítani, hogy azoknak ők
mindörökké örvendhessenek és velők élhessenek.»

Ezután következik II. András király aranybullája betűröl
betüre a bevezetéssel és záradékkal együtt, s a következő megerősítéssel:

«Mi tehát országunk említett főpapjai, főurai, előkelői és
nemesei kérelmének meghallgatására királyi kedvezéssel hajlan-
dók lévén, és figyelembe vevén és megemlékezvén hű engedel-
mességökről és őszinte kedvkeresésökről, melyekkel a mi és
országunk minden ügyeiben, jó és rossz napjainkban, különösen
pedig mikor a mi kedves testvérünknek, Jeruzsálem és Szicília
boldog emlékezetű királyának, kinek kegyetlen meggyilkoltatása
majdnem az egész világ fölháborodását idézte elő, ártatlan vére-
nek kiontását akartuk megboszulni, velünk Szicziába jöven, és
magokat a szerencse változatainak és személyök veszélyezteté-
sének törhetetlen hűséggel és rettenthetetlen bátorsággal kitevén,
fölségünknek kedvét keresni és magokat előttünk kedvesekké
tenni igyekeztek: óhajtasukat mintegy megelőzni és kedvöket
tölteni akarván, *hogy őket a hűség hasonló műveire és önfel-
áldozásra serkentsük*, II. András királynak, a mi kedves ösünk-
nek és elődünknek arany pecsétjével megerősített, minden gyanú-
tól ment oklevelét jelen levelünkben szóról szóra átírván, az
abban kifejezett összes szabadságokkal együtt elfogadjuk, hely-
ben hagyjuk és megerősítjük.»

Keszei Miklós a fősulyt gyöngéden a király halájára teszi,
a miért a nemzet nápolyi hadjárataiban teljes odaadással szol-
gálta, mintha ez volna egyedüli indító oka, hogy a nemzet
óhajtasát mintegy megelőzte. Van ebben egy kevés szépítés.
Csaknem másfél éve, hogy Nagy Lajos elhagyta a nápolyi
háború színhelyét seregestül, tehát kissé későcskén gondolt a
nemzetnek tartozó halájára! Nem szándékozom Nagy Lajos érde-
meiből egy szemernyit is levonni; talán nem is oly simán ment
az aranybulla megújítása, mint az a Keszei szerkesztette levélből

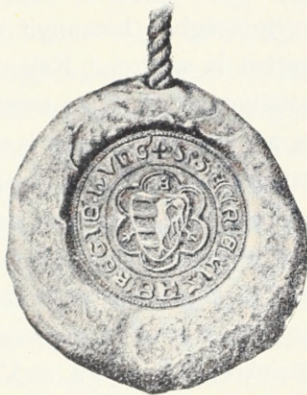

MARBURG LÁTKÉPE.

kitetszik; Nagy Lajos bölc és igazságos uralkodása alatt talán nem is volt szükség az aranybullában foglalt ősi szokásból eredő ősi jogok és szabadságok biztosítására: ám annál nagyobb szükség volt arra, hogy új alapot nyerjen a honvédelem, hogy a vitézlő rend terhein könnyítsenek, birtokát az ősiség helyreállításával megóvják és a hadi adó behozatalával szolgálatra mindinkább képessé tegyék. Ebben találom Nagy Lajos 1351. évi törvényczikkeinek főjelentőségét; ebben a király, Keszei Miklós és társai bölcseségét, hogy az aranybulla hátán a vitézlő rend, a nemesség, a nemzet jogait és az azokkal járó kötelességeit megszabták.

Keressük és megtaláljuk jelen állításunk bizonyítékait magában a mondott törvényben, legelőbb ott, a hol Nagy Lajos az aranybullát megerősíté, «kivéve csupán az egy főnemlített cikkelyt, melyet — úgy-mond — azon kiváltságból kizárunk, azt tudniillik, hogy a fiörökös nélkül elhalt nemesek birtokaikat akár életökben, akár halál esetén az egyháznak vagy másoknak adhas-sák, vagy elidegeníthetik. Sőt inkább annak tevésehez egyáltalán ne legyen joguk, hanem birtokaik jog szerint, kizárólag és egyszerűen és bárminő ellenmondás nélkül háromoljanak testvéreikre és nemzetségükre».

A birtokban feküdt a nemes embernek, mint a király job-bágyának és a szent korona tagjának honvédelmi kötelezettsége. A kinek része volt a haza földében, azt azon kötelezettség is terhelte, hogy a hazát védelmezze.² Midőn tehát az ősiséget az

18. ERZSEBET KIRÁLYNÉ TITKOS PECSÉTJE.

- Példák Nagy Lajos király ezen kori adományaiából: 1353 május 14-ikén Bako-nyán három eke földet adományoz azzal, hogy a nevezett birtokról egy pánczélos vitéz tartozzék a királyi hadban, a király

zászlója alatt szolgálni; 1355 július 30-ikán ismét három eke földet ad azon kikötéssel, hogy két fegyveres ember Liptó várának háború idején hű szolgálatot teljesítsen; továbbá Benkházán egy telket s egy mal-

1351-ik évi törvény fönti czikkelyében visszaállította³ Nagy Lajos, azt akarta elérni vele, hogy oly kezekbe, például a papok vagy szerzetesekébe, kik a kánonjogra hivatkozva, kibújni iparkodtak a védkötelezettség terhe alól, annál kevésbbé kerüljenek az ország birtokrészei, minthogy az egyháznak már volt bőven birtoka, a papság föntartására pedig főleg a tized rendeltetett.

Még inkább bizonyítják föntebbi állításunkat a megerősített aranybullához toldott czikkelyek némelyei. Ilyenek: A királyi adót (*lucrum camerae*) már I. Károly király minden egész telek után három garasban szabta meg, úgy vélem, kedvezményképpen, minthogy a szomszéd tartományokban, nevezetesen Lengyelországban kétannyit is fizettek és hozzá még természetmennyeket is szedtek.⁴ Nálunk is becsúszott itt-ott visszaélés, néhol pótléket róttak ki és természetmennyeket követeltek, a falunagyot és a nemesek szolgálait is megadóztatták, noha ezek adómentesek valának. Nagy Lajos király eltörölte mind e visszaéléseket és pontosan meghatározta az adót három garasban, melyek mindegyike kitett hat széles bécsi denárt, tizennégy garas pedig egy fertót, vagyis negyed márkát. Ezen adórendszert kiterjesztette az ország minden nemesére, nevezet szerint a Dráva- és Száváköziakra, a Pozsega- és Valkómegyebeliekre is, mert úgy akarta, hogy a nemesek mindnyájan ugyanegy szabadságnak örvendjenek és a telekadón kívül minden más fizetségtől fölmentve legyenek, a miért a szlavenokat a menyétadó és bánzsolosmája alól⁵ fölmentette. (Ki ne gondolna a zágrábi püspök gondos kedvezésére!) Azonfölül minden jogtalan és terhes szárazvámokat nemesek és nem nemesek javára eltörölt, csak a híd- és révvám szedését hagyta meg. Eltörölte továbbá azt a némely földbir-

mot ad Böles Miklósnak és fiainak azon föltétel mellett, hogy azok hadjárat alkalmával egy lóval szolgálni tartozzanak. (Tört. Tár, 1902. 32., 37., 45.)

³ Mondjuk: visszaállította, mert úgy véljük, hogy az ősiség meg volt előbb, mielőtt az aranybulla eltörölte, bizonyára

akkor, midőn a nemzetségek közös birtokon éltek és közös zászló alatt szolgáltak; csak hogy erre kevés adatunk van.

⁴ Czarnkovski: *Sommersberg*, II., 120. Dlugoss, *Hist. Polon.* III., 353.

⁵ Banzalusmaya (zolazina) = a bán szálláspénze váltása.

tokos által gyakorolt, igen alkalmatlan előjogot, mely szerint az utasoknak, nehogy a vámtulajdonos hasznától elessék, előírt, ha mindjárt kerülő útirányt kellett venniök: ezentúl járhatott kiki az úton, melyen akart. — Lábba kapott nálunk az a visszaélés is, hogy ha nemes ember ifjú feleségét haza vitte, a nászút minden vámhelyén egy-egy márkát kellett fizetnie. Nagy Lajos király ezt a zsarolást is eltörölte.

Látjuk e törvénycikkelyekből, a következőkből is meggyőződünk róla, hogy nagy királyunk a vitézlő rend állapotát rendezni, a visszaéléseket megszüntetni s ez által anyagi jólétét biztosítani iparkodott. Még inkább kitűnik ez abból, hogy hadi adóul az úrbéri kilenczedet törvényesítette. Erre vonatkozó rendelete így szól: Mindennemű jobbágyunktól, szántóvetőktől és szőlőművelőktől, legyenek azok szabad vagy bérfizető helységek lakói, kivéven a kulcsos városokat,⁶ kilenczedet szedetünk mi és a királyné és meghagyjuk, hogy a főurak és nemesek hasonlóképpen művelkedjenek; a főpapok és jobbágyokkal bíró egyházi személyek, miután a tizedet beszédtek, szedjék be a kilenczedet is, hogy ez által módjukban álljon nekünk hívebben szolgálniok s ekkép tisztességünk gyarapodjék.⁷ Nagy Lajos király a legszigorúbban követelte a hadi adó beszédését. A ki — úgymond — elmulasztja a kilenczedet beszédni a maga hasznára, az ilyen törvényszegőn (a király egyenesen rebellisnek, lázadónak nevezi) majd beszédetjük mi a magunk hasznára. Nagy előnyére szolgált tehát a vitézlő rendnek e törvény, azaz mindazoknak, kik «régidőtől fogva» kötelesek valának fegyvert fogni és a király zászlai alá seregleni; úgymint «a főpapoknak, apátoknak, perjeleknek s egyéb egyházi személyeknek, nemkülönben a főuraknak, ispánoknak, várnagyoknak, nemeseknek, birtokosoknak, valamint bármely rangú és állású embereknek, kik személyenkint vagy közönségesen, lovakkal, fegyverekkel s

6 Minthogy a kulcsos városoknak falakat kellett tatarozniok s egyébként is meg voltak taksálva.

7 Vagy mint Győr vármegyéhez intézett

levelében mondja: hogy föltségünk mellett annál készségesebb hűséggel fölkelhesse nek (assurgere valeanti. Olv. a Hazai Okmányt. II., 189.

egyéb hadhoz szükségeseikkel ellátva, hadba szállani kötelesek valának», mint Nagy Lajos király levele rendeli.⁸

Legparányibb kétségem sincs tehát arról, hogy az 1351-ik évi törvények főleg az ország hadi képessége emelését célozták, közvetlenül a küszöbön levő litván hadjáratra, közvetve pedig, hogy Keszei Miklós és társai (a négy Miklós) föllengző tervei létesüljenek, az ország «integritása» helyreálljon s a magyar király nagy czíme, melyet jeles alakú levelei fejezetében viselt, ne legyen üres szóbeszéd.⁹

Szóval, az 1351-ik évi országgyűlés célja Magyarország nagyhatalmi állásának — mint ma mondanók — megalapítása volt. Ez időtől keltezhető, a min e nagyhatalmi állás fölépült, a nemességnek mint nemzetnek tömörülése.

Hatodfélszáz esztendő múlva talán kockáztathatunk bírálatot az igyekezetről, mely Nagy Lajos királyt és hazafias tanácsosait eltöltötte, midőn a magyar birodalom «integritását» helyreállítani célul tűzték. Ma bizony Magyarország nincs azon helyzetben, hogy külső foglalásokat magának megengedhessen; vajha bensőleg megerősödhetnének kellőképp! Napjainkban az oroszok, angolok, amerikaiak, németek, néhanapján Franciaország, Olaszország és Ausztria tesznek hasonlókat a művelt közönség kisebb-nagyobb megbotránkozására. De a xiv. században Magyarország elsőrendű hatalom volt Európában, s habár Nagy Lajos hadjáraitak 1350-ig a szerencse nem éppen kedvezett, a négy Miklós és társaik kieszték az 1351-iki törvények által

⁸ M. Tört. Tár, II., 186. — E helyen nem szabad elfelednünk, hogy Nagy Lajos a székelyek nemességét ítélettel védte meg, valamint Nagy Lajos életírója János, küküllei főesperes, azt is följegyezte róla, hogy a mily bőkezű volt a nemesség iránt, oly nagylelkűnek mutatkozott az udvarnokok és udvari szolgák iránt, kik közül sokakat fölszabadított s az ország nemesi sorába fölvétetett. (Fontes, domest. III., 191.)

⁹ Mint ezt Nagy Lajos számtalanszor

hangoztatta; így pl. Nosque, prout a Deo nobis iura nostra defendendi facultas attribuitur et potestas, circa reoptacionem ipsius terre... ex antiqua consuetudine sanctorum regum, piorum nostrorum predecessorum, et consuetudine regni Hungarici approbata... metas et confinia eiusdem regni nostri a faucibus quorumlibet rebellium rebellando ipsi regno nostro reapplicare et reannectere astricti et obligati tatis nisibus inquam et toto posse anhelamus etc.

nyitját és módját annak, hogy a szerencsét a magyar fegyverekhez kössék és kivítették, a mit czélul tűztek maguknak.

A magyar hadi erő Galicziát, Lodomeriát és Dalmáciát elfoglalta; Boszniát, Moldvát, Kúnországot, Szerbiát, Bolgárországot és Havaselvét meghódolásra és a magyar főuraság megismerésére készítette, egyéb vívmányait Olasz-, Német- és Lengyelországban hallgatással mellőzvé. Csakhogy ezen fényes állapot ideig-óráig tartott. Lengyelország, Velence, főleg a törökök léptek Magyarország örökébe. Hanem azért a magyar jogczím nem egészen veszett kárba. Magyarország apostoli királya érvényesítette azt: Galiczia és Lodomeria, a hajdani Kúnország és Lengyelország egy részével, Dalmácia és Bosznia visszakerült az osztrák-magyar monarchiára, persze nem méltányos arányban, mert míg nekünk különös kedvezésből a kis Fiume jutott, a többi mind Ausztria kenyeres tarisznyájába hullott. Nem irigyeljük tőle, annyit őszintén mondhatunk. Talán elérkezik az idő, midőn Nagy Lajos birodalmának kiegészítő részei a magyar nemzet önzetlen barátságát és szövetségét keresni fogják.

V.

Még nem tavaszodott, midőn 1352 február 22-ikén Nagy Lajos király megindult seregével Budáról, hogy Kieystut esküszegését megfenyítse. Márczius 21-ikén Belc alatt egyesült a magyar had a lengyel király seregével a végre, hogy Belc várát elfoglalja, a mi azonban nem sikerült; mégis Kont Miklós ügyességével tisztességes egyességet kötöttek a hadviselő felek. A vár parancsnoka személyesen mutatta be hódolatát Nagy Lajos királynak és a magyar zászlót kitűzte vára ormára. Úgy látszik, hosszabb fegyverszünetet is kötöttek és Oroszország birtokát biztosították a magyar királynak, ki ezen eredménnyel haza indult seregestül és nagy viszontagságok közt husvétkor

érkezett Váradra, hogy szent László sírjánál hálát adjon Istennek meneküléséért. Aztán Budára ment, a hol husvét nyolczadában (április 15-ikén) mint Galiczia és Lodomeria királya is levelet adott ki, melyben Oroszországot öccse, István úr meg egyezésével nagybátyjának, Kázmér királynak engedte át olyképpen, hogy míg él, birja békességben, hanem ha fiörököst hagyna maga után, ettől a magyar állam magához válthatja Oroszországot százezer forinton; ellenben, ha magtalanul, fiörökösök nélkül múlna ki, ez esetben Oroszország, mint Magyarország jogos birtoka, Nagy Lajos király kezére kerül Lengyelországgal együtt, az eredeti kötés szerint minden váltságdíj nélkül, mely kötés csak úgy fönnáll, mint Nagy Lajosnak atyjától átszármazott azon kötelezettsége, hogy a lengyel királynak a poroszországi keresztesek és Oroszország bármely megtámadói ellen a körülményekhez képest segítséget adni köteleztetik.¹

Nem szándékozom a lengyel királynak adott további segélyt, a tatárok ellen indított hadjáratot és a szerbek ellen folytatott háborút, melyek mind «a négy Miklós» politikai eszméinek valósítása valának, újból előadni, főleg azért nem, minthogy részletes adatok hiányában képtelen vagyok kimutatni Keszei Miklós külön részét. Pedig hogy mindezen politikai mozzanatokban a királyi udvar különös meglegedését kiérdemelte, kitűnik a bizalomból, melylyel őt a királyi család kényes belügyekben is megajándékozta; az újabb birtokadományból, melyben részesítette, nemkülönben, hogy a zágrábi püspökségről a kalocsai, utóbb esztergami érsekségre előmozdította.

Lássuk ez eseményeket közelebbről.

Az Anjou-ház egyik kiváló hívének, a Kacsics-nembeli Szécsenyi Tamás erdélyi vajdának, végül országbirónak két felesége volt. Az elsőtől két fia maradt: Mihály, az időszerint váci, utóbb egri püspök és Miklós, köznéven Könyamester. Második felesége

¹ Fontes domest. III., 163. — Stadnicky, a hadi költségeknek, melyeket a lengyel Synovie Gedimina, II., 231. — Az említett király Oroszország visszafoglalására költött. 100,000 forint úgy tetszik, váltsága leendett

Anna, Ulászló osvéczi (Auschwitz) hercegnek volt a leánya, kivel a harminczas évek eleje körül kelt egybe, mi által a királyi családdal atyafiságba jutott. Ettől is voltak gyermekei: Gáspár, László és Anna, de ezek fiatalon haltak el.

Tamás úr e második feleségének, a hercegnőnek s ekkor még élő leánykájának birtokai felét hagyta, másik fele az első házasságból eredett fiaira maradván. E rendelkezése az esztergami, székesfehérvári és óbudai káptalanok előtt történt, miről Nagy Lajos király kiváltságos levelet is adott. De mert az Anna leánykája időközben elhalt, Tamás országbirónak 1354-ben bekövetkezett elhunytával nagy pörpatvar keletkezett volna, ha Nagy Lajos király meg nem bizza Keszei Miklós püspököt, Miklós nádort és Cikó tárnokmestert, hogy a felek közt közvetítsenek. A közvetítés sikerült. Széchenyi Tamás özvegye kapott hatezer aranyforintot, százötven kanczából álló ménest és három budai házat, a miért lemondott minden igényéről és kiadott minden írást.²

Nyilván ezen nagyrabecsült szolgálata jutalmául történt, hogy Nagy Lajos király tekintetbe vevén Keszei Miklós tántorithatatlan hűségét, melylyel iránta ernyedés nélkül viseltetett, tömérdek kedves és hasznos szolgálatait, melyeket neki s az országnak jó sorsban és balszerencsében végzett, híven ragaszkodván királyához és példáját követvén a múltban, jelenben, remélhetőleg jövődöben is, noha mindezekért sokkal többet érdemelne: a magtalanul elhalt Makfai Bekének Nagy-Mákfa (Vasban), Oszkó, Mihálócz, Dolonya, Volkarach és Ivanócz nevű birtokait új adomány czimén ajándékozta.³

Miután pedig Laczkfi Dénes elhaltával a kalocsai érseki szék megürült, mindenek szemei Keszei Miklós zágrábi püspök felé fordultak, kit a pápa 1356 augusztus 4-ikén a kalocsai érseki székre csakugyan áthelyezett.⁴ Ezen áthelyezés épp akkor, midőn

² Anjouk. Okmt. vii., 234. ded. 1354 szeptember 19.

³ Anjouk. Okmt. vi., 381. ded. Buda, 1355 október 6. — Ez adománynak Makfai

Mákfia Pető ellenmondott, de ellenmondása eredményét nem ismerjük.

⁴ Áldásy, Tört. Tár, 1895. évf. 264. l.

Keszei minden tehetségével részt vett a Dalmácia visszahódítását célzó háborúban a velenceiek ellen, nagy terhet rótt az új érsekre. Csak a pápai kamarának kellett nagyobb és kisebb szolgálmányok (*servitia maiora et minora*) címén elődjeért 70 aranyforintot (minthogy Dénes érsek ennyivel hátralékban maradt), magáért pedig 2000 aranyforintot fizetni.⁵

Hogy ily tetemes költségek mellett — és e helyt nem csupán a pápai kamarának fizetendőket kell értenünk, mert a királynak is sokat kellett fizetni, a hadkötelezettség is töméntelen fogyasztott — teljesen kifogyott a főpap pénze, és hogy részt vevén a velencei hadjáratban, tömérdek hadi kiadásai miatt kénytelen volt ékszereit eladni, mint ezt a fermoi püspöknek, a pápai nuncziusnak megírta,⁶ bajos el nem hinni.

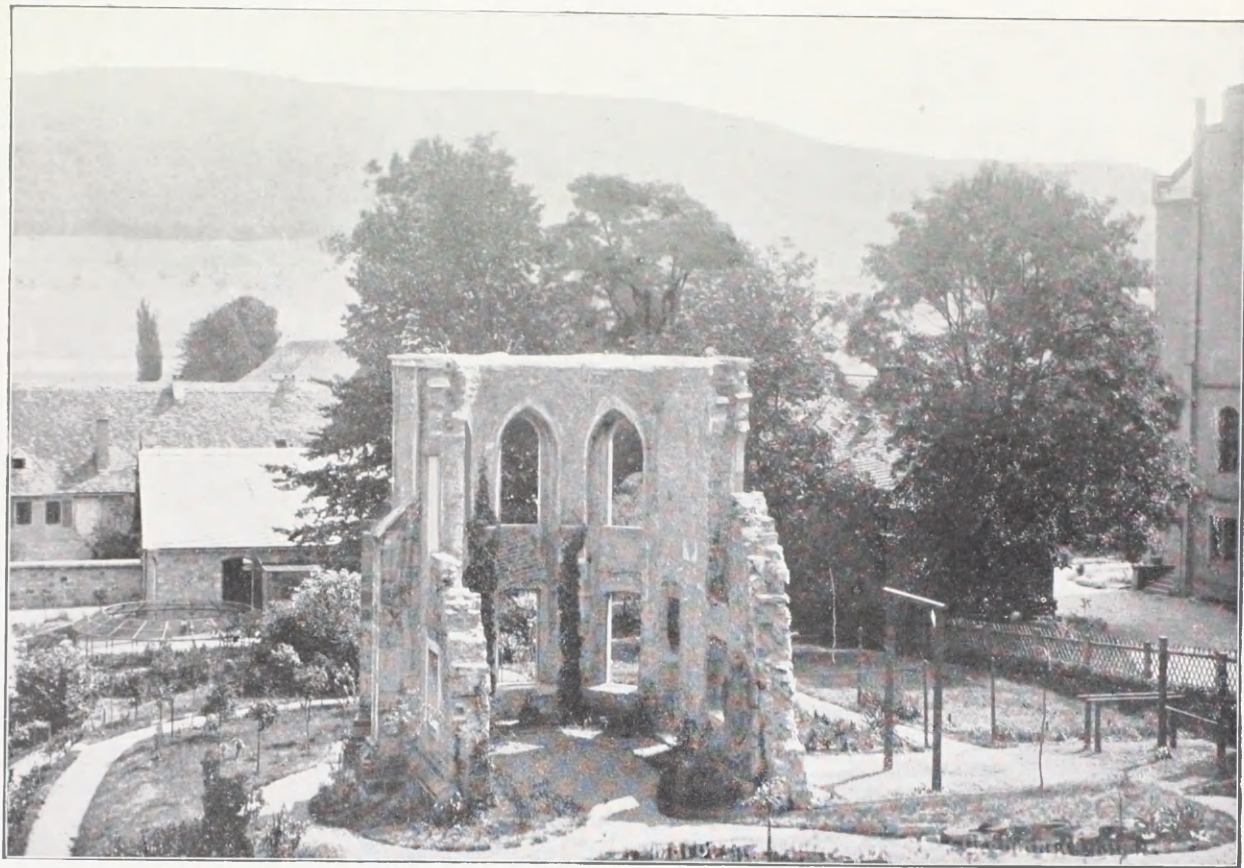
Dalmácia visszahódításához kedves epizódként fűződik özvegy Erzsébet királyné zarándoklása, mikoron Marburgban szent Erzsébet sírját, Kölnben a három szent királyok ereklyéit látogatásával megtisztelte, aztán Aachenben borult orczára, hogy Isten áldását a boldogságos szűz pártfogásával kérje a Dalmátországiért küzdő magyar hadakra.

Nagy Lajos királyunk 1356 június óta viselt háborút Velence

⁵ Katona, *Hist. Coloc. eccl.* I., 385. — Ez összegből 1357 június 18-ikán lefizetett 611 forintot, mint ezt VI. Ince pápa nyugtájából értjük. (Áldási mint főtebb.) — A *servitia maiora* vagy *communia* és *minora* vagy *minuta* szolgálmányok valának, melyeket az érsekek, püspökök és apátok fizetni tartoztak a római curiának azon alkalommal, midőn a pápa őket kinevezte vagy megerősítette. A nagyobb taksa felében a pápát illette, másik felében a curián jelenlevő bíborosok osztottak. A kisebb taksa négyötödrészen a pápai tiszteket és hivatalnokokat, egy ötödrészen a bíborosok eselédjeit illette. E fizetéseket a XIII. század második felében rendezték. A rendezés alapjául a javadalmak évi jövedelme szolgált. A *servitium commune* az évi jövedelem egyharmadát tette ki, ha ugyan az illető többet nem ajánlott.

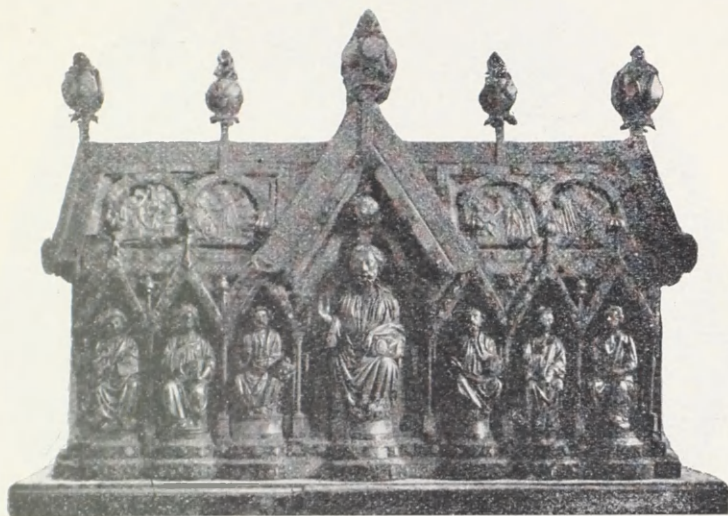
A *servitium minutum* pedig egyenlő volt azon részlettel, mely egy-egy bíborosnak a *servitium commune*-ből jutott, tehát hol több, hol kevesebb, a szerint, a mint kevesebb vagy több bíboros tartózkodott a pápai curiában. A *servitium*okat ritkán fizették azonnal valamely püspökség vagy apátság adományozásakor; a főpapak ekkor rendszeren csak azt vállalták magukra, hogy rendszeren két, pontosan megjelölt határnapon eleget tesznek fizetési kötelezettségüknek. Ha ez nem történhetett meg, az utód tartozott elődje tartozását fizetni. (Olv. Kirsch, *Die Finanzverwaltung des Cardinalcollegiums*, 5. l.) — Haller, *Vertheilung der servitia minuta*: „*Quellen und Forschungen des preuss. histor. Institutes in Rom*”, I., 281.

⁶ Óváry, *regestái*, I., 49. lap.

A MARBURGI SZENT ERZSÉBET-KÁPOLNA ROMJAI.

ellen Dalmátország visszafoglalásaért. Szövetségesei valának a császár, az osztrák herceg, a görzi grófok, az aquilėjai patriárka, Padova ura, Verona fejedelme és több más azon vidéki főúr. A pápa is őt pártolta. Serege, melyhez számos külföldi vitéz csatlakozott, derekasan harczolt, elfoglalta Coneglianót, Asolót, Cenedát, Querót; aztán Trevisót kerítette be, hogy megostromolja, mert főleg ez oldalról szorongatta Velenczét és reméllette, hogy engedelkenységre fogja bírni. De az eredmény elmaradt.

19. SZENT ERZSÉBET KOPORSÓJA MARBURGBAN.

Treviso ostroma, melyet a király maga intézett, nem haladt előre, sőt a király életét is veszély fenyegette elannyira, hogy az öreg osztrák herceg, ki «nagyon féltette barátját», rábírta, hagyja el a táborn, kössön fegyverszünetet és jöjjön haza. E közben a Velenczében és Padovában folytatott békettárgyalások sem vezettek célhoz. (1357 április 5-ikén.)

Hogy az ég kegyelmével a bajon segítsen, határozta el magát a magyar anyakirályné a búcsújárásra. Megbeszélte a dolgot kedves nevelt leányával, Schweidnitzi Annával, kit a császár nemrég (1353 május 28-ikán) feleségül vett Budáról,

hogy ellátogat hozzá Prágába s innét a császár kíséretében együtt indulnak a szent útra.

A magyar főurak, kik Dalmáciaival valának elfoglalva, fényes kísérettel nem csoportosulhattak köréje. A fényes kíséret azonban kikerült rokonaiból, a sziléziai hercegekből. Streliczi Albert, Falkenbergi I. Bolko és Albert, Opuliai II. Bolko, i. Troppau

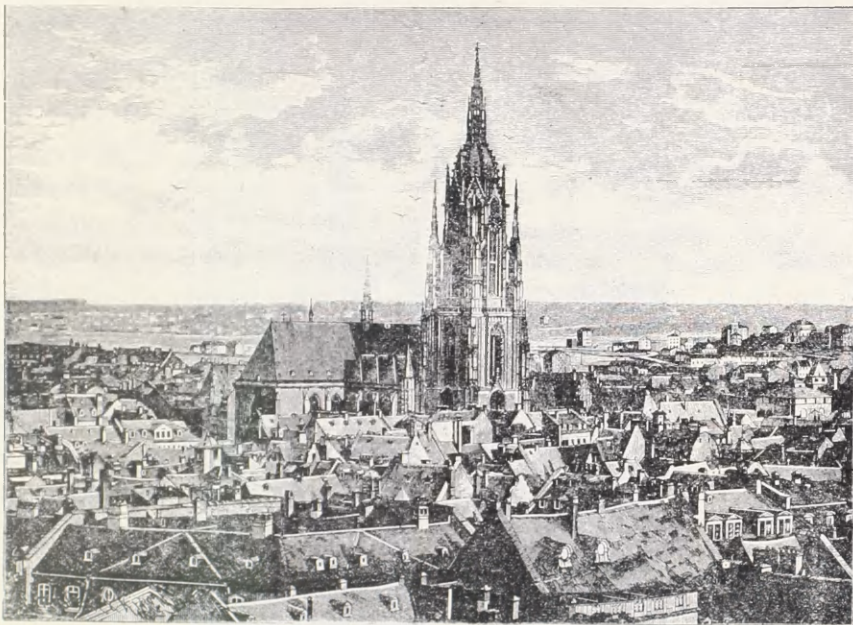

20. IV. KÁROLY CSÁSZÁR PECSÉTJE.

János hercegek, a Piastok nemzetségéből, továbbá a Hohenlohek, Helfensteinok és Rosenbergeek, összesen 700 lovassal valának körüle, ide nem számítva a császári udvar főembereit.

Útját Visegrádról, hol még 1357 április 6-ikán keltezett, Budán és Esztergamon át, az akkori biztos kereskedelmi vonalon vehette. Kakatnál (Párkány) átkelt a Dunán, aztán Udvard, Nyárhida (a

mai Érsek-Újvár mellett Bánkeszi felé), Sempte, Farkashida, Nagy-Szombat, Bény (Binócz), Bükkszád, Korlátkő, Jabloncza voltak a közbeneső helyek, a honnan az út vagy Szinczén (Szenicz) vagy Sásváron (Sasvár) át az ország határára, Fehéregyházára (Holics) vezetett. Innét Brünn, Iglau, Cszaszlau voltak a főállomások Prágáig. Prágából aztán Pilsenen át indult a császárné és magyar királyné Sulzbachig, a hol május 7-ikén

21. MAJNA-FRANKFURT LÁTKÉPE.

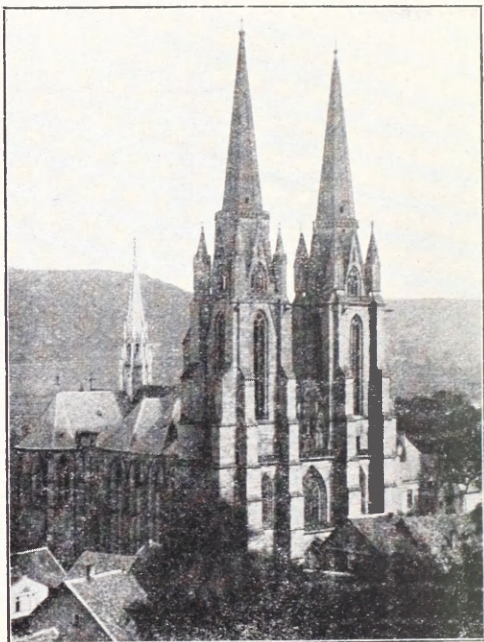
már várta ötöt IV. Károly császár. Május 10-ikén Hersbruckban, 11-ikén Nürnbergben, 12-ikén Heilsbronnban tartott éjjeli szállást a fejedelmi karaván, aztán Ansbachon, Rottenburgon, Mergentheimen, Mildenbergben, Aschaffenburgon át május 17-ikén érkezett Majna-Frankfurtba, mindenütt előzékeny vendégszeretettel fogadtatván, melyet a császár fejedelmi bőkezűséggel viszonzott.⁷

⁷ E. császári levelek szerint állapítottuk meg az özvegy magyar királyné útirányát, melynek részletes megokolását I. a Szá-

zadok 1901. évfolyamában megjelent ily című értekezésében: Erzsébet királyné zarándoklása 1357-ben.

Így megengedte május 18-ikán a császár a frankfurti polgármester, bírák és tanács kérelmére, hogy az ottani, maig is fönálló szép köhídon minden állat után egy régi denárral több hídpenzt szedhessenek.

Frankfurtból tettek a fejedelmi zarándokok kirándulást Marburgba, magyar szent Erzsébet sirjához. E kirándulás három napot igényelt. Május 18-ikán indultak el a legegyszerűsebb úton

22. A MARBURGI SZENT ERZSÉBET-TEMPLOM.

Friedbergen át és még aznap megérkeztek Marburgba. Másnap a magyar királyné jelenléte alkalmából körmenetet rendeztek, melyen a szentnek ereklyéit, a maig is fönlevő gyönyörű koporsóban, a császár, a hercegek és többi főurak a város templomaiban ünnepélyesen körülhordozták. Harmadnap ugyanazon úton, melyen megérkeztek, visszautaztak Frankfurtba.

Bevett szokás volt azon időben, hogy hasonló alkalmakkor,

kivált fejedelmi személyek a szent helyeket, melyeket meglátogattak, különféle ajándékokkal tisztelték meg. Nevezet szerint idősb Erzsébetről, a magyar anyakirálynéről tudjuk, hogy drága egyházi ruhákkal, kelyhekkel, egyéb templomi szerekkel és pénzbeli alapítványokkal szokta az általa meglátogatott kegyhelyeket megajándékozni, mint ezt Rómában is tette volt. Föltehetjük, hogy Marburgban hasonlóképpen művelkedék, mint hogy szent Erzsébet védszentje vala, s ez alkalommal nagyon is könyörögve járt eléje oly fejedelmi személyek társaságában, kiknek bőkezűsége ismeretes.⁸ — Marburgban létemkor körültekinték, találok-e valamit, a mit a magyar királynérő vonatkozathatnék. Az egyházi ruhák romlandók és mivel jelenleg sz. Erzsébet nagyszerű egyháza protestánsok kezén van, ezek nyomát hiába kerestem. A várban elhelyezett gyűjtemények közt se találtam a csekély számmal levő egyházi szerek közt olyat, mely némi valószínűséggel Magyarországból kerülhetett volna oda. Találtam ugyan egy 1480-ból származó leltárt: *der Gerede und cleinode dem heiltum ampte zu gehörende*, ez azonban oly felületesen van szerkesztve s oly általános, hogy a sz. Erzsébet-templom gazdagságáról fényes tanúságot tesz ugyan, de hogy valamelyik kincs az Anjouk királyi családjától származnék, annak nyomát nem foglalja magában.

Van mégis a templomban egy igen szép faszobor, mely szent Erzsébet nemes alakját ábrázolja, özvegyi koronás fátyollal fején, szép redőzetű palásttal, mely válláról bokájáig ér le, baljában a marburgi templom mintáját tartva, jobbjaival a lábánál térdelő szegénynek alamizsnát osztva. Úgy vélem, ezt a szobrot idősb Erzsébet királyné ajándékozhatta oda. A mi engem erre a gondolatra hozott, az a palástot elborító stilizált liliomok, az Anjouk virágai. Az Árpádok ép úgy nem viseltek liliomokat, mint nem viseltek a hesszeni fejedelmek; ilyen palást tehát szent

⁸ Birunk ez alkalomból két levelet IV. Károly császártól, melyek erejével a marburgi sz. Erzsébetről nevezett szegé-

nyek ápolóházát, nemkülönbben az ottani németrend perjelét kedvezésben részesíti.

23. SZENT ERZSEBET SZOBRA A MARBURGI
SZÉKESEGYHÁZBAN.

Erzsébetet se születésénél, se házasságánál fogva nem illette meg; diszítése csakis oly fejedelmi személytől eredhetett, a kinek joga volt efféle palástot viselni s azt védő szentjére ruházni; ilyenül pedig idős Erzsébet királynét kell gondolnunk.

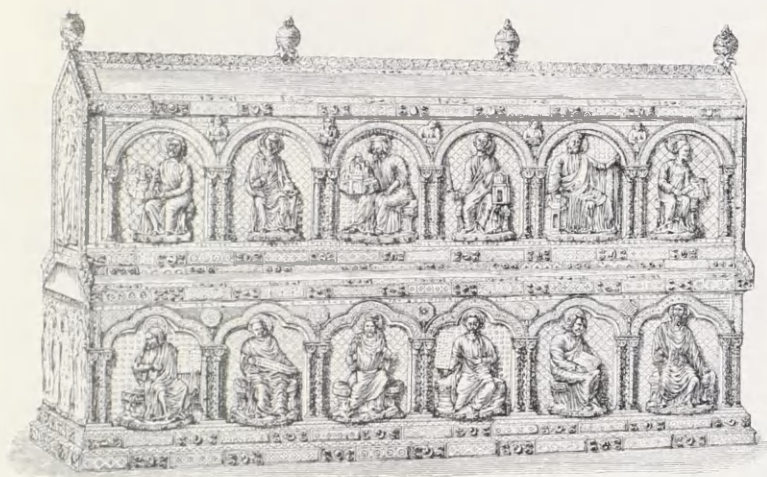
Frankfurtból zarándokaink Mainzba, a Rajna partjára érkeztek, hogy innen a Rajnán lefelé evezzenek Kölnig, hol május 26-ikán tartózkodának.

Köln főnséges egyháza, hol a napkeleti bölcsek ereklyéit egy csodálatos művű szekrényben mind maig őrzik, a kereszténységnek igen látogatott búcsúhelye volt. A magyarok ezenfölül még különösen vonzódtak ide a magyar eredetű csodatevő öltönyke miatt,⁹ melyet ugyanott a fehér apáczáknál őriztek.

Tudván, hogy a hajdan gazdag kölni kincstárt 1794-től fogva, a francziáktól való

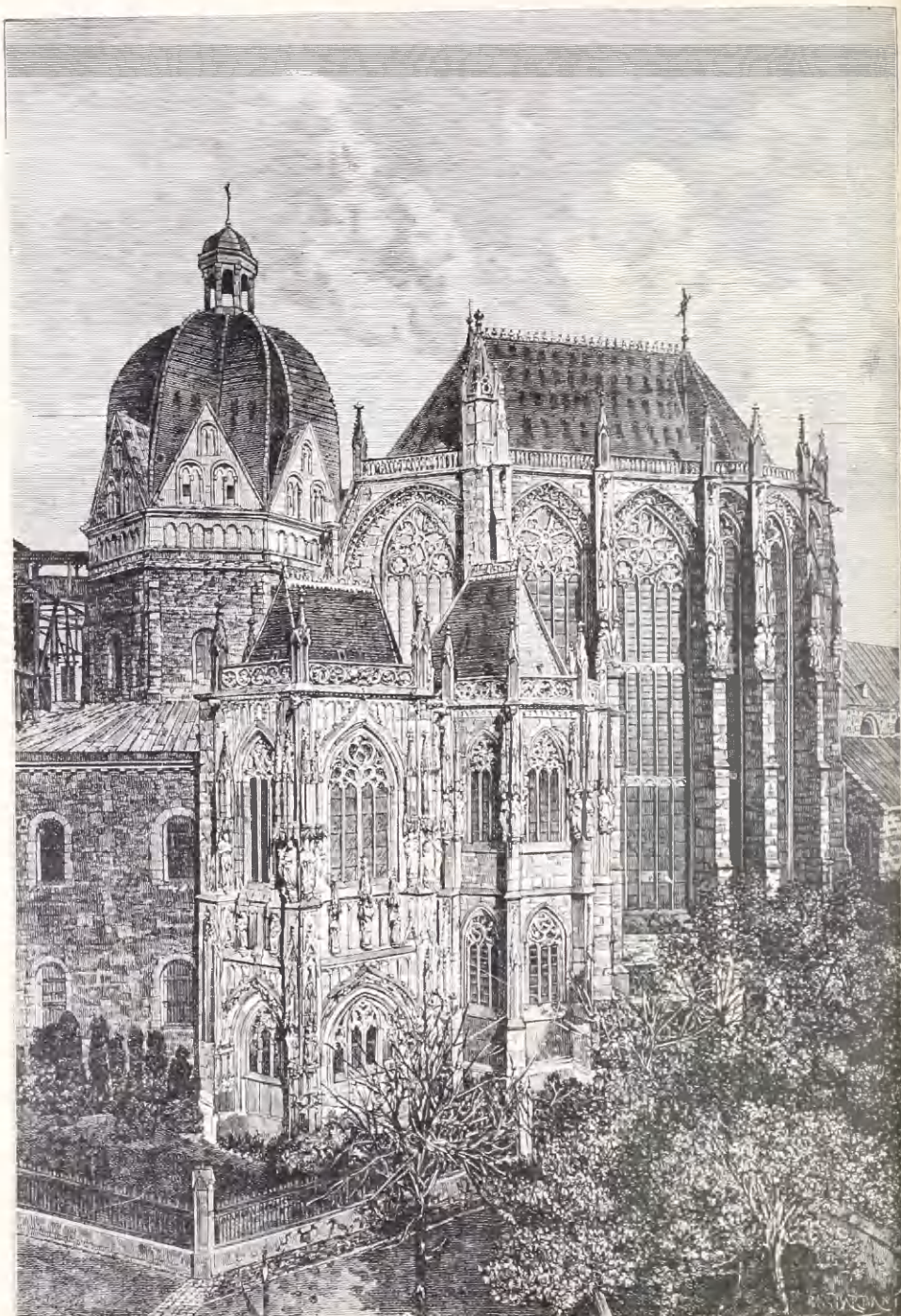
⁹ Melyről olvasd Némethy-Zubriczky: A gyermek Krisztus köntöskéje (Esztergom, 1901.) című értekezést.

félelem miatt, háromszor is ládákba csomagolták s a Rajnán túlra menekültek vele s ezek nagy részét eladták, sőt beolvasztották, kevés reménynyel kutattam, ha vajjon talállok-e még itt magyar eredetű emlékeket? Nem is találtam. Régi leltárak egyikében nyoma van valamely edénynek (Gefäss, ereklyetartó) szent István ereklyéivel. Ha ugyan e szent István alatt az apostoli magyar királyt kellene értenünk és nem a kereszténység első vértanúját: ez volna kutatásaim vékony eredménye.

24. A HÁROM SZENT KIRÁLY EREKLYELÁDÁJA KÖLNBN.

Kölnből a fejedelmi zarándokok a megyei főpap, Genepi Vilmos, kölni érsek kíséretében elindulva, közeledtek zarándoklatuk végső célja, Aachen felé. Minthogy 1357-ben pünkösdi május 28-ik napjára esett, ha tény, a mit a trieri püspökök krónikája följegyzett, hogy a császár e napon koronázta meg harmadik hitvesét, Schweidnitzi Annát, biztosra vehetjük, hogy e sátoros ünnepet Aachenben töltötték a nagy uraságok, s ezt annál inkább, minthogy birjuk a császár Aachenben május 29-ikén kelt levelét, melyben a mainzi szent Ágnesről nevezett apácakolostornak kegyeket oszt, a miből arra következtethetünk, hogy a fejedelmi hölgyek, mint ez a középkorban divott, Mainz-

ban létök alkalmával női kíséretökkel együtt ezen apáczáknál szállottak meg.

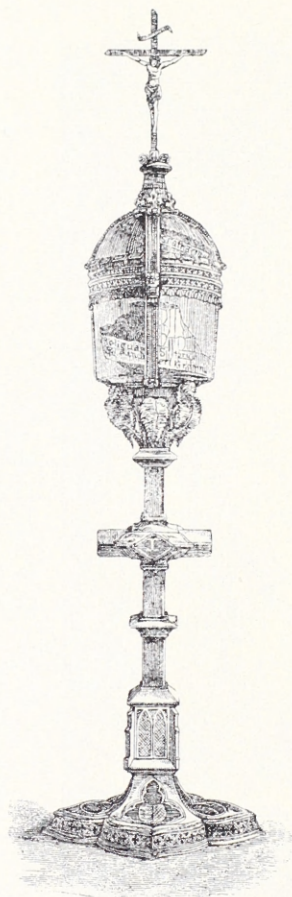
Az aacheni kincstárban annyi magyar anjoukori ötvösművet őriztek meg, hogy e tekintetben azt hálásan az első helyre kell

26. A MAGYAR KÁPOLNA OLTÁRTÁBLÁJA AACHENBEN.

érdemesítenünk. Közönségünk ismeri az anjoukori magyar címerrel ellátott kincseket, számszerint tizenhármat, melyeket az aacheni társas káptalan az 1884. évi február 17-ikén megnyitott budapesti magyar történeti ötvösmű-kiállításra elismerésre

méltó készséggel megküldött. E kincsek legnagyobb részben a Nagy Lajos király által Aachenben a főtemplomhoz épített és alapított magyar kápolna tulajdonai. Minthogy azonban az aacheni magyar kápolna kincseinek két egykorú leltárát is ismerjük,

27. NAGY LAJOS ÁLTAL AJÁNDÉKOZOTT
EREKLYEMUTATÓ AACHENBEN.

melyeket, ha kézbe veszünk, azon meggyőződésre kell jutnunk, hogy még jelenleg is több, kétségtelen – mert czimeres – anjoukori magyar kincset őriznek Aachenben, mint a mennyit Nagy Lajos király a magyar kápolnának ajándékozott, elfogadhatónak látszik, hogy a többletet (a harmadik madonnaképet, a hat magyar és lengyel czímert és még némelyeket, mint legott meg fogom említeni) idősb Erzsébet királyné, részben talán kísérete is, ajándékozta az aacheni templomnak 1357-ik évi zárándoklata emlékére.

Ha nem tudnók, hogy az aacheni leveles házakat több ízben megkárosította a tűzvész, föltűnhetnék, hogy IV. Károly császár, a magyar anyakirálynénak zárándokútjában kíséroeje, mintegy oltalmazója, magas látogatásának emlékéül és elismeréséül semmi kedvezményben sem részesítette Aachen városát, főegyházát, nevezet szerint pedig káptalanát, melynek hasonló esetekben sokféle, költséggel

járó teendője akadt. Nem képzelhetjük, sőt ismervén ama kor szellemét, teljesen lehetetlennek tartjuk, hogy a káptalan, mint a főegyház gondozója, mellőzést szenvedett volna. Csakis az említett mostoha körülménynek, az ismételt tűzvésznek tulaj-

donítjuk tehát, hogy semmi kedvezésnek írott nyoma reánk nem maradt.

De hátha mégis; ha a káptalan pecsétje némi nyomra vezetne! Az aacheni káptalan pecsétje hosszában két egyenlő részre osztott pajzs, melynek jobb része arany mezőben fél sast, bal része arany liliomokkal behintett kék mezőt tüntet föl. Így írja azt le Bock Ferencz, a hirneves műrégész és úgy magyarázza, hogy a sas a német birodalmat, a liliomok Franciaországot jelzik, mint a melyeket Nagy Károly császár, az aacheni egyház alapítója egyesített.¹⁰ — A nagyérdemű Bock Ferencz czímermagyarázata igen szellemes; de vajjon alapos-e egyszerűsmind? Fölvethetjük e kérdést, minthogy állítását Bock nem okadatolja, nem bizonyítja semmivel. Viszont mi némi analógiából azt a véleményt kockáztatjuk, hogy az aacheni káptalani pecsét sasa alighanem lengyel sas volt, a stilizált liliomok pedig a magyar Anjouk czímeréből kerültek oda. Erzsébet magyar királyné, az aacheni zárandok, föl volt jogosítva mind a két jelvényt viselni és adományozni, mint Lokietek, Ulászló leánya a lengyel sast, mint a szicíliai királyi házból származott I. Károly magyar király hitvese az anjoui liliomokat. E két czímerkép az aacheni egyház dús kincstárában mind e mai napig többször előfordul azokon az ajándékokon, melyek a magyar királyi házból kerültek oda. A káptalani pecsétbe pedig úgy kerülhettek, hogy a magyar királyné a jelenlevő császár hozzájárulásával megengedte a káptalannak, hogy a két czímerképet pecsétjébe fölvehesse. Mely engedelem nem volt üres udvariassági forma, hanem a császár a pecsét használatához valószínűleg hozzákötötte azt a jogot, hogy az aacheni káptalan czentül hiteles hely legyen és a mondott pecsét alatt kiállított levelei teljes jogerővel, hitellel birjanak, a mint ezt a Bock által közzétett¹¹ aacheni káptalani diszpecsét legendája mondja:

¹⁰ Karls des Grossen Pfalzkapelle, II., 110.

¹¹ Idézett műve 109. lapján.

(Sigillum) regie et insignis ecclesie dive Marie virginis urbis Aquisgrani *ad causas*. Ezen pecsétnyomó a xvi. századból való.

A mi pedig engem ezen föltevésre hozott, az részben azon körülmény, hogy találtam Erzsébet királyné egy eddig ismeretlen pecsétjét, melyet titkos pecsétjéül használt.¹² Ez annyiban hasonlít némileg az aachenihez, hogy pajzsa szintén függőlegesen van két részre osztva, s az egyik részben, épp úgy mint az aacheni káptalani pecséten, a lengyel sas fele látható, a másik

részben pedig Magyarország czimerének ismeretes nyolcz szelemenje.

Egyébiránt azon tizenhárom műkincsen kívül, melyek a magyar Anjouk czimerét viselik, tehát elvitázhatatlanul magyar eredetűek, találkoznak az aacheni kinestárban még más műkincsek is, melyek nagy valószínűséggel szintén magyar eredetűeknek tekinthetők. Ezek elseje Nagy Károly 186 drágakövel diszitett hermája, mely XIV. századbeli munka, minek

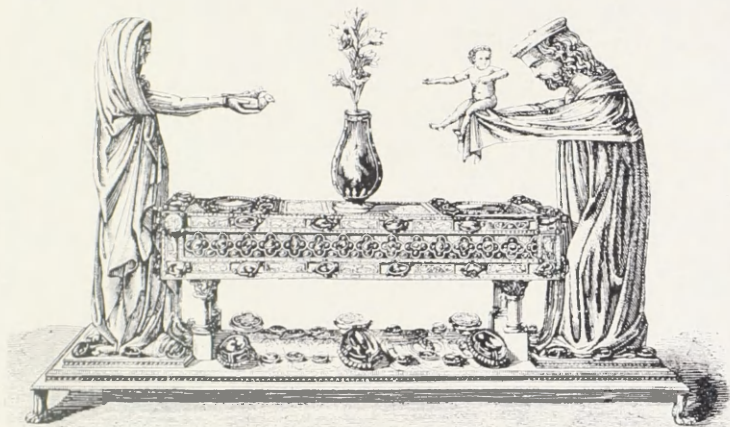
28. AZ AACHENI KÁPTALAN PECSÉTJE.

Bock is tartja; a talapzat kék email mezején diszelgő aranyos liljomok pedig kétségtelenné teszik a donatort, azonképpen a korona, melyről — minthogy más mester műve, mint a herma többi része — azt vélem, hogy eredetileg Nagy Lajos vagy Erzsébet anyakirályné házi koronája volt. — A másik azon tizenkét szögletű, födeles, kristály ereklyetartó, melyben

¹² Közzöljük hű másolatát, melyet Károlyi Árpád t. barátom kellően meg nem hálál-

ható szivességgel rajzoltatott meg számomra. I. a 41. lapon.

egyebek közt szent Imre és a lengyel vértanú püspök szent Szaniszló ereklyéi őriztetnek. Ezen ereklyetartót az aacheni tanács leltára¹³ a magyar kápolna tulajdonának ismeri el, tehát az Anjouk királyi háza ajándéka. — A harmadik szent Simeon ereklyetartója a boldogságos Szűz és szent Simeon ezüstben trébelt szobrocskájával. Minthogy szent Simeon összes csontjai Zarában őriztettek és őriztetnek mind e napig, magától értetik, hogy karcsontjának azon része, mely az aacheni kincstár ezen oltárszerű ereklyetartójában őriztetik, csakis onnét kerülhetett ide,

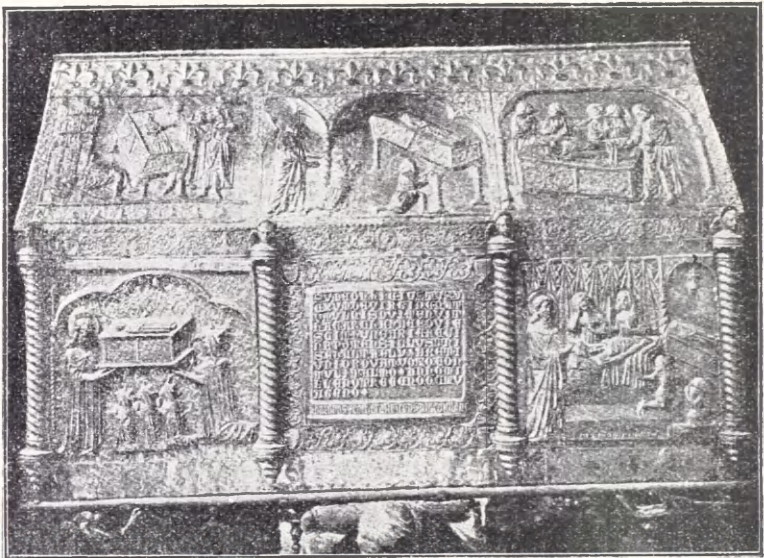
29. SZENT SIMEON AACHENI EREKLYETARTÓJA.

valószínűleg azon alkalommal, midőn ifjabb Erzsébet királyné szent Simeon zárai remek koporsóját készíttette (1377–1380). Az aacheni szóban forgó ereklyetartó határozottan azon korbeli, a giottoi iskolából való mester, talán ugyanazon «Francesco orefice, quondam Antonii de Sesto territorio di Milano, abitante di Zara» műve, ki szent Simeon zárai ezüst koporsóját alkotta, — Bock még két, később keletkezett, de magyar eredetű kelyhet, a hivatalos katalógus 33. száma pedig egy .xv. századbéli magyar aranyhímzést említ, mely az istenanyát ábrázolja, kinek védő palástja alá menekülnek mindenek.

*

¹³ Kiadtam a Tört. Tár 1900. évf. 481. és köv. lapjain.

A fejedelmi bucsúsook elvégezvén ájtatosságukat a szent Szűz küszöbén, Aachenből visszatérő útjokat Coblenzen, hol a császár június 2-ikán, és Limburgon keresztül, hol június 3-ikán keltezett, Majna-Frankfurt felé vették, honnét június 4- és 5-ikéről kelt leveleket birunk tőle. Ezen adatok alapján az országutak akkori irányához képest föl kell vennünk, hogy zarándokaink május 31-ikén vagy június 1-én indultak el Aachenből. Útjokat Bonn felé vehették, innét a Rajna balpartján fölfelé Coblenzig

.O. SZENT SIMEON EZÜST KOPORSÓJA ZÁRÁBAN.

utaztak. Coblenznél átkeltek a Rajnán, s aztán Limburgon át Frankfurtba értek, a hol alighanem június 3-ikán érkeztek meg és 5-ikéig tartózkodtak. Minthogy pedig ez alkalommal útjuk végcélja Prága volt, úgy tetszik, ugyanazon úton tértek vissza, melyen jöttek, jöllehet állomásaikat nem jelzik oly sűrűn a császár okiratai mint jövet. Eddigelé mindössze két adatunk van; az egyik arról tanuskodik, hogy a császár június 8-ikán Windsheimben (Mergentheim és Nürnberg közt), június 12-ikén Sulzbachban tartózkodott. Június 21-ikén a császár már székes váro-

sában, Prágában vala, úgy lehet hamarabb is, mert Sulzbachtól Prágáig akkor is aligha kellett tíz nap. Hogy Erzsébet özvegy magyar királyné Prágába elkísérte a császárnét, noha a közeli Regensburgból kényelmesebb lett volna útja a Dunán, azt az udvariasság is követelte s a krónikás szavaiból is ezt lehet következtetni.¹⁴ Sőt nem lehetetlen, hogy még június 30-ikán

31. DOMBORMŰ SZENT SIMEON EZÜST KOPORSÓJÁN.

is Prágában tartózkodott a magyar anyakirályné, mivelhogy kíséretéből az olmücsi püspök, a troppai és falkenbergi hercegek és az anhalti gróf — hitelesen tudjuk ezt — szintén ott tartózkodtak még, már pedig föl kell tennünk rólok, hogy a fölséges asszonyt ők kísérték vissza is legalább Magyarország határáig.

¹⁴ Eundo et redeundo concomitantibus usque in Bohemiam. (Diessenhofen: Böhmer: Fontes VI., 108. Csakhogy akkor

Csehország határai terjedelmesebbek valának, mint manap.)

Dalmátország visszahódítása és az annak birtokát biztosító zárai békekötés (1358 február 18.) után Nagy Lajos király a dalmát-horvát viszonyok rendezésére megkérte anyját, özvegy Erzsébet királynét, kinek Dalmátország jövedelmét szánta és melléje rendelte Keszei Miklós kalocsai érseket, Szigeti István nyitrai püspököt, Szécsi Miklós országbíró és Csúzi János bánt, kik mindent oly helyesen elintéztek, hogy erre nézve panasz Nagy Lajos király uralkodása alatt elő nem fordult. Ez időtől fogva a dalmát püspökök is föl valának sorolva a magyar diplomákban.

Azután Nagy Lajos a szerb háború folytatására gondolt. Sürgette ezt a pápa is, de Dalmátország biztonsága is követeelte. Az 1358. évi szerb hadjárat, melyben a Ludbreg nemzetbeli Csúzi János bán a szerbek maczedóniai némely kikötői ellen tengeri hajókat is használt, kevésbbé volt szerencsés. Erre vall az is, hogy a király Csúzi Jánost a báni méltóságtól elmozdította, helyébe Szécsi Miklóst nevezvén ki. A háborút a következő 1359. év tavaszán folytatták, de — úgy látszik — ismét kevés sikerrel. Kont Miklós nádor volt vezére a magyar seregnek, melyhez Nagy Lajos is eljött a nyár folyamán. — Kezdetben a Dunán való átkelés okozott nagy nehézséget; de miután e műveletet két szerb főúr vetélkedése megkönnyébbítette, a magyar hadsereg föltartóztatás nélkül haladt Rigómezőig, miközben a szerbek hegyeikbe menekülének. Tartós eredményt tehát ismét nem értek el a magyar hadak. Nagy Lajos ennek következtében összehitta az ország nagyjait, velök a teendők iránt tanácskozandó. Részt vett e tanácskozásban Kázmér lengyel király is. Elvégeztetett, hogy a király gyűjtsön lehetőleg nagy sereget, semmi fegyveres népet az országból távozni ne engedjen, s addig vissza ne térjen, míg meg nem hódította Szerbiát és királya hűséget nem esküdött neki. Hogy e célzt Nagy Lajos elérte, arról Zsigmond király levele tanúskodik. E levele értelmében megjutalmazta Zsigmond Garai Miklóst, a miért Lázár szerb fejedelmet, ki a magyar király főhatósága alól némileg kivonta magát, embersége és ügyessége által, a hűségre

32. SEBENICO.

visszatérítette, minek következtében ugyanazon kötelességeket végezni s ugyanazon adókat fizetni kötelezte magát a szerb fejedelem, mint a melyeket Nagy Lajos királynak végezni és fizetni köteles vala.¹⁵

Keszei Miklós ez időben már nem volt kalocsai érsek. Vásári

33. NAGY KÁROLY CSÁSZÁR HERMÁJA.

Miklós esztergami érsek halála után, ennek utódául azonnal őt szemelték ki. Nagy Lajos király 1358 szeptember 1-én már postulált esztergami érseknek mondja kancellárját, kit VI. Incze pápa ugyanazon évi október 8-ikán az esztergami érseki székbe áthelyezett és megerősített.¹⁶

Ennyi érdem után, a mennyit Keszei Miklós a király és haza körül szerzett, szinte nehezemre esik őt némi megrovásban részesítenem.

Geletfia Miklós nádor fia László császámai prépost, a királyi kápolna ispánja és titkos kancellár

lár Visegrádon, 1356 május 1-én kelt hivatalos levelében tanúságot tett róla, hogy a Hont Pázmány nemzetbeli Dersfia Tamás fiai: László (előbb esztergamszentgyörgymezei, akkor) egri prépost, Dömötör barsi főesperes (utóbb veszprémi, aztán erdélyi

¹⁵ Theiner, Hung. II., 28. — Anjouk. dipl. emlékek, II., 524. — Hazai Okmt. VIII., 436. — M. Villani, I. IX., c. 22., 31. — Maccari, Re Giannino, 75. l.

¹⁶ Fejér, CD. IX., II., 684. — Áldásy 339. sz. regestája a Tört. Tár 1895. évfolyama 271. lapján.

püspök), István és Péter édestestvérek hontmegyei Lyso (?) birtokukat örökösen átengedték Sárói Bede fiának Péternek, a Keszei Miklós zágrábi püspök rokonának (proximusának) azon föltétel mellett, hogy Keszei Miklós kancellár 1354 május 1-től számítandó két év alatt vagy kieszközöl számokra valamely királyi kegyelmet, illetve birtokadományt, vagy ha ezt minden igyekezete mellett se tehetné, fizet nekik 15 budai márkát, ujonnan vert denárookban. Erről szerződést kötöttek a felek László királyi kápolnai ispán előtt, ki mint ilyen épp oly közjegyzői joggal bírt, mint a hiteles helyek. A két év elmúlván, minthogy Keszei Miklós állítólag képes nem volt ígéretét beváltani, kifizettette ugyancsak a királyi kápolna ispánja jelenlétében a 15 márkát.¹⁷

Itt fogalmaink szerint világos, habár föltételes, be nem végzett vesztegetés esete forog fönn. Keszei Miklós mint királyi kancellár kötelezi magát, hogy a Tamás-fiaknak valami kegyelmet (talán bizony László prépostnak püspökséget) vagy birtokot eszközöl ki a királytól, nem csupán barátságból, a miről a levélben nincsen említés, hanem egy hont-vármegyei birtokért, melyet rokonának ajándékoztak. Ez a szó szoros értelmében piszkos üzlet, melynek discretionális jellegét is törli a hiteles helyen kötött írásbeli szerződés. Nyilván megbíztak László császámai prépostban, ki mint fiatal ember Keszei Miklósnak kegyeltje, az egri prépostnak és öccseinek talán barátja volt. Keszei Miklósnak mentségére szolgál, hogy se kegyelmet, se birtokot nem szerzett a Tamás fiainak, hanem inkább megfizette, illetve megfizettette a 15 márkát. Akármiként forgatják a dolgot, ez eset nem festi fényesre a kort, melyben ilyesmi szintén nyíltan történt és homályt borít Keszei Miklósr.

Giannino, a francia szerencsétlen trónkövetelő is főnhagyta jegyzeteiben, hogy Keszei Miklóst, akkor már kalocsai érseket, Kont Miklós nádort és a német Vilmos mestert, a későbbi pécsi püspököt megvesztegette 500—500 aranyforinttal. De e helyt, azt vélem, rászédtek a szegény Gianninot, a miért e kérdéssel külön kell foglalkoznunk a következő fejezetben.

¹⁷ Fejér, CD. IX., II., 512.

VI.

Ismételve írtam Giannino di Guccioról,¹ s előbb azt hittem, hogy ezen ember trónkövetelésének alapja volt. Hanem most nézetemet oda kell módosítanom, hogy szegényt becsapták s Nagy Lajos állítólagos levelei és pecsétje, melyet neki átadtak, hogy vele még több királyi levelet gyártson, mind merő hamisítvány.

Keszei Miklós érdekében, kiről hiszekenyen írva hagyta, hogy 500 aranyforinttal megvesztegette, valamint hogy történeti botlásomat helyreüsssem, röviden újra tárgyalom e kérdést.

Midőn X. Lajos francia király 1316 június 25-ikén meghalt, feleségét, Klemenciát, várandó állapotban hagyta hátra. A király öccse Fülöp és a francia nagy tanács két idősebb, hűséges főurat rendeltek ki, kik feleségeikkel együtt ügyeljenek arra, nehogy

34. COLA RIENZI ÉRME.

cserélt gyermek jusson a francia trónra. A királyné ugyanazon évi november 15-ikén fiút szült, kit Jánosnak kereszteltek. A királyi gyermek és anyja őrizetével megbízott két főúr pedig valamely nemes asszony iránt

tudakozódott, ki a csecsemő királyfit dajkálja. Találtak is Mária nevű, chartresi születésű nemes asszonyt, ki a Klemencia királynéval csaknem egyidőben szülte vala fiát Minofia Gucciotól, a Spinello Tolomei bankárház megbízottjától. Hanem a kis francia királyfi születése után néhány héttel meghalván, dajkáját fiastúl, kit anyja szintén Jánosnak (Gianninonak) hívott, elbocsájtották. E fiú 9—10 éves koráig anyjánál nevelkedett Chartresba, a mikor atyja, ki ekkor Párisba tartózkodék, magához kérte fiát. Mária asszony, az anya, azon reményben, hogy majd megint visszaküldi, teljesítette kívánságát. Guccio azonban magával vitte fiát hazájába Sienába, mely időtől fogva Mária őt soha többé nem látta.

¹ Egyszer 1892-ben ily czímen: Nagy Lajos magyar király viszonya Giannino di Guccio francia trónkövetelőhöz; másszor

a Századok 1894. évfolyamában ismertetvén Maccari: Istoria del re Giannino di Francia című művét.

Ezután csaknem harmincz évig semmit se hallattak magokról sem az anya, sem a fia, mígnem Mária asszony 1345 június

35. COLA RIENZI DOMBORMŰVÉ KÉPE.

havában, halálos ágyán fölfödözte gyóntató atyjának, Jordán spanyol eredetű szent Ágoston-rendi szerzetesnek, hogy Giannino voltaképpen nem az ő, hanem Klemencia királyné gyermeke,

tehát cserélt gyermek. E gyermekcserének két különböző alakját ismerjük. Az egyik szerint ugyanazon főurak, kik a királyfi őrizetével valának megbízva, követték azt el, mert féltették a királyfit Artois grófnétől, ki óhajtá, vajha meghalna, minthogy ez esetben veje, Hosszú (V.) Fülöp következne a trónon. Félelmök nem is volt alaptalan; csakhogy Artois grófné a csere következtében nem a királyfit, hanem a Guccio fiát emésztette el. A másik versio szerint a dajka fiát egy reggel halva találta oldalán és ő maga cserélte ki a király fiával — nem a gyermek miatt, hanem a szeretetből, melylyel Guccio iránt viseltetik, úgy számítván, hogyha Guccio fia halotthírét megértené, nem ragaszkodnék többé hozzá, s ez esetben (titkos) férjét is elvesztené.

Nem lehetetlen ugyan, hogy egy beteges asszony egyszer így, máskor amúgy beszéljen; de valószínűbb, a mit Giannino szerint a magyar király tanácsosai, nevezet szerint Kont Miklós nádor és Keszei Miklós esztergami érsek mondanak, hogy az uralkodó francia király ellenségei eszelték ki e mesét.

Jordán atya, kit a haldokló dajka megkért, hogy keresse föl vélt fiát és közölje vele születése történetét, hogy megtudja, miszerint jogosan őt illeti meg Franciaország koronája, nem sietett megbízatása teljesítésével, jöllehet lelkiismerete nagyon furdalta, mert azt hívé, hogy a sok csapás, járvány, pártviszály Franciaországot azért érte, mivel törvényes királya meg van fosztva trónjától. Végre eltökéllette magában, hogy fölkeresi a kicserélt királyfit azon reményben, hogy ez, ha atyja trónját elnyerendi, a világ békéjét helyreállítja és visszafoglalja a Szentföldet. Hanem most meg úgy érezte, hogy igen elaggott már és jártányi ereje sem igen van. Szóval, hiányzott Jordán barátban azon fokú erkölcsi bátorság, mely e kényes ügy megindításához kellett. Megkérte tehát egyik francia eredetű szerzetes társát, hogy ő keresse föl a királyfit, mondjon el neki mindent és adja át volt dajkájának végső rendeletét, azaz a Jordán barát által megírt azon emlékiratot, melyből az elmondottak foglaltatnak.

Antal barát, így hívták az új megbízottat, világlátott ember levén, útnak indult, és elérkezett Porto Venaróba, Genova közelébe. Itt azonban ő, mint előadja, halálosan megbetegedett. Nehogy tehát a halál utóljárja, még mielőtt küldetése végére jutott, értesülvén Cola Rienzi nagy lelkéről, jóságáról és okosságáról, elhatározta, hogy vele közli az egész ügyet, melynek lebonyolítására a római senator a legalkalmasabb ember. Levelet írt tehát hozzá, melybe beleszötte Jordán atya nyilatkozatát,

36. SIENA.

Mária úgynevezett testamentomát francziából olaszra fordítva és Isten nevére kérte, fogjon azonnal a dologhoz, mely reá is igen előnyös lesz.

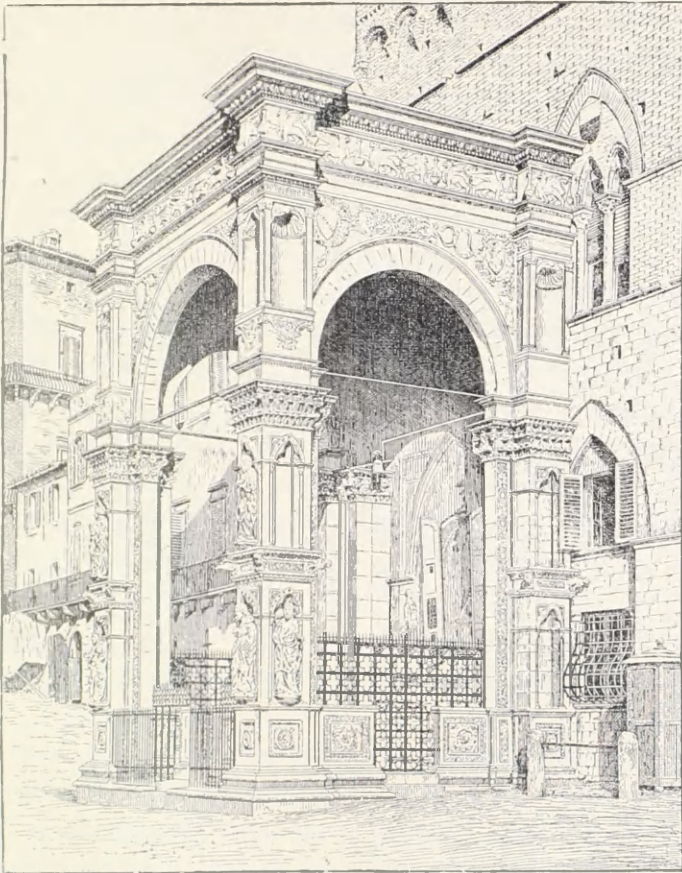
E levél 1354 szeptember 6-ikán érkezett Cola Rienzi kezéhez, ki legott embereket küldött ki, hogy Guccio fia Gianninót fölkeressék és megtalálván kérjék: ne terhelhessék Róma város méltóságos senatorát meglátogatni. A követek hamarosan meg is találták, a kít kerestek Sienában; de mert írást nem, csak

ízenetet hoztak Rienzitől, Giannino, a sienai szerény posztógyártó nem hajlott szavokra és nem ment Rómába. A senator tehát írást intézett hozzá szeptember 18-ikán, mely levélre aztán Giannino elindult Rómába. Cola Rienzi azonnal maga elé idézte a Capitoliumra, kikérdezte szülei, ifjúsága, élete folyása felől és mivel nyilatkozatát egyezőnek találta Antal barát előadásával, nem kételkedett, hogy az igazi, törvényes francia király áll előtte. Lábaihoz borult tehát és közölte vele dajkája «végső rendeletét».

Képzeltető, mennyire meglepte Gianninót e fölfödözés. Eleinte nem hitt, de végre is hasztalan ellenkezett Cola Rienzivel; ez addig beszélt neki, míg meggyőzte szavai igazságáról. Együttal ígéretet tett neki, hogy elismerteti őt Európa összes fejedelmeivel. Kongresszust hí össze Rómába, mely e fontos ügyet rendezze, mert Rómának, a világ fejének föladata igazságot szolgáltatni s a világot kormányozni. Addig azonban, míg mindezek megtörténnek, mély hallgatást tanácsolt. Pecsétet is készíttetett számára és lemásoltatta Antal barát hozzá intézett levelét, melyet megerősítő utóíráttal látott el. Ebben Gianninót X. Lajos francia király és Klemencia királyné fiának, következőleg Franciaország törvényes királyának megismerte, nemcsak a nyilatkozat alapján, melyet Antal barát leveléből megértett, hanem érvképpen hivatkozott a nyilatkozatokra is, melyeket Avignonban, a pápai udvarban ezen ügyről már előbb hallott. Egy más levelet is birunk Cola Rienzitől, mely a Capitoliumban 1354 október 7-ikén, tehát egy nappal halála előtt kelt, melyben Gianninót «nobilissimo principe, re excellentissimo sopra tutti gli altri re de la cristianita» nevezi és újra kijelenti, miután nem férhet kétség származásához, biztosan hiszi, hogy legközelebb egész Franciaország meghódol neki, mint királyának.

Cola Rienzi halála után Guccio fia Giannino visszatért szövöszékéhez, szerény életét tovább folytatandó Sienában, a hol nem éppen az utolsó polgárok közé tartozott. Polgártársai becsületessége miatt bizalommal viseltettek iránta, egy alkalommal meg-

tették kórházi gondnoknak, más alkalommal a város kamarásának; titkát mindamellett gyóntatóján, frà Bartolomeo Minin kívül senkivel se közölte. Azonban frà Bartolo egyike volt azoknak, kikben a titok meg nem fért; ez annál kevésbbé, minthogy ő

37. A PÁPAI LAK SIENÁBAN.

is Isten sújtó haragját, melylyel a francia nemzetet ostorozta, annak tulajdonítá, mert a francia trónt idegen bitorolja. Eleinte türtöztette ugyan magát, de 1356-ban, a poitiersi csata után, melyben tizenkétezer angol hatvanezer francziát, a lovagok

szinét-javát csúfosan megverte s a francia királyt is fogságba ejtette: végre fölfödözte a nagy dolgot sienai polgártársai előtt.

E fölfödözésre általános lelkesedés keletkezett a kis városban és Giannino tiltakozása daczára, a sienaiak királynak kezdék őt czímezni. Palermoból is érkeztek levelek ama Jordán és Antal szerzetesektől, kik alighanem a rájuk hárulható súlyos felelősség elől a Szentföldre távozván, kötelességöknek tartották még egyszer hozzászólni az általok megindított mozgalomhoz, és leveleket írtak a sienai városi tanácshoz, püspökhöz, magához Gianninóhoz, «melyek minden kétséget eloszlattak». Erre a városi tanács azt a végzést hozta, hogy Gianninónak atyja trónja elnyerésében mindenképpen kezére jár és hat titkárt rendelt melléje. Továbbá hivatalosan írt a pápának, a császárnak, a nápolyi, magyar, angol és navarrai királyoknak, mely királyi házak rokonságot tartottak a francia uralkodó családdal. Szóval, Giannino ügye erősen föllendült, de csakhamar hanyatlásnak indult, midőn irigyei és talan a francia uralkodóház barátai megértették a polgárokkal, hogy magoktartásával a francia kormányban könnyen ellenséges indulatot támaszthatnak, s ez által kereskedelmök nagy kárt szenvedhet. Meghököltek tehát a körültekintő szatócsok, a régi tanácsot megbuktatták és letettek Giannino pártolásáról. Giannino azonban immár eltökéllette magát, hogy jogait védeni, igényeit érvényesíteni fogja.

E végből azon elhatározás fogamzott meg benne, hogy személyesen keresi föl a magyar királyt. Útnak indult Sienából 1357 október 2-ikán. Utitársul hozzá szegődött Baldo di Mino, és vittek magokkal négy fegyveres szolgát; Giannino ruhájába varrott 2600 darab újveretű aranyat, tárczájába pedig 250 aranyforintot tett. Budára december 3-ikán érkezett. A király nem volt Budán, hanem Zágrábban, honnét Zárába utazott, melyet közben hadi népe elfoglalt. Csak 1358 márczius 3-ikán érkezett vissza Budára; ekkor elrendelék, hogy Giannino ügyét vizsgálják meg, megbízván Kont Miklós nádort több más országnagygyal,

hogy hallgassák ki. Ezek öt Visegrádon a padovai származású Saracino² házában márczius 24-ikén kihallgatták. Giannino terjedelmesen elmondott nekik mindent, amit tett s ami vele történt. Előmutatta a római senatornak hozzá intézett levelét és egyéb bizonyítékait és úgy vitte dolgát, hogy a király öt látni akarta. Másnap beszélt is vele a Saracino házában, mire ügyének további vizsgálatát Miklós nádorra bízta. *Ennél többször. Vagy Lajos személyesen nem érintkezett a szerencsétlen francia trónkövetelővel.* Hanem a következő vasárnap, vagyis husvét vasárnapján, április 1-én közölte vele határozatát, melyet ugyancsak Kont nádorral, a kalocsai érsekkel (Keszei Miklóssal) és sok főúrral egyetemben (tanácskozáván) elkészítettett. A király felelete határozott, világos, Gianninóra lesújtó volt és úgy hangzott: a király azt hiszi, hogy Gianninót rászedték, elhitettek vele olyasmit, ami nem igaz; és hogy a király nem tartja valószínűnek, a mit a két ágostonrendi szerzetes mondott, mert ezek s a többiek mind, kik érdekében mívelkedének, az uralkodó francia király ellenségeinek kedvére akartak cselekedni; hasonlóképpen nyilatkozott a római tribunról (Cola Rienzi-ről), a senatorokról s a többiekről.

Erre Giannino, ki — ismételjük — nem volt kalandor, hanem tisztességes, jóhiszemű ember, azt felelé, hogy a király nevében adott ezen választ el nem fogadja. «Mondjátok meg — így szóla — királytoknak, hogy nem én teszem magam királylyá, hanem a számos okirat és bizonyíték elhitette velem, hogy az vagyok. A király nyolcz nap alatt, vagyis azóta, hogy beszéltem vele, nem találhatta meg az igazságot. Azért kérek titeket, vegyétek rá a királyt, legyen szíves ügyem igazságát kideríteni. Vagy ha ő ezt tenni nem akarná, írjon a pápának levelet, kérvén öt, hogy fogadjon engem, hallgasson meg és keresse ő az igazságot. Míg a király vagy ajánlólevelet nem ad a pápához, vagy maga nem deríti ki a valót, addig én innét el nem megyek.»

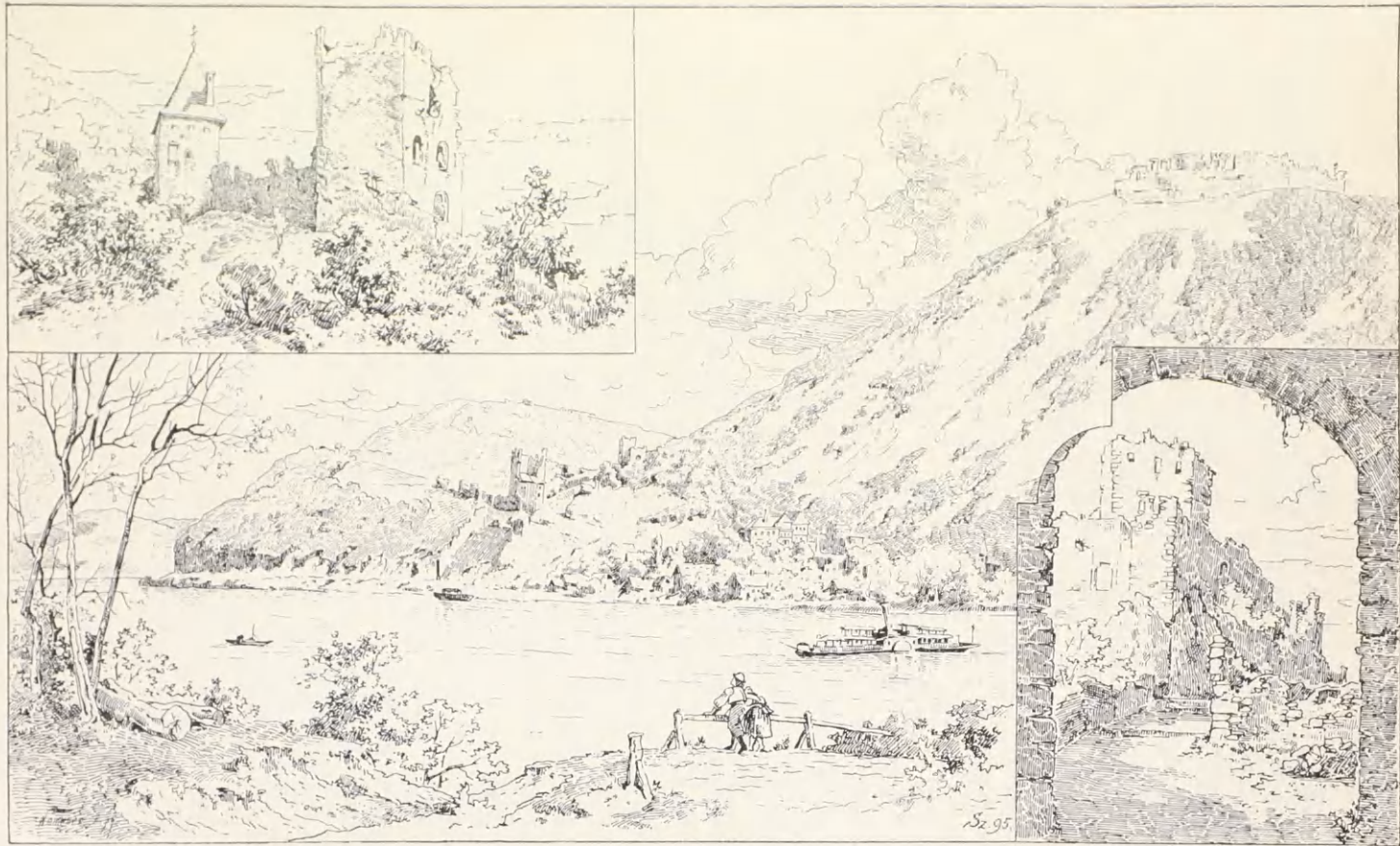
² Ezen Saracino, a magyar király pénzverője és bizalmas embere, úgy tetszik a Mesztengyei Szercesen család őse.

Az országnagyok e szavakat híven közölték a királylyal, mondja ő maga (Giannino) jegyzeteiben és hogy a király nagyon bámulta állhatatosságát és mondá: «Menjeteك hozzá és kérdezétek meg, van-e levele Franciaország valamely főurától?» Giannino elküldé a királynak Navarrai Fülöpnek érdekében írt levelét, melyet Altopascio úrhoz címzett vala — Giannino aztán Visegrád várából Budára tért vissza és itt négy hónapot töltött, a nélkül, hogy a király részéről valamely izenet jött volna, vagy akár csak a Navarrai levelét is visszaküldötte volna.

És nekem úgy tetszik: ennyi az eredménye, ez a hiteles vége Giannino azon kísérletének, hogy Nagy Lajos királyt érdekébe vonja. Ha azonban föltesszük, hogy a magyar király engedett Giannino kérésének és a pápa elé terjesztette ügyét, a mi a neki adott világos, egyenes és határozott válasz után kevésbbé valószínű, még keményebb feleletet kapott volna a megtévesztett trónkövetelő, minthogy VI. Incze pápa nem sokkal később, 1361 május 9-ikén így ír fölöle: Bizonyos Guga János sienai polgár eszéhez azon vakmerő és nevetséges rögeszme férközött, hogy magát Franciaország királyának képzelet. Ha mindamellett Giannino magyarországi kirándulásának itt vége nem szakadt, annak saját együgyűségén fölül mások gonosz kapzsisága okozta. Saját följegyzései szerint így esett a dolog: míg Giannino a király elhatározását Budán várta, jött hozzá egy püspök a minoriták szerzetéből, kinek neve vala Francesco di Mino di Buonconte del Cotono³ Siena vidékéről, ki Magyarországon tartózkodék, levén előbb Uberto (Róbert), aztán Endre (nápolyi királynak), végre a durazzoi (Károly) herczeg káplánja; a durazzoi herczeg halála után pedig eljőve

³ A mit magyarra így fordítok: Cotonoi Buonconte fia Mino Ferencz és legott megjegyzem, hogy a Bullarium Franciscanum vi. kötetében, mely Eubel Konrád gondos szerkesztése mellett 1902-ben megjelent és az 1335–1378 közötti éveket tárgyalja, és felsorolja mindazon minoritákat is, kik az érintett időszakban főpapi méltóságra

emelkedtek, sem ezek közt, sem az egész könyvben, valamint az v. kötetben ilyen nevű minoritára nem akadtam. A mi valószínűvé teszi, hogy a mondott Ferencz se minorita, se püspök nem volt, hanem egyike azon szélhámosoknak, kiktől azon időben Magyarország is hemzsegett.

38. VIŠEGRÁD

a magyar királyhoz, hogy ennek is káplánja legyen. Megértvén e püspök, hogy Giannino Sienában nevelkedett és most Budán tartózkodik, meglátogatta őt. Giannino örült e látogatásnak és tisztelettel fogadta a püspököt, több napon át tartá magánál, elbeszélvén neki az eddig történeteket és megmutatván neki írásait. Erre a püspök mondá neki, hogy van összeköttetése (Kont) Miklós nádorral, (Keszey Miklós) kalocsai érsekkel és a német Vilmos mesterrel,⁴ kik a király titkos tanácsosai és sok más főúrral; ajánlkozik is, hogy beszélni fog velök és oda hatni, hogy a király nagy hadat indítson érdekében, valamint hogy ismer sok nemes urat Magyarországon, kik hajlandók lesznek érte sikra szállani és a kiket sikerülni fog részére megnyerni, hogy saját költségükön kövessék őt Franciaországba. Ennek nagyon megörült Giannino és kérte a püspököt, hogy csak mívelkedjék ez irányban, a mit a püspök meg is ígért neki, hogy abbahagyva mindeneket, csakis az ő ügyét fogja szolgálni, egyebet nem, ha viszont Giannino megteszi őt káplánjának és *asztaltársának*. Giannino ezt meg is tette, kiállítván a püspök számára függő pecsétjével megerősített kinevező levelét.

A püspök állítólag szavát tartotta. Beszélt Miklós nádorral, a kalocsai érsekkel, Vilmos mesterrel, sok más országnagygyal, nemes emberrel és főpappal; megmutatta nekik Giannino bizonyítékait, föllármázta egész Magyar- és Németországot, minek eredménye egyelőre az lőn, hogy számos főúr és főnemes eljött Budára, hogy beszélhessen vele; följánlották neki segítségöket és hogy követik őt saját költségükön, mert jól tudják, hogy neki nincs költsége a katonák fizetésére; jutalmat is csak azon esetre várnak, ha a francia trónra kerül. Giannino összeíratta őket s úgy találta, hogy nemes urak, hadnagyok (caporali) mintegy ötvenhatan jelentkezének, hogy ezer jól fölszerelt (vasas) vitéz és négyezer íjászt visznek magukkal.

Később így szólott a «püspök» Gianninóhoz: «Ha a magyar

⁴ Ez akkor egri prépost, a királyi kápolna ispánja, titkos kancellár, utóbb (1360–1373) pécsi püspök volt.

király segítségét és kedvezését akarod birni, alkalmazkodnod kell az udvaroknál dívó szokáshoz.» Minthogy Giannino hajlandó volt a püspök tanácsát bevenni, ez ekképpen folytatá: «Minden udvarnál, a hol megfordultam, azt hallám, hogy a ki valamely kegyelmet akar elnyerni akár a királytól, akár a pápától vagy más úrtól, közvetítővel kell birnia, ki amaz úrnak bizalmas embere, titkárja. Ámde ily közvetítőt nem lehet találni pénzbeli vagy másnemű ajándékok nélkül. Azért neked is ebben a te fontos ügyedben szükséged van a király valamely bizalmas emberére, ki nélkül semmire se mehetsz. E végből úgy gondolom, hogy neked különösen a király legbizalmasabb három emberével kell számolnod: Miklós nádorral, a kalocsai érsekkel és Vilmos mesterrel, a kik azt tehetik a királyljal, a mi nekik tetszik.» Erre Giannino felelé: «Ime, én nem tudok szebb, jobb és titkosabb ajándékot nekik adni a pénznél.» Elővett tehát ezerötszáz arany forintot és három fehér selyemből készült erszényt. Mindegyik erszénybe ötszáz arany forintot tett azok közül, melyeket ruhájába varrott vala, midőn Sienából elindult, és átadá a püspöknek e szavakkal: «Vidd és add a három úrnak külön-külön, hogy egyik se tudjon a másikról, és kérjed meg mindegyiket, hogy ne nézzen az ajándék csekélységére, és ajánld nekik azon bölcс szavakkal, melyek rendelkezésedre állanak, hogy viszont ők is ajánljanak engem a királynak s a többi főuraknak, és hogy fényes helyzetet biztosítok nekik és hálás leszek szolgálataikért, ha Isten megengedi elnyernem királtságomat.» És hogy a püspök is buzgóbban járjon el küldetésében, adott neki is kétszáz aranyat. Ezután a püspök elment és átadá a mondott uraknak a telt erszényeket, azok pedig igen megörülenek és mindegyik külön megigérte, hogy mind személyesen, mind barátai által törekedni fog Giannino ügyének a királyt megnyernie, a mit meg is tettek.

Néhány nap mulván az urak Ferencz püspök által elkérték Gianninótól az ügyet támogató okiratokat a király számára, minthogy a király látni akarta azokat. Hat hónapig tartotta

ezeket magánál a király a nélkül, hogy felelet jött volna reájok. Hat hónap mulván a három úr beszélt a püspökkel és mondák neki, hogy a király megvizsgáltatta Giannino iratait, és titkon Franciaországba küldött emberei által nyomoztatta az igazságot; meg is találta egészen, úgy hogy már világos előtte, hogy Giannino törvényes és igaz királya Franciaországnak és hiszi, hogy igazán fia Lajos királynak és Klemencia királynénak és hogy szeretetre gyuladt iránta, mi egész beszédjéből nyilvánvaló. E három úr azt is monda a püspöknek, hogy a király hadi vállalatba is fog bocsájtkozni és nem fogja elhagyni soha, míg csak teljesen ura nem lesz Franciaországnak.

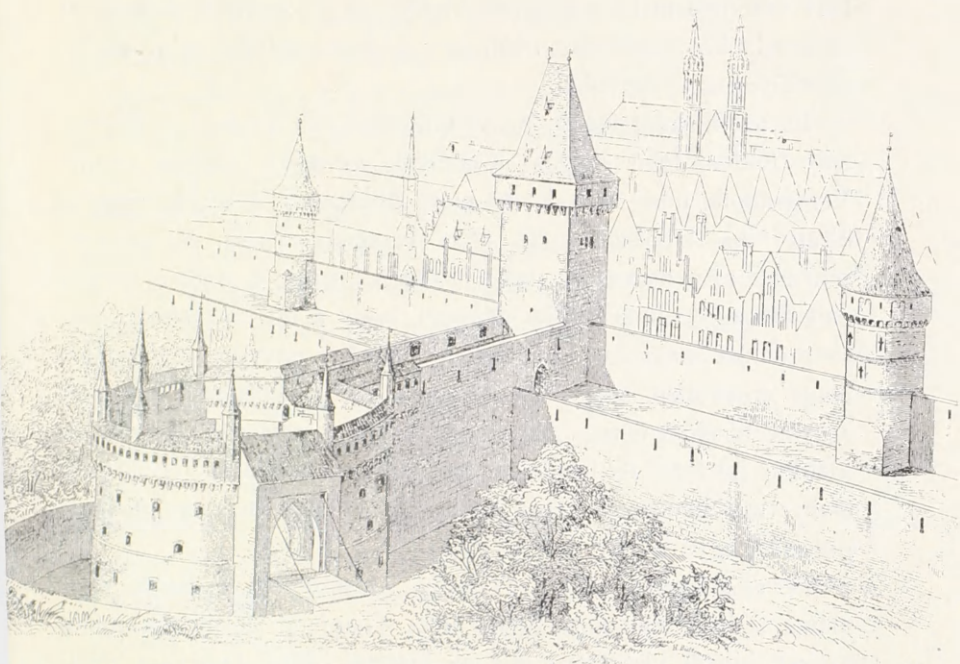
Történt azonban, hogy míg Giannino Budán tartózkodék, híre érkezék, hogy Ráczország királya, béketárgyalásokat szinelve, rövid idő alatt kétszer verte meg a magyar király seregét. E hír nagyon megszorította a királyt. Összehívta tehát országa valamennyi nagyjait, köztök Krakó királyát is, a ki nagybátyja volt, lévén anyja testvére és tanácsot ült velök: mitevő legyen a rácz királylyal szemben? Elvégeztetett a tanácsban, hogy a király gyűjtsön lehetőleg nagy sereget, semmi fegyveres népet az országból távozni ne engedjen, személyesen induljon meg a nagy sereggel Ráczország királya ellen és vissza ne térjen, míg meg nem boszulta a rajta elkövetett sérelmet és meg nem hódoltatta a rácz királyt, hogy ez esküdjék neki köteles hűséget.

Ez volt az oka, a miért a magyar király nem szerelt föl hadat Giannino érdekében és ki nem bocsájtá országából azokat a nemeseket, kik fegyveres népeikkel elkísérték volna Franciaországba.

A király anyja, nem lévén neki a királyon kívül más fia, szintén nem akarta, hogy Giannino miatt magát veszélynek kitegye és nagyon örült ez akadálnak s a főuraknál mindent elkövetett, hogy a királyt a fegyveres segítségadásról lebeszéljék. Ezt részint azért tevé, hogy a királyt oly bonyodalmas üggyől visszatartsa, részint azért is, mivel Károly német császár és a

viennei dauphin leveleket és követségeket küldének a királyhoz s erre megkértek.

Látván Giannino, hogy nem kaphat segítséget a királytól és az önként ajánlkozott fegyvereseket se viheti ki az országból, nagyon szomorkodott és így szólott a fönnemlített püspökhöz: «Minthogy a király kereste és megtalálta igazságomat és meggyőződött arról, hogy igazam van, és minthogy most se segít-

39. KRAKÓ.

séget nem adhat, sem azokat a nemeseket, kik megigérték támogatásokat, velem jönni nem engedi: legalább ügyem igazságáról, miről meggyőződött, tegyen jelentést a pápának és a kereszténység többi fejedelmeinek.» A püspök felelé, hogy beszélni fog a három említett főúrral és erősen hiszi, hogy annyi levelet szerez, a mennyi csak kell.

Elutazott tehát Visegrádra, hol a király, a három főúr és más főurak az időben valának; beszélt velök és készítettet leveleket

a magyar királytól a pápához, a navarrai királyhoz, a huszonkét francia régenshez, az összes olasz signorokhoz és városokhoz, Lajos nápolyi királyhoz, a nagy siniscalchohoz, a többi királyi herczeghez; továbbá egy körlevelet függő pecsétje alatt valamennyi magyar alattvalóhoz, kik akkor Olaszországban tartózkodának, hogy engedelmeskedjenek Gianninónak és kövessék őt akárcsak saját királyok személyét. A többi levelekben azon kérelmét fejezte ki a magyar király, hogy segítsék Gianninót és mindenki, a mit tesz neki, úgy tekintse, mintha saját királyi személyének tette volna.

És azon oknál fogva, mivel Giannino sok levelet kért keresztény földön levő magas személyek számára, kiknek czimét Visegrádon nem tudták és mert illetlennek találták, hogy a király hibát kövessen el és írjon valamely úrnak, kit nevérol sem ismer: a három úr úgy intézkedett, hogy Giannino vigyen magával egy titkos királyi pecsétet, hogy a hol tartózkodni fog, az uraknak megtudván czímeiket, a király nevében írhasson a maga érdekében, szem előtt tartva a király becsületét, valamint azét is, kinek írni fog. Aztán oda adták a nevezett püspöknek a titkos pecsétet és leveleket, melyeket elkészítettek. A püspök elvitte mindazokat Budára és átadta Gianninónak az említett pecséttel együtt.

Leveleit kézhez vévén Giannino, kíséretével Budáról 1359 május 16-ikán elutazott Siena felé. Giannino felsorolja mindazokat, kik őt visszatérő útjában kísérték. Elég számosan valának; de Ferencz püspök, az ő káplánja, asztaltársa és ügyvivője, ki által a főttebb előadott eredményekhez jutott, nem kísérte. Nyomát azután se sikerült fölföldöznünk.

Végig lapozva Giannino följegyzéseit, lehetetlen azon gondolatra jutnunk, hogy itt mistificációval állunk szemben. Láttuk, hogy Nagy Lajos határozottan letett Gianninóról, hisz szegénynek nem volt egy közvetlen bizonyítéka! Akikre támaszkodott, a két ágostonrendi szerzetes (s itt is csak Jordán barát jöhet tekintetbe) igen kétesen viselkedtek; elrontották ügyét azzal, hogy

a gyermekcserének kettős verzióját hozták forgalomba s ezzel a döntő körülményben egymásnak ellentmondának, aztán minden öregségök, gyöngeségök és betegségeik mellett is megfutottak, mint a kiknek nincs bátorságok szavok urát adni. Cola Rienzi bizonyítványa (hogy egyébbel ne gyanúsítsuk) személyes inpressióján alapult, tehát másodrendű vélemény. Ami némi jó hatással volt Giannino ügyére, az saját naivul becsületes, bátor föllépte: ő nem volt kalandor, hanem szerény, igaz lelkű ember, ki egész lelkével hitt ügye igazságában. Hátha mégis van igazság állításaiban? gondolták a magyar főurak és elkérték tőle a navarrai király levelét. Ennek nem ismerjük ugyan szövegét, de hatása kevés lehetett, mert a sutba dobták és Nagy Lajos megmaradt első, helyesnek talált fölfogása mellett. Ekkor lép előtérbe Ferencz barát, ki magát püspöknek czímezi. Azzal kezd, hogy hizelkedéssel Giannino asztalához telepedik. Aztán, hogy bizalmat keltsen, hangulatot támaszt mellette a gyulékony, harczkedvelő, kalandvágyó vitézek közt, kiktől az időben hemzsegett egész Európa. Ezzel Giannino föltétlen bizalmához férközik, ki immár rábizza vagyonának nagyobb részét. Aztán hat hónapig tétovába tartotta a trónkövetelőt és különböző mesékkel táplálta, hogy a magyar király a helyszínen kutatja születése titkát s ezt kisütötte, fölkelt lelkében az igazság napja, világosan látja immár, hogy Klemencia királyné fia, tehát unokabátyja, kit születési joga Franciaország koronája megillet, szeretetre gyullad iránta, megígéri, hogy hadat indít érdekében és el nem hagyja mindhalálig. Ezek után talán föl is tűnt a nagyban reménykedő trónörökösnek, hogy mind ez eredmények után, mind ez atyafiságos érzelmek mellett, az ő kedves unokaöccse őt látni nem óhajtja, királyi udvarába meg nem hía, udvartartást nem szervez köréje, nem ünnepelteti, a híres magyar vendégszereteten nem részesíti; még ama megfizetett királyi alattvalók se jelentkeztek nála, hogy megköszönje nekik érdekében tett fáradozásait; mindent csak a barátpüspökkel izengetnek, végeztetnek. Azonban ez készen volt a felelettel mind e visszas-

ságok magyarázatára, hisz ideje, hat hónapja maradt azt kieszelnie. Ílát az özvegy anyakirályné, kire köztudomás szerint fia mindenben hallgatott, az ő anyai szeretetbe göngyölt büszkesége, melyet IV. Károly császár és a viennei dauphin tápláltak, nem kedvezett az együgyű posztógyártónak. Végre kapóra jött a szerb háború, mely lepörzsölt minden reményt: az elnyomott igazságért harczra kész vitéz urak szavoknak nem állhattak, Nagy Lajos hadat a francia királynak nem üzenhetett, csupán jóindulatú szeretete nyilatkozott meg abban, hogy ha szerencsétlen rokonát még csak titokban se láthatta, tőle személyesen el nem bucsúzható, legalább egy garmada levelet és titkos pecsétjét küldötte neki, melyeket egytől-egyig alighanem Ferencz barát gyártott, gyártatott.

A számos levél közül, melyeket Giannino Magyarországból hozott, tizenkettőnél több birtokában volt még akkor, midőn 1361 elején fogságban került, melyeket nem volt módja vagy kedve megküldeni a címzetteknek; nevezet szerint hat írhára irt nyílt levél a világ összes királyai és fejedelmei számára, melyekben a magyar király arról tanuskodik, hogy átkutatván Giannino ügyét, azt igaznak találta. Ezen levelek a király függő pecsétjével valának megerősítve. Azonképpen ugyancsak Nagy Lajos hat levele az Olaszországban tartózkodó magyarokhoz (zsoldosokhoz), hogy Gianninónak engedelmeskedjenek; végre egyéb a magyar király titkos pecsétjével lezárt levelek királyokhoz, fejedelmekhez, községekhez, melyekben tudatja, hogy Giannino ügye igazságos. Mind e levelek közül, melyek valószínűleg egy kaptára készültek, szövegében egyetlen egyet ismerünk, a Siena-városhoz intézettet, a királynak helyesen eirt titkos pecsétjével, melynek rajzát régebben ismerjük, megpecsételve. E levél Budáról, 1358 május 15-ikéről, tehát helytelenül van keltezve. Mert ha Giannino kihallgatása Visegrádon 1358 márczius 24-ikén történt, aztán négy hónapig hírt nem hallott ügyéről, és miután ügyét kezébe vette Ferencz barát, akkor is még hat hónap telt el az eredményig: ez mindössze

kitesz tíz hónapot, melyek körülbelül 1359 elején, mintegy februárusig folytak le. Ez utóbbi határnap előtt ama levelek nem keletkezhettek. Valószínűleg akkor is készültek, minthogy Giannino, kinek a leveleken kívül nem volt mit várnia, 1359 május 16-ikán utazott el Budáról. A magyar kancellária — nincs példa rá — hogy ily helytelenséget, szabálytalanságot elkövetett, valaminthogy ama sienai levél szövege — belalakját tekintve — aligha került ki belőle. Még gyanusabb a titkos pecsét kérdése, melyet állítólag azért kapott Giannino a királytól Ferencz barát közvetítésével, hogy vele maga is leveleket írhasson a magyar király nevében. A németországi kancellária gyakorlatában oly esetekkel is találkozunk ugyan, midőn a fejedelem egyeseknek megbízást ad, hogy nevére szóló pecsétnyomót viselhessenek és azokkal neve alatt okleveleket állíthassanak ki;⁵ de nálunk, a hol a pecsétekre oly gondosan felügyeltek, hogy a király gyűrű-pecsétjének is külön öre vala, ily gyakorlatnak nyomára, legkivált az Anjou-korban nem találunk. Maccari, az *Istoria de re* Giannino kiadója, lopásnak tekinti a dolgot, de e fölvétnek ellentmond a körülmény, hogy a király azon titkos pecsétjét, melyet 1358-ban használt, és melyről e helyt egyenesen van szó (*Sugiello de' attene segreto delo Re*), Giannino távozta után is használták nálunk, sőt használták Nagy Lajos uralkodása végéig, a mit bőségesen dokumentálhatunk.⁶

40. LAJOS KIRÁLY
TITKOS PECSÉTJE.

A jelen esetben tehát másra, mint álpecsétre gondolni nem lehet, a melynek megrendelője csakis átadója, Ferencz barát volt, kinek impostorsága végig vonul Giannino élete e szakán, és a ki Kont nádort, Keszei Miklóst és Vilmos kápolnaispánt meggyanúsította, megrágalmazta.

Gianninót sienai polgártársai az időtől fogva, hogy Nagy

⁵ Grüne, a *Turul* xx. k. 113. lapján. Breslau: *Urkundenbuch* 979. lapjára hivatkozva.

⁶ Schönherr, *Turul*, vr., 91.

Lajos királynak mellette nyilatkozó levelét látták és hallották, nem is nevezték másnak, hanem *Re Gianninónak* (Jancsi királynak). A következő 1360 márczius havában Avignonban találjuk őt. Itt azonban minden igyekezete mellett se juthatott a pápa színe elé. Mások ellenben hittek benne, sőt némely dél-francia városok meghódoltak neki mint Franciaország királyának és valamelyes pénzzel is ellátták, melyen zsoldos csapatokat fogadott szolgálatába. Népszerűsége egy ideig komoly aggodalmat keltett a francia uralkodóban. Azonban hiányzott a jámbor pretendensnél az erély s az ügyesség, mely nehéz ügye keresztülviteléhez szüksége leendett. Végre megcsalatra egyesek, elárulva mások által, az ármány ülte diadalát fölötte. Saját katonái ejtették foglyul és kiszolgáltatták a Provence kormányzójának, ki őt Saint-Étienne váradjába záratta 1361 január 7-ikén. Minthogy pedig Provence a sicíliai Anjouk tartománya vala, Tarantói Lajos király rendeletére átvitték őt Nápolyba, hol szintén fogolyképpen őrizték. Aztán már csak haláláról értesülünk.

VII.

Keszei Miklós esztergami érsek, mint ezt már zágrabi püspök korában bebizonyította, nagyszabású politikai elfoglaltsága mellett is, buzgó főpap vala. Zsinatokat szorgalmasan tartott, a mi egyébiránt az időben nem volt ritkaság, minthogy az egyház közügyeit s az egyházi biráskodást a zsinatokon végezték; a fegyelmet részint maga, részint helytartói által¹ gondosan kezelte és kezelte; a mire pedig fő gondja volt, a félhitűek visszatérítését a latin egyházba minden erejével előmozdította. Ebben ugyan már a politikus is kiérezhető, mert ha az ország integritásának helyreállítását, a félhitű Szerb-, Bosnya-, Bolgár-, Oláh- és Kúnország meghódolását tűzte ki vezérelvéül: gondoskodnia kellett a meghódolt tartományok állandó hűségéről is, mire

¹ Egyik helytartója János kükkülei főesperes, a történetíró volt.

nézve az időben az egyetlen eszköz a hit egysége s a papság befolyása volt.

Ezen igyekezete által szerezte meg Keszei Miklós úgy a király, mint a pápa becsülését, bizalmát és kedvezését, minek úton-útfélen nyomára akadunk.²

A főntebbiek megokolására szolgálunk néhány szemelvénnel.

A pozsonyi káptalan összes tagjai még a xiv. század közepén, Csanád érsek idejében egyhangúlag vallották, hogy a prépost az ő közvetlen főpapjok: ő nevezi ki őket, egyházi büntetéseket szabhat rájuk, állásuktól is megfoszthatja őket, mire nem sokkal előbb Dörögdi Miklós adott példát, midőn Ditl kanonokot székéből és javadalmából eltávolította. Hozzávethetünk ebből, hogy a pozsonyi prépost még a xiv. század közepén igen nagy joghatósággal bírt. Azonban a káptalan a prépost jogaiból lenyesegetett egyet-mást. Hajdan a prépost annyi javadalmas kanonokot nevezett ki, a hányat kinevezni szükségesnek látott. Ez a kanonokok érdekével ellenkezék, hisz mentül több volt a kanonok, annál több részre oszlott és kisebb volt a jövedelem. A szakadatlan életű káptalan tehát, melynek viszont jogához tartozott a prépostválasztás, csakhamar kivitte, hogy a kanonoki javadalmasok számát tizennégyben állapították meg, mely egyességet a prépost és káptalan közt az esztergami érsek is megerősítette. Széchenyi Mihály pozsonyi prépost (1333-1342) kiskorúsága idején már azt is vitatta a káptalan többsége, hogy a prépost csak a káptalan hozzájárultával nevezhet ki kanonokot.³

² Mintha Keszei Miklós esztergami érsekké történt kinevezetése alkalmából, 1359 május körül, személyesen volt volna Avignonba a pápa udvarlására! Erre abból következtetünk, hogy a pápa őt bízta meg több újonnan kinevezett javadalmas beiktatásával. (L. Áldásy regestái a Tört. Tár 1895. évfolyama 375. és köv. lapjain a 368., 369., 371., 377., 381. számait ded. 1359 május 18-ikán.) Ezenkívül VI. Inceze pápa fölhatalmazta őt, hogy harmincz személyt, kik kiközösítés alá estek, mert egyháziak ellen kezét emeltek, fölloldozhas-

son. (Ugyanott 400. sz.) Minthogy pedig az ó-budai clarissák igen bajosnak találták, hogy ügyeikben minduntalan a szentszékhöz forduljanak, Erzsébet anyakirályné kérelmére a pápa meghatalmazta az esztergami, kalocsai érseket és a váci püspököt, hogy ezentúl előforduló esetekben ők járjanak el.

³ Olv. ily című értekezésemet: Érdekes per a xiv. században a Pozsonyvárm. Régész. és Tört. Egyesület 1882—5. Értesítőjében.

Dörögdi Miklós távozása után (kiről tudjuk, hogy 1329 márczius havában választatott meg esztergami érseknek s aztán 1330 szeptember 17-ikén neveztetett ki egri püspöknek) a pozsonyi prépostok hosszú ideig nem laktak székhelyükön. Piacenzai Jakab, kit a pápa 1331 januárius 6-ikán nevezett ki pozsonyi prépostnak, mint a beteges I. Károly király házi orvosa rendesen a király oldalán volt, utaiiban is kísérté. Jakab 1333-ban csanádi püspök lett. Utóda a préposti széken a tizenöt éves, imént érintett Szécsenyi Mihály rendesen Visegrádon tartózkodott, és helyettest, viceprépostot tartott Pozsonyban, mígnem 1342 július 8-ikán váczai püspöknek tette meg VI. Kelemen pápa. Ekkor Dupuis Humbert (Imbertus de Puteo) bíboros nyerte el a pozsonyi préposti javadalmat. Ez Avignonban tartózkodott és Pozsonyt soha se látta. Meghalt 1348 május 26-ikán, de pozsonyi jövedelmeit nem élvezte haláláig, minthogy a pápa már 1343 április 29-ikén kinevezte pozsonyi prépostnak Pusterla Vilmost, ki szintén egyebütt volt foglaltos, mint a pápa megbízottja; Pozsonyban ő is csak helyettest tartott. Ez idő alatt (hogy Nagy Lajos király szavaival éljünk) a prépostság tönkre ment annyira, hogy az istentisztelet is teljesen elsilányult.⁴ Valószínűleg az készítette Pozsony városát is arra, hogy kegyuri jogot követeljen magának és plébánosául azt választhassa meg a káptalan tagjai közül, a ki neki tetszik, mire nézve az egyezés közte, a Pusterla prépost helytartója s a pozsonyi káptalan közt 1348 április 23-ikán létre is jött. Ily idők nagyon alkalmasak arra, hogy különféle visszaélések és ujítások lábra kapjanak. Isten irgalmára kérte tehát Nagy Lajos király a pápát elsőben 1350-ben és ismét 1352-ben, könyörüljön a pozsonyi egyházon, adjon Pusterlának, ki ekkor már konstantinápolyi patriárka volt, más javadalmat, pozsonyi préposttá pedig nevezze ki Erzsébet anyakirályné káplánját, Kozmafia Balázs hantai prépostot. A pápa teljesítette a magyar király kérelmét.⁵ De — úgy látszik —

⁴ Supplic. Clem. vi. a. x. fol. 40.

⁵ Theiner, Hung. I., 782., 813.

Balázs prépost se sokat tartózkodott új prépostsága székhelyén, hanem Veszprémben mint Garai János veszprémi püspöknek a lelkieken helytartója.⁶ 1354-ben előfordul ugyan még mindig pozsonyi prépostnak, de, hogy a pozsonyi egyházban megevesült visszaélések ellen föllépett volna, annak nyomát sem találjuk.

Az első, ki pörösködni kezdett, nevezet szerint Péter örkanonok ellen azon a czímen, hogy több javadalmat igaztalanul elfoglalt a prépostságtól, Balázs utóda Márton prépost, ki Péter örkanonok előtt Pusterla helytartója volt. De pörét nem tudta megnyerni. Pozsonyba vetődött az időben Péter, condomi francia püspök,⁷ kihez mind

a két fél fordult, hogy ügyükben bíraskodjék. Péter püspök mint békebiró mindkét részről 4—4 birótársat kért és megeskette a pörlekedő feleket, hogy ítéletében megnyugosznak. Az örkanonok oly fényesen bebizonyította jogát a kérdéses javadalmakhoz,

hogy az ellenfél választotta békebirák is neki adnak igazat. Az érdekelt prépost azonban csökönyösen megmaradt állítása mellett s a pör tárgyát, a szent Gothárd és szent András kápolnák (a főegyház tőzsomszédságában) jövedelmeit lefoglalta. Ezen hatalmaskodás ellen Péter örkanonok Keszei Miklós érsekhez folyamodott, ki az ügyet az esztergami zsinat elé terjesz-

Sat m capitulo 26 July

fbun' illator...

man pa ad fidem

41. RIENZI ALÁÍRÁSA.

⁶ Zalam. Oktl. 1., 515. Erre vall részben az is, hogy a pápa őt bízta meg valamely veszprémi pap javadalmába igtatásával. (Tört. Tár, 1895., 62. ded. 1353 május 8-ikán.)

⁷ Canomioniensis van irva Batthyány: Leges III., 204. lapján; ilyen püspökség

azonban nem létez. Valószínűleg condomiensist kell olvasni, a mely egyházmegyében 1340-től 1369-ig csakugyan előfordul Petrus de Galard püspök. (Eubel, Hierarch. Cath., 1., 209.)

tette. A zsinat Gergely váradi örkanonokot és János küküllei főesperest (a történetírót) bízta meg az ügy elbírálásával, kik a prépostot pörvesztesnek jelentették ki.⁸

Más alapon kezdette meg igazát Burkhard prépost követelni, azon alapon tudniillik, hogy a pozsonyi káptalanba csak ő nevezhet ki kanonokot. Burkhard azon Ellerbach Puplinak volt a fia, ki mint Nagy Lajos király hű zsoldosa Zára városát 1357-ben vitézül elfoglalta, de ugyanott, ugyanakkor el is esett.⁹ Úgy látszik a király halálából tette meg pozsonyi prépostnak az ifjú urat, ki ekkor már augsburgi kanonok is volt; de aligha volt kellőleg megerősítve a pozsonyi prépostságban, minthogy az esztergami érseki hivatalban nem nevezték prépostnak, hanem csak «prépostul viselkedett», a pápa se említette pozsonyi prépostságát, midőn püspökké nevezte, hanem csupán augsburgi kanoniáját.

Burkhard, hogy préposti jogait visszaszerezze, fölhívta a pozsonyi összes javadalmasokat, mutassák meg: kitől nyerték kinevezéseiket? Együttal megtiltotta nekik, hogy végrendelkezenek, a mi annyit jelentett, hogy nem akarta elismerni az esztergami érsek azon jogát, hogy pozsonyi kanonokot kinevezhessen, pedig kétségtelen, hogy az esztergami érsekek éltek a kanonoknevezési joggal, de valószínűleg csak azon időtől fogva, hogy a pozsonyi prépostok távol valának székhelyüktől. Mint-hogy pedig a pozsonyi kanonokok tiltakoztak az esztergami érseknél prépostjuk követelése ellen, Keszei Miklós pártjokat fogta; egyenesen magának követelte a pozsonyi kanonokok és javadalmasok kinevezési jogát és tagadta, hogy a pozsonyi prépostnak valaha is ily joguk volt legyen. De hogy ezen rendeletét Burkhard prépost ellen ki nem adta; az csak az érsek halála után került a pozsonyi káptalan elé, ennek oka az lehetett, mert az érsek idővel tudomást szerzett róla, hogy a pozsonyi prépostok-

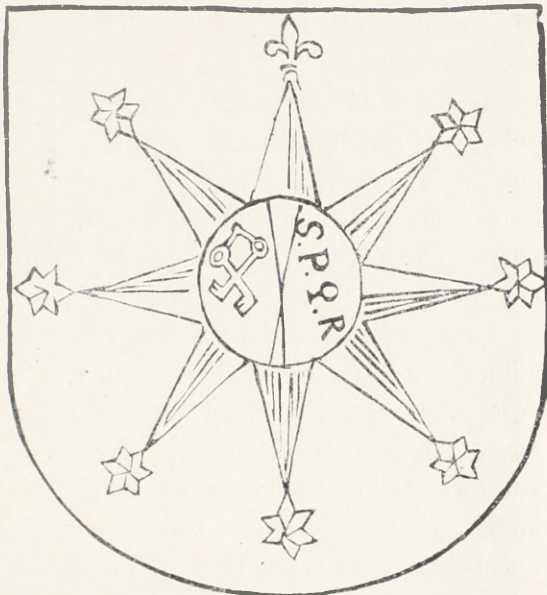
⁸ Pozsonyi káptalani levéltár, 1. ny. — ⁹ L. Suchenwirt verses elbeszélését láb, 4., 5., 6. számok. — Péterffy, Concilia — Primisser kiadása 30–33. lapján. 1., 171.

nak — mint említők — csakugyan volt kanonok-nevező joguk. A pozsonyi prépostok kísérletei pedig, hogy egykori jogaikat visszaszerezzék, változó szerencsével tovább folytak.¹⁰

Ha a pozsonyi prépostok ügyében kissé elragadta V. Miklós érseket buzgósága, teljes joggal követelte, hogy a székesfehérvári prépostok az esztergami zsinatokat látogassák, a mit azok, tagadván az esztergami érsekek közvetlen főhatóságát, tenni vonakodtak. Az

ügyet Miklós érsek VI. Incze pápa elé vitte, ki a kérdést Siffridszentmártoni apát, korának legjelesebb szentbenedekrendi szerzetese által megvizsgáltatván, az érsek mellett döntött és meghagyta a székesfehérvári prépostnak, hogy az esztergami érsek hívására annak zsinatain megjelenni köteles.¹¹ Midőn pe-

dig VI. Incze pápa 1359-ben megengedte az új csanádi püspöknek, Gergelynek, hogy magát tetszése szerint bármely püspök által fölszenteltesse, azzal, miszerint a püspök, ki őt fölszentelendi, az esküt is vegye ki tőle: szükségesnek találta a jogaira feltékeny esztergami érsekkel szemben megjegyezni, hogy az

42. RIENZI JELVENYE.

¹⁰ Batthyány, Leges, III., 286. — Ortway, Pozsony város tört. III., 214. köv. — (Rimely) Capitulum Poson. pag. 22. seqq.

¹¹ Schmitth, Archiepiscopi Strigon. I., 192.

esztergami érseknek, kinek tartományához Csanádmegye tartozik, ezen esetből semminemű jogsérelme ne támadjon.¹²

Érintők, hogy Keszei Miklós érsek egyik derekas érdeme, hogy a magyar birodalom egysége érdekében nagy gondot fordított a félhitűek megtérítésére, s ezek közül első helyen a bosnyák patarenusokkal volt dolga. Midőn VI. Incze pápa szabad folyást engedett a Dalmátország visszahódítása érdekében Velence ellen megindult hadjáratnak, Kanizsai István ó-budai prépostnak, mint Nagy Lajos király követének, ura és királya nevében meg kellett esküdnie, hogy nemcsak Szerbiából, de Bosnyából is kiirtja az eretnekséget. Miután tehát Szerbországgal végeztek, Bosnyákországra került a sor, mely bánostul amúgy is ingerelte a magyar nemzet türelmét; a mit egyébiránt a pápa is mindinkább sürgetett, meghagyván Péter bosnya püspöknek, hogy az országában dülő eretnekség kiirtására tegyen meg minden lehetőt, karhatalmat is igénybe vehet.¹³

1363 júniusban két sereg indult Bosnyába; az egyiket Keszei Miklós érsek és Kont Miklós nádor, a másikat maga a király vezette. Amaz Ozorába tört és Sreberniket körül táborlotta, hogy megvegye, a mi azonban nem sikerült. Ezen hadjárat alkalmával történt, hogy Miklós érsek és királyi kancellár sátrából a királyi, nemes érczből készült nagy pecsétnyomókat azok, kiknek őrizetére az érsek bízta volt, ellopták és — mint utóbb rájöttek — Beszterczén valamely ötvösnek eladták. A király e miatt meg nem neheztelt az érsekre, hanem új pecsétnyomókat készíttetván, azokat ismét rábízta, hogy az elorzott pecsét alatt kiadott okiratot újból megerősítse, mint ez számos okiraton mind e napig előfordul.¹⁴ Sőt tekintve hű szolgálatait két hontmegyei

¹² Theiner, Hung. II., 45. — Mennyire ügyelt jogaira V. Miklós érsek, erről élénken tanuskodik következő datuma is: «Acta sunt hec in Wysegrad, ubi... d. Ludouicus... Hungarie rex residenciam habet personalem, Vesprimiensis dyocesis, ubi tamen ex antiqua et (h)actenus observata, et cui contrarii memorie hominum

non existit, consuetudine Jurisdictionem in spiritualibus optinemus et optinere dinoscimur, in domo nostre habitacionis anno 1363. die 4. aprilis, hora quasi terciarum.» (Codex dipl. et epist. Morav. XI., 230.)

¹³ Aldásy a Tört. Tár 1895. évf. 279. l. 394. sz. regestája, ded. 1360 apr. 23.

¹⁴ Fontes domest. III., 184.

43. SZOROLÁ CZ VÁRA.

birtokot: Atagyarmatát és Tárnok-Lőrinczházát, előbb a magvaszakadt Kis Imre, Tárnok Lőrincz és Miklós tulajdonát, új királyi adomány czímen Keszei Miklós érseknek ajándékozta.¹⁵

A király hadserege Plievába jött Szokol (ma Szokolác) vára alá, hogy azt bevegye, a mi — úgy látszik — szintén nem sikerült, minthogy 1363 augusztus 11-ikén Tvardkó bán megjutalmazta Hrvatinić Vlkot, ki ez alkalommal híven szolgálta, neki adományozván «Szokolt Plivával az egyik végétől a másik végeig.»¹⁶ — Hanem e hadjáratok végső eredménye mégis az lett, hogy Tvardkónak menekülnie kellett, mert lázadás tört ki ellene Bosnyában, és Nagy Lajos királynál keresni pártfogást, melyet meg is nyert, természetesen azon föltétel mellett, «hogy a bán a patarenusokat és eretnekeket országából száműzni, a magyar királynak hűséget tartani és minden hadjáratában, valahányszor fölhívja, szolgálatára lenni tartozik.» Tvardkó 1366 márczius 29-ikén a velencei dogéhoz intézett levelében «Isten és ura Lajos magyar király kegyelméből» nevezi magát bosnya bánnak.¹⁷ A ferenczrendi barátok pedig buzgón folytatták a térítést, melynek híre annyira megörvendeztette V. Orbán pápát, hogy ugyanazon szabadalmakban részesítette őket, mint a melyeket a saracenusoknál működő szent-domokosrendiek élveztek.¹⁸ Hogy a siker nem volt teljes, az Tvardkó alattomos kétszínűségében leli okát.¹⁹

Nagy Lajos király két miniszterével, Keszei Miklóssal és Kont Miklóssal, a mint ezt a pápának s egyéb hatalmasoknak hozzájuk intézett sűrű levelezéséből kivehető, volt Európa politikai életének ez idő szerint központja. Nagy célokat is tűztek magok elé, melyek elvégre oda irányultak, hogy a Balkán félsziget népeit a magyar állam fősege alatt a török áramlat ellen egyesítsék. Elképzelhető tehát, mennyi kedvetlenséggel töltötte el őket, ha kitűzött céljoknak egyik-másik incidens, ellenkező politikai

¹⁵ Az eszterg. főkápt. magánlt. 35. fiók,
1. nyaláb, 1. szám, ded. 1361 januárus 6.

¹⁶ Starine, 1889. évf. 81. lap.

¹⁷ Anjouk. dipl. eml. II., 647.

¹⁸ Bullarium Franciscanum, VI., 427.

¹⁹ Ugyanott, VI., 591. jegyz.

irány, melynek hol Erzsébet anyakirályné, hol a pápa, hol a görög császár, hol a cyprusi király, osztrák és bajor hercegek vagy a lengyel király, kik mind Magyarországra szorultak, volt a megindítója. — Miután a pápa kérelmeit Bologna fölmentése iránt teljesítették, de tovább nem mentek (1360), özvegy Erzsébet királyné akarata előtt kellett meghajolniok, valaminthogy Nagy Lajos király mindig hajolt anyja óhajtására. Ennek pedig nem lett volna kisebb célja, mint a császárt megbuktatni, a

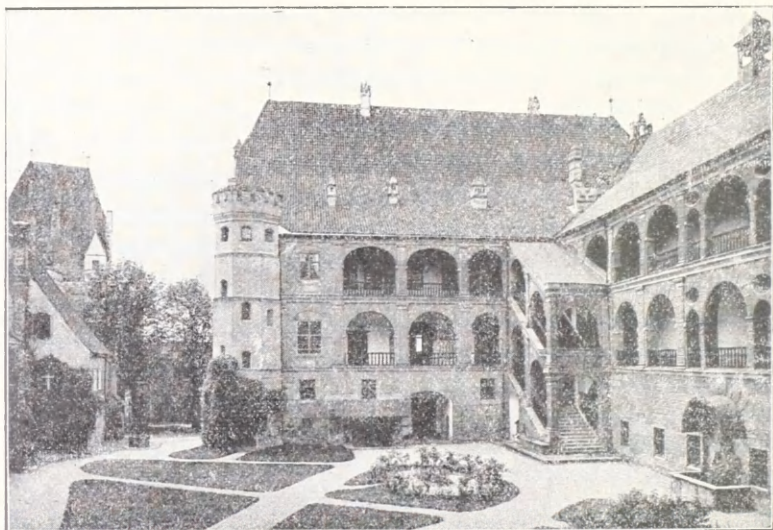

44. NAGY LAJOS CZIMERE A SZENT SIMEON ZÁRAI KOPORÓJÁN.

Luxenburgokat birtokaiktól megfosztani, Csehországot Ausztriához, Morvaországot Magyarországhoz, Sziléziát Lengyelországhoz csatolni (1361—2.).²⁰ Mily elkeseredett élet-halálharcz, mely évekig lekötötte volna az ország minden erejét, keletkezett volna ebből, ha azt Nagy Lajos főemberei ügyesen meg nem götölják! Midőn ezen a veszedelmen szerencsésen túlestek, özvegy Erzsébet királyné se halt bele megghiúsult vállalatába, noha

²⁰ Olv. «Nagy Lajos király szövetség-értekezése IV. Károly császár ellen» című értekezésemet a Századok 1900. évfolyamában.

halott-híre Avignonig terjedt, a magyar hadak vígan indultak — mint említők — Bosnyaország ellen (1363.). — Ugyanakkor látogattak azonban Magyarországra a pápai adószedők, hogy a pápai tizedet, melyre a bosnya háború végett Magyarországon is nagy szükség volt, beszedjék. Ezek ellen Kont Miklós vállalkozott, és a király nevében ráírt az adószedőkre, hogy hagyják abba a papok zaklatását. Nagy volt a fölháborodás e miatt a Szentszéknél, a hol a pénz csakúgy kellett, mint a magyar király

45. A TRAUSNITZI BAJOR FEJEDELMI KASTÉLY.

kincstárában. Keszei Miklós érsekhez is indult levél, hogy a kiralyt Kont tilalma megszüntetésére bírja. Biztosra vehetjük azonban, hogy Miklós érsek ez egyszer inkább szíttott Kont Miklós nador barátjához. Ezt be is sügták Avignonban, a miért onnét súlyos neheztelés és szemrehányás illette az esztergami érseket. De Nagy Lajos király nem hagyta cserbe kedves szolgálját, és kimentő levelet írt érdekében, melyet a pápa örömmel olvasott.²¹

²¹ Theiner, Hung. II., 54., 65: Excusationem, quam fecisti (rex Ludovice) de

archiepiscopo Strigoniensi, libenter audiimus et sicut de sinistris relatis de ipso

Közben, alig érkeztek vissza a magyar hadak Bosnyaországból, máris megérkeztek a krétai püspök és a cyprusi király leveleik, melyekben a hatalmas és buzgó magyar királyt kéri, hogy az általok tervezett keresztes háborúban, fogadalmához képest, részt venni ne terheltelessék. Szerencsére a pápa már előbb meghatalmazta volt Albornoz bíborost: mentse föl a magyar királyt fogadalma alól, melyet közbe jött akadályok miatt nem teljesíthet.²²

46. BOLOGNA.

Nem is vett részt a cyprusi király kalandos és gyászos véget ért vállalatában, minthogy sokkal fontosabb ügyek, a törökök foglalásai a Balkán-félszigeten, kötötték le figyelmét.

A törökök hadi szervezetekkel és katonai gyakorlottságokkal a Balkán-félsziget népeit minden tekintetben meghaladták. I. Murád szultán, a fáradhatatlan török fejedelem már uralkodása kezde-

non potuimus non turbare, sic de sua innocentia, per tantum principem, tamquam deuotum filium nobis notificata, precipue delectamur. (Ded. 1364 szeptember 3.)

²² Anjouk. dipl. eml. II., 608. — Áldásy, 405. sz. regestája az 1895. évi Tört. Tár 181. lapján.

tén elvette a görögöktől azok második fővárosát, Drinápolyt, a hova Brusszából, Ázsiából áttette székhelyét, hogy a pártokra szakadt Bolgárországot, Szerbiát, végre Bizáncot teljesen meghódítsa. Bolgárország alsó részeit máris elfoglalta, mialatt Trnovóban Sismán, Bdinban (Bodony) Stracimir, a pontusvidéki részekben (Dobruzsában) Dobritic bolgár fejedelmek uralkodának, a kik egymást a töröknél inkább gyűlölték, a miért Sismán meg is hódolt a szultánnak, hűbért fizetett neki és nővérét háremébe küldötte. Tetézte ezen gyávaságát azzal, hogy midőn Paläologus V. János görög császárt, ki mindenütt segítséget kért: járt Velenczében, Budán, és eljött Trnovóba is, a nyomorult Sismán, Bulgária utolsó czárja börtönbe vettette.

Nagy Lajos és főemberei Szerbia és Bosnya meghódítása után tehát immár Bolgárország elfoglalását tűzték ki főadatukul, mely «a magyar királyt születési jogánál fogva megillette». Keszei Miklós utánjárását látjuk benne, midőn V. Orbán pápa Nagy Lajos királyhoz intézett buzdító leveléből e magasztalást olvassuk:

«Öh legbuzgóbb fejedelem, Isten szentegyházának legszeretettebb fia, ki az ájtatosság hevétől izzón, szánakozol szerető anyádon, és a mennyei királynak engedelmeskedvén, hadat járni óhajtasz, hogy az ő jegyesét a gonoszok támadása ellen megvédjed. Te vagy valóban a háladatosság magzata, ki Isten adta hatalmat alázatos szívvel megismervén, azt Isten kedve szerint majd az egyház gonosz fiai és ellenségei, majd a félhitűek és eretnokségben tévelygők, majd a pogányok és hitetlenek ellen igyekszel fordítani. Te vagy valóban a legkeresztényebb király és fejedelem, ki nem vétkes gyönyörökben hivalkodol, hanem buzgón fáradsz Üdvöztöd neveért, földi birodalmadat e dicséretes áron az égivel óhajtván fölcserélni.»²³

A szentatya biztatását vevén, Nagy Lajos 1365 kora tavaszán táborba szállott, hogy Oláh- és a szomszéd Bolgárországot

²³ Theiner, Hung. II., 59. dec. 1364 febr. 25.

a magyar főnhatóság elismerésére kényszerítse. De Lajk, az oláh vajda, a magyarok nagyszerű készülődésére annyira megrémült, hogy legott beadta derekát. Nagy Lajos tehát seregével átkelt a Dunán, Felső-Bolgárországba tört, annak fővárosát, Bodonyt hamarosan elfoglalta, a meghódított tartományt Magyarországhoz kapcsolta, az erdélyi vajda, Lackfi Dénes gondjaira bízta, Stracimir fejedelmet pedig és feleségét, Sándor oláh vajda leányát, kit anyja katolikus elvekben nevelt, Gumnik (Bosiljevo, Császma mellett) várába internáltatta, mire a bolgárok térítése kiterjedt mértékben s egyelőre kitűnő eredménynyel azonnal kezdetét vette, mint ezt Viterboi Márk, a szent-ferenczrendi tartományi főnök (utóbb biboros) leveléből hitelesen megértjük.²⁴

Részt vett-e a már hajlott korú Keszei Miklós személyesen a bolgár hadjáratban? annak nyomát nem találjuk; azt is csak elképzelhetjük, hogy mint az ország legelső főpapjának és a király bizalmasának tevékeny része lehetett a bolgár térítésekben. De hogy czéltudatos tevékenysége meg nem szűnt, kitűnik abból, mert Nagy Lajos a bolgár hadjárat befejezése után a törökök ellen indítandó háború eszméjével volt foglalatoss. Ezen hadjárat a törökök ellen a Balkán-félszigeten elért eredmények biztosítására okvetlen szükséges is volt, — mindamellett elmaradt. Azért-e, mert az ellenáramlat a királyi udvarban, mely inkább Olasz-, Német- és Lengyelország érdekében kívánt szerepelni, mind hatalmasabb lett és Keszei Miklós Kont Miklóssal egyetemben diadalmasan, mint eddig, kevésbbé tudott ellentállni, minthogy a poklosság apatikus betegségében sinlődő királyban biztos támaszra immár nem talált, ezt nem éppen alaptalanul, de csak hozzátétőleg állíthatjuk.

Öriznek az esztergami főkáptalan magán levéltárában²⁵ Nagy Lajos királynak egy jeles alakúnak készült okiratát, melyet 1365-ben márczius 26-ikán Keszei Miklós esztergami érsek és

²⁴ Pör, N. Lajos, 388. és köv. lapok.
— Thallóczy, Magyar-bolgár összeköttetések történetéhez. (Különlenyomat a

Századok 1898. és 1900. Tört. Tár 1898. évfolyamából — Katona, Hist. Crit. x., 382.

²⁵ 34. fiók, 1. nyalab, 6. szám.

királyi kancellár káptalana érdekében íratott meg. Nagy Lajos király ezen levélben átírja és megerősíti III. Endrének levelét, melylyel a Kázmér hűtlen fiai: Ugrin, István, Péter, László és Lámpért Páld és Gyarmat nevű, hontmegyei birtokait az esztergami káptalannak adományozza a tőlük szenvedett károk pótlására²⁶ — a tiszteletnél fogva, melyet szent Béla püspök és vértanú, az esztergami egyház védője iránt tanusítani kíván. Óvatosságból azonban, nehogy gyanú férjen ez okirat hitelességéhez, melynek Miklós kancellár, egyszersmind esztergami érsek a kiadója, azt édes anyja függő pecsétjével is megerősíttetni rendelte. Hanem pecsét sohase függött ez okiraton, tehát megerősítve nem volt, mi abból is kitetszik, minthogy Zsigmond király, ki 1418 február 20-ikán szintén átírta III. Endre király e levelét, ezen megerősítő okiratában arról, hogy III. Endre mondott levelét Nagy Lajos is átírta, említést nem tesz.²⁷

Miként jutott a szóban forgó irat az esztergami káptalan birtokába? annak egyszerű a magyarázata: Keszei Miklós vagy átadta azt neki eredménytelen jóakarata jeléül; vagy a mi valószínűbb: halála után találták meg iratai közt és átadták, a melynek szolt, a káptalannak, valamint egy másik levele — a mit érintők — a pozsonyi káptalan birtokába került szintén holta után.

E visszásságnak oka pedig más nem lehetett, mint Miklós érsek kegyvesztése, a miért özvegy Erzsébet királyné nem engedte át pecsétjét. Ennek következtében nem is igen találjuk Keszei Miklóst, mint királyi kancellárt működni.²⁸

A másik adat, mely arra mutat, hogy Keszei Miklós a királyi udvar kegyét vesztette, azon körülmény, hogy Nagy Lajos király a Hont vármegyében, Gyarmat és Páld közt fekvő Tárnok-Lőrincz-Házát, más néven Tót-Miklós telekét, melyet 1361

²⁶ L. III. Endre adományos levelét Knauznál, Monum. eccl. Strigon. II., 398.

²⁷ Az eszterg. főkptlan mltárában 34. fiók, 1. nyaláb, 14. szám. Az okiratról Zsigmond király pecsétje hiányzik ugyan,

de a piros-fehér selyemsodrat, melyen lógott, megvan.

²⁸ Utolsó levele, melyet mint kancellár kiadott, 1366 augusztus 16-ikán kelt. tfejér, CD : IX/III., 576.)

Nos Ladouan de d'va l'ep l'ungier / gentes ordinaris tunc p'nam dignificamus quibz expedire vult. p' nos rememoras l'ingemur
 nre l'ellandinis vedimus foliatis r' p'iaoy l'andignis nras ac sincerissimis complacencis. l'euendi p'ces domi p'ualu eadem r' l'p'ia d'va nre p'
 Gogonien l'ang eisdem Comitat p'p'ui r' d'le nre Comitat d'leat r' fidehis nri que ipni m'entis nris r' regni nri neyagis ac expe-
 dicanibz eo fidehis quo fuerit g'nuis uestigia nre m'esta b' mirando sudorosisq' labores sup'pando p' nri regis regimur r' honore
 m'entis cum omni sollicitudine r' diligente studio nobis l'atibz r' comp'ibz op'amur / exhibuisse sumus / exhibe' p'namus d' p'ia r' exhi-
 bianz p'p'uo ordinaris r' fiant / volentes eundz p'p'missis suis obsequiis nris. regio p'p'ui donamus / quibdam p'p'ones / nram
 vellez dragamachy / quibda' p'ia r' aliam l'auul l'euinethaza n'up'atibz / alim l'auvenq' d'ia l'auul r' p'ualu l'atim
 homin sine l'edum solacio d'essay / Comitat l'ungier exites / ex p'p'atissima regni nri p'fuerit m'entis nris regis d'ualitab
 nre p' l'atoni p'natibz cum omibz eay p'ualitabz r' d'ualitum quibz m'entis nris p'p'atibz ac p'p'atibz nris / sub eisdem m'entis r' l'auulitab
 quibz eadem alim l'auul l'euinethaza n'up'atibz / nre donatibz nre titulo d'amus. donamus r' g'ulimus. p'p'uo domo l'ualitab
 d'ualitab r' d'ualitab p'p'atibz nre p'p'atibz r' d'ualitab p'p'atibz nre p'p'atibz r' d'ualitab p'p'atibz nre p'p'atibz r' d'ualitab p'p'atibz nre p'p'atibz
 d'ualitab r' d'ualitab p'p'atibz nre p'p'atibz r' d'ualitab p'p'atibz nre p'p'atibz r' d'ualitab p'p'atibz nre p'p'atibz r' d'ualitab p'p'atibz nre p'p'atibz

január 6-ikán neki adott, 1367-ben másoknak, és pedig kocsi-
gyártói mesterének,²⁹ Mátyásnak és általa Fábián öccsének
ajándékozta.³⁰

Még egy igen fontos esemény fűződik Keszei Miklós érsek
életéhez: a pápának Avignonból való visszaköltözése Rómába,
melyről a következő fejezetben.

VIII.

Ila a pápaság világi állását a xiv. század elejétől 1365-ig
attekintjük, nem lehet eltagadni tekintélye súlyedését.

Midőn a Perugiában megtartott conclave 1365 június 5-ikén
V. Kelemen hitta meg a szentszékre, a pápaság még nem
vesztett vala a fényből, tisztelet- és hatalomból, mely a két
előbbi században övezte. Még mindig nagy hatalom volt, hata-
lom, mely döntő befolyást gyakorolt Európa politikájára. V. Kele-
men alatt azonban e tekintély láthatólag elgyarlódott. XXII. János
pápa erélye ugyan ismét megakasztotta e hanyatlást, de XII. Bene-
dek gyöngé és habozó kormánya alatt meg-megcsüggedezett.
VI. Kelemen ritka tehetsége még néhány fényes napot szerzett
a pápai trónnak, hogy aztán annál gyorsabban szálljon alább
és alább VI. Incze idejében. Hasztalan iparkodott V. Orbán e
hanyatlást föltartóztatni, kevésbé sikerült ez neki.

Am, mi idézte elő ezen VII. Gergely pápa által szilárd alapra
fektetett, utódai által erélyesen megvédett, a népek szeretetében
és nagyrabecsülésében meggyökerezett hatalmasság gyarlódását?

A történetkutatók sok mindenféle okát keresték e változás-
nak, melyek közül legképtelenebb az az állítás, miszerint a xiv. szá-
zadbéli pápák a francia királysággal szemben arra kötelezték
magukat, hogy trónjukat a hegyeken innen, Olaszországon kívül

²⁹ Carpentariorum suorum magistro.

³⁰ Esztergami káptlan mltára, 35. fiók,
1. nyáláb, 2., 3., 5., 6. számok, melyek

arról is tanuskodnak, hogy e birtok utóbb,
sok perpatvarral az esztergami káptalanra
jutott.

helyezik el. Franciaország királyai ugyan mindent elkövettek, hogy a pápákat országukban visszatartsák, ez érdekekben állott; de kötésről, mely erre nézve közöttök fennállott volna, soha említés nem történt. A pápák Avignonban addig maradtak, meddig nekik tetszett, és miután elhatározták, hogy távoznak, nem tartóztatta őket vissza a francia királyok semminemű igyekezete.

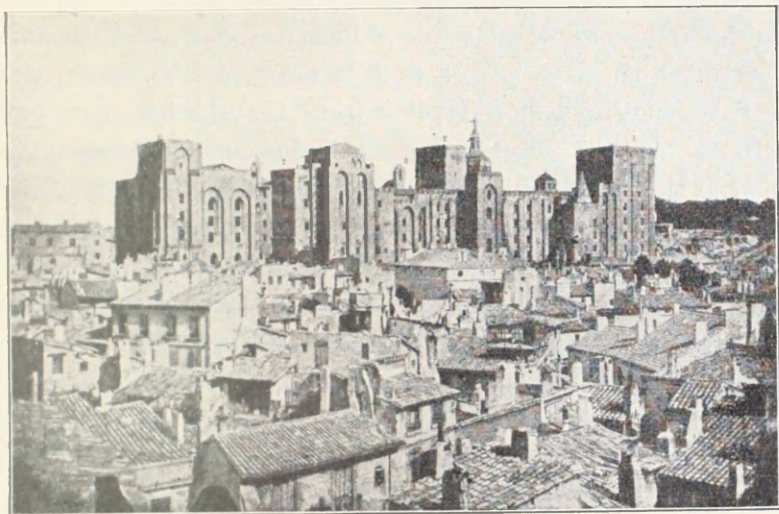
A pápaság gyarlódásának okai a viszonyokban keresendők, melyeket nem a pápák szöttek és a melyek alakulásában felelőség őket nem sújthatja.

A valódi ok, mely a pápaságot arra birta, hogy a hegyeken innen keressen menedéket, a zavaros politikai állapotok valának, melyekben Róma és Olaszország a xiv. század elején leledzett. V. Kelemen, ki bordeauxi érsek korában megismerkedett e lázas viszonyokkal, félt attól, hogy Rómába menjen és ott megkoronáztassa magát, jöllehet ez iránt a szent kollegiumnak ígéretet tett: Franciaországban koronáztatta tehát meg magát.¹ Ugyanezen félelem volt, mely közvetlen utódát, XXII. Jánost elfogta. — A ki a történelemben jártas, tudja, hogy a pápák észszerűen vissza nem térhettek Rómába, Olaszországba, mielőtt Albornoz bíboros, nagyrészt magyar hadak segítségével vissza nem foglalta a patrimoniumot. Sokkal rosszabb helyzetök lett volna ott a pápáknak, mint volt Franciaországban, hol legalább területi függetlenséget élveztek; és valóban el nem képzelhető, mi leendett a pápaság sorsa, ha ama nagy férfiú győzelmei által a pápák tekintélyét helyre nem állítja.

Mindazonáltal úgy esett, hogy az avignoni pápák sokat veszítettek tekintélyökből ép az által, hogy nem Rómában trónoltak. Mert, habár ahhoz kétség nem férhet, hogy nem Róma teszi a pápát és tartózkodjék az a világ bármely részében, a szent Péter utóda mindenkoron Jézus Krisztus helytartója, a főpap, az egyház látható feje marad; a keresztény népek szemében Avignon

¹ *Diar. Roman. di Steph. d'Indefessura ap. Muratori III. 2., 1114: avea paura di venire à Roma a coronari, che pero ordino che dovessero gire in Francia a coronarlo.*

még se volt Róma, az örök város, melyhez a pápaságot annyi kötelék fűzte, a honnét a tiara a koronák fölött uralkodott; míg Avignonban a királyi fény közepett is, a pápaság inkább egy depossideált hatalomhoz hasonlított, mely a Provence szép ege alatt keresett menedéket. S ez csak egyik árnyéka volt a pápák avignoni tartózkodásának. Képviselői immár francziák valának, a szent kollégium csaknem kizárólag francziákból állott; a szokások, a gondolkodás francziák lettek, valamint francia volt a

47. AVIGNON.

hely, a hol laktak. Ezen helyi színezet mintegy nemzetivé tette a pápai udvart nem csekély rovására az általános (katholikus) jelzőnek, mely annak egyik ismertetőjele. E viszony ártott a pápa pártatlanságába való hitnek és megingatta a népek bizalmát, szeretetét. Jól mondá XXII. János pápa a gascognei bíborosnak, ki javallá, tegye át székhelyét Cahorsba: «Ha tanácsodat követném, utódaim cahorsi püspökök lennének, míg a római püspök lenne az igazi pápa, mert — tevé hozzá — Róma lesz mindig a világ fővárosa, ha akarjuk, ha nem akarjuk.»²

² Petrarca, Epist. Senil. tit. xv.

Elvégre a pápa tényleg veszített függetlenségéből; ismert dolog, hogy Franciaország királyai mindent elkövetének, hogy a pápa határozataira befolyást gyakoroljanak s a rábeszélés édes szavai mögött nem ritkán a fenyegetés is czikkázott. Szép Fülöp adta a példát arra, mennyit lehet a francia királyoknak merniök és bizony szerencse volt, hogy utódai szellemben és jellemben nem hasonlítottak hozzá, mert különben meg lehet, a pápaság rabszolgaságba hanyatlott volna.

Belátóbb emberek fölismerték a veszedelmet, mely a pápákat fenyegeté, ha még tovább Avignonban maradnának. Választása előtt V. Orbán pápa is ezek közé tartozott, sőt VI. Incze pápa halálakor úgy nyilatkozott: «Ha Isten kegyelméből oly pápát választanának, ki székét Rómába helyezné vissza, szívesen meghalna.»³ Miután azonban megválasztották, minden gondját Avignon kiépítésére, csinosítására fordította, elődjei példáját követve, kiknek utolsó gondjuk volt Rómába visszaköltözni. Nemkülönb gondolkozott a bíborosok testülete. Külső impulsusnak kellett elősegítenie, fölráznia a pápa ernyedő akaratát. És nem kevesen találkoznak, kik a pápa elhatározására befolytak. Aragoniai Péter ifjú herczeg, ki a világ nagyzását megvetvén, a szent Ferencz szegény öltözetét öltötte magára, egyenesen azért jött Avignonba, hogy a pápát rábírja, miszerint visszatérjen Rómába s az egyház reformálását megkezdje.⁴ – Petrarca is fölhevítá a pápát, mint szent Péter utódát és Róma püspökét egy jócskán merész levelében: «Hogyan tudsz — írá neki — a Rhone partjain aranyos paplan alatt nyugodni, miközben a Laterán romba dől, az egyház, tető híján, a szél és viharok játéka, a szent Péter és Pál templomai inognak? Hogyan mered magad Urbanusnak, azaz Városinak nevezni, midőn a Várost (Rómát) kerülöd?»⁵ Miközben a keresztény hit keleten a legnagyobb

³ Matt. Villani, lib. xi, c. 26.

⁴ Wadding, Annal. ad a. 1366. n. 11., 12.

⁵ A pápai okiratok Rómát csak Urbsnak (városnak) nevezik. Mondják, a pápa

Urbanus nevét is azért választotta, hogy ez által szándékát, Rómába «a városba» visszatérni, jelentse.

veszedelemben forog, Te, a legfőbb pap, lelkünk főpásztora, tétlenül a nyugaton székelsz, a helyett, hogy kötelességszerűen oda költöznél, hol az ellenség leginkább fenyeget: Rómába, sőt Konstantinápolyba! Fontold meg, ha vajjon amaz arasznnyi időközt, mely életedből még hátra van, Avignon vétkes mocsárában akarod-e tölteni, vagy inkább Rómába, mely a mártírok véréből és csontjaitól fényeskedik, visszatérni?» — Az elpuhult bíborosokat is, kiknek az élet «a burgundi bor élvezete nélkül elviselhetetlennek» látszott, szintén megnyerni serénykedett, midőn előadta, hogy Itália a természet adományaiban, a legfinomabb borokban bővelkedik, melyek, ha nem ízlenének nekik, csekély fáradsággal hozathatnának maguknak burgundit is.⁶

A főérdem abban, hogy a pápa Rómába visszaköltözött, mégis IV. Károly császárt illeti, ki e végett a pápát Avignonban 1365 május 24-ikén meg is látogatta. A császár avignoni látogatásának ugyan egyéb okai is voltak, a legfőbb, hogy az eljegyzést, mely Albert osztrák herceg és Erzsébet, István úr Nagy Lajos öccsének leánya közt létre jött, valamiképpen megrontsa. Nagy Lajos király (vagyis helyesebben mondva: anyja,

48. ASSISI SZENT FERENCZ KÉPE.

⁶ Epist. Senil. VII., 1.

idősb Erzsébet királyné) ugyanis, midőn a háborúság a császárral, mint érintők, elsimult, hogy IV. Rudolf osztrák herceget elhullott reményeiért kárpótolja, kölcsönös örökösödési szerződést kötött vele, melynek kétségtelen jeléül említett kis hugát, Erzsébetet IV. Rudolf herceg öccsével, Alberttel jegyezte el. Ezen eljegyzés azon időben, midőn megtörtént (1362 végén), nem volt a közönséges fajtából való, hanem közvetlen várandó-

49. PETRARCA.

ság volt Magyarország koronájára, minthogy Nagy Lajos királynak még mindig nem voltak gyermekei, reménysége is, hogy lesznek, csüggedőben vala s így a magyar Anjouk családfája egy szemre, Erzsébetre szorítkozott. Ő volt ekkor egyetlen örököse Nagy Lajosnak, a mi azt jelentette, hogy a nagy király halála után Magyarország és Ausztria Albert és Erzsébet jogára alatt egyesülnek, minthogy IV. Rudolf osztrák hercegnek se

voltak gyermekei. Nem kis veszélyt jelentett ez IV. Károly császárnak, főleg, ha azon eshetőségre gondolt, hogy Erzsébet még Lengyelországot is örökölheti Kázmér király halála után. Ekkor Csehországot, az annyi oldalról kerítő hatalom a császárral együtt megfojtással fenyegetendi, mely veszedelem elől az imént is alig-alig menekült. IV. Károly császár tehát ez eljegyzésben megnyugodni nem tudott és V. Orbán pápa mögött keresett menedéket, ki mindenkor nagy jóindulattal viseltetett iránta s ez ügyében is megsegítette.

Erzsébet herczegnő közben tizenegy éves lett, s az akkori fölfogás szerint egy év múlva férjhez mehetett. IV. Rudolf herczeg tehát sürgette, hogy a készülődések megtörténjenek és legelsőben a pápai fölmentés a jegyesek közt fönnálló s egybekelésöket gátló harmad- és negyedfokú rokonság alól kieszkö-

50. ALBERT OSZTRÁK HERCZEG.

zöltessék. Nagy Lajos Bredenscheid János jogtudós tanácsosát küldé ezen és egyéb ügyek elintézése végett Avignonba a pápához. IV. Rudolf megbízottja is Bredenscheid volt, ki követsége eredményeül 1364 szeptember 7-ikén annyit mutathatott föl, hogy V. Orbán pápa a magyar király és osztrák herczeg minden észszerű kérelmét teljesíté ugyan, de ide nem tartozott a

fölméntésre vonatkozó kérelem, mert ezt a pápa meg nem adta és megadni soha nem is akarta. Sőt nem sokára a Bredenscheid követése után, 1364 november 18-ikán, meghagyta Keszei Miklós esztergami érseknek és egyéb főpapoknak, tegyék közhírré, hogy a kik, midőn pápai fölméntésre van szükség, ezen fölméntés elnyerése nélkül kelnek össze, kiközösítés alá esnek, házasságuk pedig érvénytelen. Nyilvánvaló, miszerint a pápa elejét akarta venni annak, a mi többször, például Nagy Lajos második házasságánál is előfordult, hogy a házasságot a gátló akadály mellett is megkötötték az utólagosan kieszközölendő fölméntés reményében. Miután pedig Nagy Lajos a Bredenscheid hozta választ kézhez vévén, abban sem ő, sem anyja meg nem nyugodott, hanem együttesen elküldötték követökül a pápához Simont, a prédikátor-rend generalis főnökét, hogy eszközölje ki a szóban forgó fölméntést. De a pápa 1364 december 30-ikán ezt is tagadó válaszzal bocsátotta vissza.

Mindamellett a császár szükségesnek tartotta Avignonban személyesen fölkeresni a pápát, hogy annál hathatósabban meghíusíthassa a magyar-osztrák családi szövetekezést. A legelső ügy, melyet a pápa a császárral megbeszélt Avignonban, ezen fontos ügy volt. A megbeszélés eredményéül egy-egy még aznapon kelt dörge delmes pápai levél indult a magyar királyhoz és az özvegy magyar királynéhoz, hogy tegyenek le még a szándékról is, mely szerint néhai István herczeg árváját feleségül adják az osztrák herczegnek, mert ebből szörnyű botrányok támadhatnak. Ő, a pápa, el van ugyanis határozva, ha a házasság tilalma ellenére megkötetnék, a magyar királyt és anyját az egyházból kiközösíteni és Magyarországot egyházi tilalom alá rekeszteni. Ment levél Keszei Miklós érsekhez és suffragán püspökeihez is azon utasítással: beszéljék le a király tanácsosait, nehogy a házassági szövetekezés (mely alig lehetett inyére az érsek úrnak) megtörténhessék, mert nyomában excommunicatio és interdictum sarjad.⁷

7 Theiner, Hung. II., 65–70.

Mihelyt a császár ezen önző kérdésen szerencsésen átesett, legott megkezdődtek közte s a pápa közt a tárgyalások a szentszéknek Rómába való visszahelyezése iránt. A császár már négy évvel előbb följánlotta VI. Incze pápának azon esetre, ha

51. IV. RUDOLF OSZTRÁK HERCEG PECSÉTJE.

— mint hírlék — Rómába visszaköltözni szándékoznék, segítségét és kíséretét. Incze pápa azonban azt felelte, hogy ezen óhajátást testi gyöngesége és sok más ok miatt ki nem viheti.⁸

⁸ Regesta imperii, VIII. köt., 511. lap, 71. reg. Martene és Durandból, II., 946. dekl. 1361. ápr. 28.

Azonképpen V. Orbánnak ismételve följánlotta már előbb, hogy helyreállván közte és a magyar király közt a béke, szívesen elkísérné ő szentségét Rómába vagy Olaszország más részébe. A pápa azonban ekkor azt válaszolta, hogy ezen szándékát a «gonosz zsoldos csapatok» miatt még nem teljesítheti.⁹ Most tehát első sorban azt beszélték meg, miképpen lehetne ama rabló néptől Francia- és Olaszországot megszabadítani. IV. Károly császár erre nézve kész tervet hozott magával: e vitéz hadi népet — úgymond — a törökök és más hitetlenek ellen kell küldeni; és miután a pápa e tervet helyeselte, rögvest azt indítványozá, kérjék föl a magyar királyt, engedje meg, hogy ama zsoldos had birodalmán átvonulhasson a török ellen. Nyilvánvaló a császár rossz akarata, mely aztán sem enyhült meg, hogy — mint érintők — a házasság ügyében nagyot ütött a magyar királyon. Okoskodása így alakult: vagy rááll Nagy Lajos a pápa ajánlatára és bebocsájtja ama gonosz zsoldos csapatokat országába, hogy valamint eddig Francia- és Olaszországot, úgy aztán Magyarországot is kimondhatatlan nyomorúságba süllyesszék; vagy nem áll reá, s akkor korántsem az egyház azon jeles fia, kinek ország-világ tartotta, mert a császár túltesz rajta, ki nagylelkűen följánlotta ama csapatoknak, hogy élelmezésök költségeit Magyarország határáig viseli. Nagy Lajoshoz pedig elküldték Franciaország marsallját, Arnoul d'Andrehem (Arnulphus de Audientia) urat, hogy a pápa imént jelzett kérelmét előterjeszse.¹⁰

Mit felelt a magyar király a gonosz tervhez, nem tudjuk, de megértjük abból, hogy a császár haddal kényszerült megtámadni és részben leverni a zsoldos csapatokat; a pápa pedig az Avignon körül gazdálkodóktól tömérdek pénzzel és kedvezéssel váltotta meg városát, míg az olaszországi zsoldosokat az egyházból kiátkozta. Mekkora veszedelem leendett Magyarországra, ha

⁹ Rajnaldi Annales ad a. 1364. §. 11. ded. 23-a maii.

kelet, 1365 júnins 24., 18 helyett, téves. Rajnald, i. h. ad 1365. §. 1.

¹⁰ Anjouk. dipl. eml. 11., 634., hol a

Nagy Lajos a császár tervéhez hozzájárul, kitetszik a pápa 1366 április 13-ikán kelt bullájából, melyben velősen jellemzi őket. Rablásaik, pusztításaik, ellenségeskedéseik, melyeket a római birodalom és a szicíliai királyság városaiban és helységeiben elkövetnek, leírhatatlanok, úgymond. Vérengző bestyéknek mondja őket, kik mindennemű kegyetlenségeik által borzadalmat keltenek. Az embereket elfogják és válogatott kínzásokkal váltságdíjakat zsarolnak ki tőlük. Ha valamely helységet megszállanak, a lakosokat válogatás nélkül lekaszabolják. A szüzeket, még az Istennek szenteltek is meggyalázzák; az asszonyokat megbecsületlenítik s aztán magokkal viszik szolgálókul bujálkodásuk áldozatait. A templomokba és kolostorokba betörnek, miután kifosztották, elhamvasztják azokat. A papi személyeket fogságra vetik, békókba verik, kínozzák, meggyilkolják. A földesurakat, a községeket, hacsak rövid időre is kíméletért esedeznek, elviselhetlen sarczokkal tetézik sat. sat.¹¹

Mindezek ellenében — írja a pápa — nem bízva másban, mint Istenben és a császár ígéretében, szándékától, hogy Rómába költözködik, el nem tántorodik, noha annyi akadályt gördítenek eléje. És 1366 július 20-ikán fölhívta Albornoz bíborost, minthogy elhatározott óhajta Rómába visszatérni, ne terheltelessék a viterbói pápai palotát, melyben legelőbb megszállani kíván, jó karba hozni.¹² Római palotája kijavításáról is gondoskodott, a mit főleg azért említünk, mert e munkálatnál magyar asztalosokat is alkalmaztak, mi arra látszik mutatni, hogy az ipar ez ága nálunk virágzott.¹³ Iratott ezenkívül mindenüvé, hogy részint hajókkal, részint hadi kísérettel megsegítsék. Írt ez érdemben Nagy Lajos királynak és Erzsébet királynénak segélyért, hogy visszatérhessen Rómába, fölhívta továbbá Keszei Miklós esztergami érseket és királyi kancellárt, hasson oda a fölségeknél, hogy kérését teljesítsék. Jelenti egyúttal, miszerint Római

¹¹ Thenier, Codex dominii temporalis, II., 430.

¹³ M. Gazdaságtört. Szemle, 1900. évf. 39. lap.

¹² Theiner, Codex, II., 347., 348.

János ostiáriusa által ez ügyben már lépéseket tett a császárnál.¹⁴

A magyar királynak és Keszei Miklósnak e levelet valószínűleg Castelloi Rudolf ágostonrendi szerzetes és hittanár vitte, ki a pápai udvarban a pápa költségén négy lóval és három szolgával a végett tartózkodott, hogy a pápa leveleit Magyarországra hordja, a miért egy útra tizenkét aranyforintot kapott.¹⁵

De vajjon a fentebbi levél életben találta-e még az agg főpapot, és ha igen, elvégezhetette-e még a pápa megbízását, igen kérdéses, minthogy Keszei Miklós 1366. év végén elhunyt, levén hogy utódjául 1367 február 10-ikén Telegdi Tamás kalocsai érseket nevezte ki a pápa.¹⁶

V. Orbán papa pedig 1367 április 30-ikán bucsúzott el Avignonból és pedig csaknem valamennyi bíboros ellenkezésével. Május 20-ikán Marseilleben szállott a hajórajra, melyet Giovanna szicília királynő, Velence, Genova és Pisa bocsájtottak rendelkezésére. Május 24-ikén kötött ki Genovában, és négy napi ott mulatás után folytatván útját, június 4-ikén a cornetoi révben, hol ő szentségét Albornozy Egyed bíboros püspök és szentszéki követ, ki az egyházi államot visszahódította, azon vidékbeli számos főpap és nemes úr élén ünnepélyesen fogadta. A római követség is megérkezett, mely a város teljes uradalmát s ennek jelül az Angyalvár kulcsait adta át neki. — A nyarat aztán Viterbóban töltötte a pápa.¹⁷ Október 13-ikán elhagyta Viterbót és október 16-ika reggelén ünnepélyesen bevonult az örvendő Rómába. A bevonulás élén Estei Miklós markoláb haladt a díszőrséggel, melyet mint Ferrara helytartója vezényelt. E dísz-

¹⁴ Vatikani Itár, Archetypa 244. t. n. 250. ded. 1366 nov. 18-ikán. Megvan e regesta Aldásynál is a Tört. Tár 1895. évfolyama 266. lapján, 302. szám alatt, de tévesen keltezve, mert — nem tudom, mi okon — VI. Incezenek tulajdonítja e levelet, bizonyára igen menthető hibából, minthogy nemkülönbben járt Dudik Béla: Iter Romanum II., 123. n. 317., 331., 332. sat.

¹⁵ Pro eundo apud Ungariam (másutt:

ad regem Ungarie) pro certis negociis dominum nostrum papam et Romanam ecclesiam tangentibus, mint a kamarai számadások mondják: Kirsch, Die Rückkehr der Päpste, 59. lap.

¹⁶ Aldásy a Tört. Tár 1859. évf. 266. l., 302. sz. regestája, mely szintén tévesen van keltezve.

¹⁷ Regesta imperii VIII., 517. lap, 114. szám.

örséghez be valának osztva magyarok is, harminczan Targai¹⁸ Gergely, Lanc és István főhadnagysok alatt.¹⁹ A diszörség után Malatesta Ungaro, ki a Magyar nevet — mint tudjuk — akkor vette föl, midön Nagy Lajos király őt első nápolyi útja alkal-mával vitézkötéssel díszítette, mint az egyház hadvezére a pápai börsisakosok (barbuti) élén haladt. A börsisakosok mögött követ-keztek a biborosok udvari népökkel löháton; azután Malatesta Galeotto, Rimini pápai helytartója a gyalogos osztálylyal; végre maga a szent atya, V. Orbán pápa ugyancsak löháton. Lova kantárját tartották: Savoyai Amadé gróf és Belviso Fernan Blasio, az imént elhunyt Albornoz biboros rokona, kit a pápa Róma senatorának nevezett ki. A pápa mögött Camerinoi Rudolf, Tolentino pápai helytartója lobogtatta az egyház zászlaját. Követték ismét lovas csapatok Malatesta Pandolfo vezénylete mellett; aztán lovagok, városi követek, végre kétezernél több püspök, apát és pap, valamennyi löháton.

A menet egyenesen szent Péter templomába vette irányát, hol a pápa, miután imáját végezte, helyet fogott a szent Péter széken, melyben hatvannégy év óta pápa nem ült. Lakásaul a vatikáni palotát szemelte ki.²⁰

Nagy Lajos király segítsége a következő év elején, 1368 január 5-ikén érkezett: Czudar Péter szlavon bán ötszáz szemén-szedett lovaggal, éppen jókor, hogy Bolognát Visconti Bernabo és Galeazzo ellen sikeresen megvédjé.²¹

¹⁸ De Targa (? Tordai, Tarchai).

¹⁹ Theiner, Codex, II., 460: Dominus Gregorius, dominus Lanzalatus et Stephanus Ungari cum 30 equis. Jár nekik ösz-szesen havi 250 aranyforint, a diszsereg kapitánya: Dominus Comes Johannes de Habsburg habet in mense pro provisione sue persone florenos 100. — Az nap reg-gelén Estei Miklós, a diszörség főhadna-gyai (comestabiles) közül a pápa s a tizen-két apostol tiszteletére tizenkettőt lovaggá ütött. Köztök vala Targai Gergely is, kit az estei krónika Györgynek nevez ugyan

de mert a névcsere Gregorius és Geor-gius közt gyakori, a személy azonosságá-ban kételkedni nem lehet.

²⁰ Chronicon Estense Muratorinál, xv, 488. — Chronica di Bologna u. o. xviii, 483. — Cron. Riminese, 910.

²¹ Küküllei János, ki atyafiságot tartott a Czudarokkal, Fontes domest. III., 184. — Cronica di Bologna Muratorinál, xv, 484: In qual tempo vennero in Bologna da cinquecento Ungheri di Ungheria, de bella negte del Mondo, Cavalieri assai.

A pápa bevonulását elbeszélvén, egy évvel meghaladtuk Keszei Miklós korát. Bucsúzól visszatérünk tehát hozzá, megjegyezvén, hogy a magyar államférfiak tevékenysége, Keszei Miklós közreműködése, utóbb vezetése mellett magasabb czélokra törekedett és fényes eredményeket mutatott föl. A Balkán-félszigeten a magyar befolyás volt az uralkodó; Olaszországban a magyar király tekintélye meghaladta a császáréét; Németország rajongott Nagy Lajosért; Kázmér lengyel király nagysága pedig a magyar szövetségben gyökerezett! Keszei Miklós tehát a xiv. század egyik politikai nagyságának tekinthetjük. Hunyadi Mátyás király az ő eszméit vallotta és igyekezett megvalósítani.

52. ESZTERGAM PECSÉTJE.

FÜGGELÉK.

NAGY LAJOS ADOMÁNYLEVELE KESZŐ KIRÁLYI BIRTOKRÓL MIKLÓS
ÉRSEK, VALAMINT LEUKÓ NEVŰ UNOKAÖCCSE ÉS ENNEK UTÓDAI
RÉSZÉRE. 1365. FEBR. 15.*

[L]odovicus dei gratia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Galicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarieque rex, princeps Sallernitanus et honoris montis sancti angeli dominus. Omnibus Christi fidelibus presentibus pariter et futuris, presentium noticiam habituris salutem in omnium salvatore. Ut ea, que geruntur in tempore, apud posteros inviolabiliter perseverent, litterarum testimonio solent perhempnari, inconcussum namque id permaneat, quod regio fuerit patrocinio communitum. Proinde ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod venerabilis in Christo pater dominus Nicolaus archyepiscopus Strigoniensis, locique eiusdem comes perpetuus et aule nostre cancellarius dilectus nobis et fidelis, ad nostre serenitatis adiens conspectum, exhibuit nobis quasdam litteras, unam videlicet, privilegialem quondam viri magnifici comitis Thome iudicis curie nostre super adiudicatione et sententia eiusdem in facto cuiusdam possessionis sue Kezew vocate, in comitatu Borsiensi existentis lata et edita, ac tria paria litterarum inquisitionalium, unum videlicet honorabili capituli Strigoniensis, aliud vero capituli Budensis, et tercium conventus sancti, Benedicti de iuxta Grom (*sic!*) sub uno verborum materia et forma super eadem possessione confectarum, tenorum subsequantium, flagitans exinde nostram humiliter excellentiam et devote, ut easdem et omnia in ipsis contenta acceptare, approbare, ratificare et pro eodem ac Leucone, Thoma et Nicolao filiis ipsius Leuconis, fratris sui patruclis, eorumque heredibus nostri novi sigilli appensione dignaremur privilegialiter confirmare. Quarum unius littere, scilicet dicti comitis Thome tenor talis est:

[N]os comes Thomas iudex curie serenissimi principis domini Lodovici dei gratia incliti regis Hungarie, comitatusque [Sa]ruch¹ (*sic!*) tenens honorem. Memorie

* Szádeczky Lajos szives közlése.

¹ A szögletes zárjelbe tett betűk és szavak s a hiányzó helyek nedvességtől elmosódva nem látszanak vagy egérrágás következtében hiányzanak.

commendantes tenore presencium significamus quibus expedit universis, quod cum venerabilis in Christo pater dominus Nicolaus dei et apostolica gratia episcopus ecclesie Zagrabiensis, ipsius domini nostri regis adiens conspectum et suis fidelitatibus fideliumque obsequiorum suorum preclaris meritis [ab evo]² sue infancie primum gloriosissimo principi domino Karolo dei gratia olym inclito regi Hungarie genitori eiusdem recolende memorie ipso sceptrum regiminis dicti regni Hungarie feliciter gubernante et demum eodem divina vocatione, cui humane fragilitatis ratio non novit obviare, rebus [. . .]cto³ ab humanis eodem domino nostro rege in solum regalis culminis iure successorio transcendente, cum summo fidelitatis studio in cunctis eiusdem negotiis et processibus continue et sine intermissione suo lateri iugiter adherendo, ac ad ipsius beneplacita votivo desiderio se et sua offerendo [regie] maiestati exhibitis et inensis eidem expositis et declaratis, quandam possessionem propriam regalem, Kezew vocatam, in comitatu Borsiensi existentem, omni iure regie collationi pertinentem, sibi, necnon Mychaeli et Joanni Filiis Laurencii, fratris sui ac Petro filio Johannis a domi[na] Elyzabet so[]lore sua uterina procreato et aliis filiis eiusdem domine inposterum nascituris perpetuo dari et conferri postulasset, regalisque excellentia, cuius proprium inest ex innata benignitatis elementia, cunctorumque fideliter obsequentium merita animo metiri pietatis et unicuique suorum occurrere donativo, petitioni ipsius domini Nicolai episcopi Zagrabiensis acquiescens, volensque regni sui antiquam consuetudinariam legem inviolabiliter observare, scribendo honorabili capitulo ecclesie Strigoniensis, per Georgium dictum Zwedor aule sue parvulum hominem suum [ad id specialiter tra]nsmissum, presente idoneo testimonio eiusdem capituli ecclesie Strigoniensis ad faciem dicte possessionis vicinis et commetaneis suis universis legitime convocatis et presentibus accedendo ad eam per veteres et antiquas metas reambulata[m] novis metis iuxta veteres erectis predicto [domino] episcopo et [dictis] nepotibus suis, si contradictio cuiuspiam eisdem non obviaret, statui, contradictoribusque, si qui fierent, contra ipsum dominum episcopum ad suam presentiam ad terminum competentem evocari, seriemque huiusmodi facti cum cursibus metarum vel nominibus evocatorum et contradictorum ac sue regie maiestati per ipsum capitulum rescribi facere precepisset. Jam dictum capitulum regio obtemperans mandato, per predictum Georgium dictum Zwedor, hominem regium, presente Stephano sacerdote prebendario et idoneo testimonio eiusdem capituli, dictam possessionem

² I.d. alább kiirva ugyanigy!

³ Elmosódva, láthatatlan, talán: *transacto*.

[Kezew vocatam] dicto domino episcopo et prelibatis nepotibus suis titulo premissae nove donationis regie, nullis penitus contradictoribus in facto ipsius statucionis inibi apparentibus perpetuo possidendam statuisset. Ipsaque statucione peracta, Andream officialem venerabilis in Christo patris domini Nicolai dei et a[postolica gratia arch]yepiscopi ecclesie Strigoniensis et populos de Zeuleus nomine dicti domini ipsorum ab erectione metarum, cuiusdam particule terre inter duas vias a parte septentrionis ipsam circumvallant vi ri potuisset sexaginta iugera in se continerent, necnon alterius particule terre in fine terrarum arabilium iuxta unam viam, que a duabus metis terreis circa viam per quam iret de Kezew in villam Cheycu positus versus orientem declinaret, habite, que quantitatis isset eundem [Andream] officialem, et seu jobag[ione]s eiusdem domini archyepiscopi de Cheycu nomine d[icti] domini eorum prohibuisse et propter hanc prohibitionem ipsum dominum archyepiscopum contra prenotatum dominum Nicolaum episcopum Zagrabiensem ad regiam presentiam per eundem f s nunc pro s evocass sisset, ipsaque causa de partium s festi nativitatis beati Iohannis baptiste et secundo de regio litteratorio mandato ad presentes octavas festi beati Jacobi apostoli sub forma faciende pacis, proroga occurrentibus es [arch]episcopus Strigoniensis Zagrabiensis parte ex altera ad nostram personaliter accedentes presenciam velut zelatores pacis et amatores concordie se ad p[acis] reformationem per nos admitti postularunt de permitt predictarum gios se dixerunt, concordasse quia idem dominus Nicolaus archyepiscopus Strigoniensis totam eandem terram, et per consequens ipsas terrarum particulas iuri regio regalique collationi de iure pertinere predictis nepotibus [per e]andem regiam maiestatem per viam iusticie conferre valu gnavisset. Ideo ipsas particulas terre per se prohibitas ad ipsam possessionem Kezew vocatam ipsi domino episcopo per regiam clemenciam collatam de iure ac omni veritatis tram[ine] pertinentes, eidem domino episcopo, Michaeli et Johanni filiis Laurentii fratris sui ac Petro filio Johan[nis] que suorum successoribus premissae sue contradictorie inhibicioni penitus et per omnia renunciando, cum omnibus earum utilitatibus et pertinenciis universis quibuscunque dicantur seu vocitentur nominibus in superficie dictarum terrarum existentibus in sua et ipsius ecclesie sue persona remisisset resignavit coram nobis, nil iuris nilque proprietatis vel dominii a modo et deinceps sibi et dicte ecclesie sue reservando de eisdem, universa instrumenta sua et sue ecclesie si qua tacita veritate in fraudem

1257

ipsius domini episcopi Zagrabiensis et fratrum suorum reservasset, vana cass[ata]⁴ hibitoribus semper et ubique tamquam sopite litis suscitatoribus commisit nocitura, auctoritate presencium mediante. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem, ne effrenata cupiditas sui prodiga captata oportunitate temporis in causa tam iuste deliberate concord[ie]⁵ [in]posterum queat litigia generare, presentes eidem domino Nicolao episcopo Zagrabiensi et dictis nepotibus suis ad perhempnalem observationem dicte possessionis, et particularum terrarum predictarum nostras litteras privilegiales pendentes et autentici sigilli nostri concessimus munimine roboratas. Datum Bude die festi beati Jacobi apostoli predictarum, anno domini M^o CCC^o quinquagesimo primo.

Dictarum vero trium litterarum inquisitoriarum sub una prolatione verborum loquentium, unius littere scilicet dicti capituli Strigoniensis tenor noscitur esse talis.

Excellentissimo domino suo domino Lodovico dei gratia [illustri regi] Hungarie capitulum ecclesie Strigoniensis oraciones in domino pro eodem, litteras vestre excellentie pro venerabili in Christo patre domino Nicolao dei et apostolica gracia episcopo ecclesie Zagrabiensis dilecto et fidele vestro nobis directas sumpmo recepimus cum honore in hec verba: Lodovicus dei gratia rex Hungarie fidelibus suis c[apituli ecclesie Stri]goniensis salutem et gratiam. Noveritis, quod nos pensatis et undique circumspectis fidelibus obsequiis venerabilis in Christo patris domini Nicolai eadem et apostolica gratia episcopi ecclesie Zagrabiensis dilecti et fidelis nostri ab evo sue infancie primum inclito principi domino Karolo olym illustri regi Hungarie genitori nostro⁶ et tandem nobis cum sumpmo fidelitatis desiderio et votive solitudinis diligencia exhibitis et impensis, quandam possessionem nostram propriam regalem Kezew vocatam in comitatu Borsiensi existentem, eidem item Mychaeli et Johanni filiis Laurentii fratris sui ac Petro filio Johannis a domi[na Eli]zabet sorore sua uterina procreato et aliis filiis eiusdem domine inposterum nascituris in perpetuum duximus conferendam. Unde licet predicta possessio a tempore, cuius non existit memoria, semper apud manus regias immobiliter habita esse dinoscatur, nec ullo umquam tempore aliqui in dicta possessione iu[s aliqu]omodo se habere allegaturi in presencia dicti domini patris nostri et per consequens nostra, quamquam eiusdem domini genitoris nostri et nostri regiminis temporibus, divino nutu mediante pacis tranquillitate vigente iusticia nemini existat delegata, compa-

⁴ Vagy 3 szó teljesen elmosódva.

⁵ Vagy 3 szó elmosódva.

⁶ Teljesen elmosva 2—3 szó.

ruisse censeantur, tamen ad maioris iusticie evidenciam et⁷ rei experienciam de eo, utrum prelibata possessio regie maiestati vel quibuspiam aliis cuiusvis status et dignitatis existant, ullo umquam tempore pertinuerit et debebat pertinere, per vestram fidelitatem diligenti inquisitione mediante volumus lucidius informari. Idecirco discrecionis vestre fidelitati firmo edicto regio percipientes damus in mandatis, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Georgius dictus Zwdor homo noster ad hoc specialiter tranmissus ab omnibus quibus decet et licet et specialiter a vicinis et commetaneis dicte possessionis diligenti et conscienciosa investigacione prehabita sciat et inquirat de premissis omnimodam veritatem, et posthec prout vobis veritas constiterit premissorum nobis fideliter rescribatis. Datum Bude feria sexta proxima ante octavas festi beati Georgii martiris, anno domini M^o CCC^o quinquagesimo primo.

Nos itaque mandatis vestre celsitudinis humiliter obedire cupientes, ut tenemur, cum prefato Georgio dicto Zwdor (*sic!*) homine vestro ad hoc specialiter transmissio, Stephanum sacerdotem prebendarium chori nostri transmisimus ad premissa mandata vestra fideliter exequenda. Qui demum ad nos reversi nobis concorditer retulerunt, quod in festo invencionis sancte crucis proxime preterito ad predictum comitatum Borsiensem accedendo, ab omnibus, quibus decuisset et licuisset et specialiter a vicinis et commetaneis eiusdem possessionis Kezew vocate diligenti et conscienciosa investigacione prehabita, talem de premissis scivissent veritatem, quod prelibata possessio Kezew vocata a tempore, cuius non existet memoria, semper apud manus regias immobiliter habita esse dinosceretur, nec quibuspiam aliis ullo umquam tempore preterquam regie maiestati pertinuisset et deberet pertinere. Datum sabbato proximo post festum invencionis sancte crucis prenotatum, anno domini supradicto.

Nos itaque animadversis fidelitatibus et fidelium serviciorum laude dignis meritis ipsius domini archiepiscopi per ipsum nostre agiler et solite tocius possibilitatis sue nisu maiestati exhibitis et impensis supplicacione sua premissa favorabiliter exaudita et admissa pretactas litteras ipsius comitis Thome et dicti capituli Strigoniensis, omni prorsus suspicione et vicio carentes, presentibus de verbo ad verbum insertas eoque dicta possessio Kezew semper a tempore, cuius inicii contrarium memoria non exstat, apud manus regias immobiliter pacifice et sine omni litis et questionis materia possessa existit et conservata simul [dic]ta adiudicacione et sententia ac inquisitione in tenore earundem contentis et expressis de

7 Elmosódva egy szó.

beneplacita voluntate et consensu serenissime principisse domine Elyzabet regine Hungarie genitricis nostre karissime, prelatorumque et baronum regni nostri communicato consilio prematuro, acceptamus, approbamus, ratificamus et pro eodem [do]mino archyepiscopo, Leucone fratre suo ac eiusdem fratris sui filiis eorumque heredibus et posteritatibus universis mera regia auctoritate et ex certa sciencia perpetuo valituras confirmamus. Pro ipsiusque domini archyepiscopi sinceris meritis ac devotis conplacenciis in nostre celsitudinis reminiscenciam revocatis et reductis particulatam possessionem Kezew [voca]tam a iurisdictione et potestate castri nostri Lewa ac castellanorum eiusdem pro tempore constitutorum liberam, absolutam et exemptam cum omnibus suis utilitatibus et pertinenciis universis ipsi domino archyepiscopo, item Leuconi, Thome et Nicolai eiusdem fratris sui ac eorum heredibus utriusque sexus, sicut prius [habeb]ant,⁸ nove donacionis nostre titulo damus, donamus et conferimus ac ipsis in perpetuam ascribimus hereditatem presentis privilegii nostri patrocinio mediante. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes concessimus litteras nostras privilegiales pendentes et autentici novi sigilli nostri duplicis munimine roboratas. Et ne inposterum presens nostra donatio possessionaria per nos pie et rationabiliter ipsi domino archyepiscopo et suis nepotibus prenotatis facta, pro eo, quia idem dominus archyepiscopus cancellariatus nostri fungitur officio, alicuius dubietatis et suspicii obfuscatur, sed salva semper permanens et inconcussa robur obtineat perpetue firmitatis, nec per quempiam valeat in irritum revocari occasione multacionis seu dubietatis huiusmodi evitanda sigillum nostrum secretum et rotundum, quod magister Nicolaus secretarius nostre notarius gestare noscitur ex eiusdem domine regine et prelatorum ac baronum nostrorum deliberato consilio sigillo nostro duplici et novo adiunctum huic carte statuimus fore apponendum seu appendendum. Datum per manus eiusdem domini Nicolai archyepiscopi Strigoniensis locique eiusdem comitis perpetuis, aule nostre cancellarii dilecti et fidelis nostri, anno domini M^o CCC^o LX° quinto, quinto decimo Kalendas Martii, regni autem nostri anno vicesimo quarto, venerabilibus in Christo patribus et dominis eodem Nicolao Strigoniensis, Thoma Colocensis, Ugulino Spalatensis, Nicolao Jadrensis et Elya Ragusiensis archyepiscopis, Demetrio Varadiensis, Dominico Transsylvano, Colomano Jaurinensis, Ladislao Wesprimiensis, Stephano Zagrabiensis, vicarioque regni Slavonie generali, Michaelae Agriensis, Vilhelmo Quinqueecclesiensis Dominico Chanadiensis, Johanne Vachyensis, Petro Boznensis, fratre Stephano Nitriensis, Demetrio electo Syriensis confirmato.

⁸ Esetleg : [dicta s]unt ?

Demetrio Nonensis, Nicolao Traguriensis, Stephano Farenensis, Valentino Macariensis, Matheo Sibiricensis, Michaelae Scardonensis, Pontina Senienis ecclesiarum episcopis ecclesias dei feliciter gubernantibus, Tyniniensi et Corbariensi sedibus vacantibus, magnificis viris Nicolao Kont palatino, Dyonisio woyvoda Transsylvano, comite Stephano Bubek iudice curie nostre, Johanne magistro tavarnicorum nostrorum, Nicolao de Zeech Dalmacie et Croacie, Nicolai de Machow banis, Petro Zwedor pincernarum, Paulo dapi-ferorum, Emerico agasonum, et Johanne ianitorum nostrorum magistris ac magistro Benedicto comite Poseniense aliisque quam pluribus comitatus regni nostri tenentibus et honores.

Kivül: XVII. sz.-i kézírással: Lajos király Miklos esztergomi érsek Varsvarg-jében (igy!) levő Bezeő (igy!) nevű faluról való donatioja ugj, hogy az benn megirt atyafiaira szálljon.

(Eredetije hártján, egérrágástól okozott néhány hézaggal és közepén nedvességtől teljesen elmosódott folttal, kék és fehér selyemzsinorból két lefüggő fonattal, melyek közül a baloldali vastagabb fonatról a nagypecsét hiányzik, a jobboldali vékonyabb selyemzsinóron megvan a gömbölyű, kisebbfajta viaszpecsét s benne a titkos, gömbölyű pecsétnek nyomai, a gróf Tholdalagi család koronkai levéltárában.)

IIASONMÁS SZÖVEGE.

Nos Lodouicus dei gr[ati]a Rex Hungar[iae] Memo[r]i[a]e c[om]m[en]-
dantes teno[r]e p[ra]ese[n]cium Significamus quib[us] expedit vniu[er]s[i]s,
quod nos rememo[r]atis et i[n] memo[r]ia[m] n[ost]r[a]e cellitudinis redu-
ctis fid[e]litatib[us] et f[er]uitior[um] laud[e]dignis m[er]itis ac sincerissimis
complacencys Reu[er]endi pat[ri]s dom[in]i Nicolai ead[em] et ap[osto]lica
gr[ati]a archyep[iscop]i St[ri]gonien[sis] lociq[ue] eiusd[em] Comitis p[er]-
petui et aul[ae] n[ost]r[a]e Canc[el]lary dilecti et fidelis n[ost]ri, qu[a]e ip[su]m
in cunctis n[ost]ris et regni n[ost]ri negocys ac expe die[i]onib[us] eo
fid[e]lit[er] quo f[er]uent[er] c[on]tinue uestigia n[ost]r[a]e maiestatis i[m]mi-
tando sudorosq[ue] labores suppo[r]tando p[ro] n[ost]ri regy regiminis et
hono[r]is increm[en]to cum omni sollicitudinis et dilig[e]nti[a]e studia nobis
locis et tempo[r]ib[us] opo[r]tunis exhibuisse scimus, exhibe[re] fentimus d[e]
p[ra]ese[n]ti et exhi bitur[um] p[ro] firmo credimus i[n] futur[um]. Volentes
eund[em] p[ro] p[rae]missis suis obsequiofis m[er]itis regio p[ro]sequi donatiuo,
quasdam possessiones, vnam vid[e]licet Atagyarmatha, quonda[m] Em[er]ici
p[ar]ui et aliam Tarnukleurynehaza nu[n]cupatas olim laurency d[i]cti Tar-
nuk et Nicolai Sclaui homi[n]u[m] fine h[a]e[re]dum folatio d[e]ceffor[um]
i[n] Comitatu Hunten[si] existe[n]tes ex app[ro]batissima regni n[ost]ri
c[on]suetudine manib[us] n[ost]ris regys d[e]uolutas n[ost]r[a]eq[ue] colla-
ci[oni] p[er]tinentes cum om[n]ib[us] ear[um] vtilitatib[us] et vtilitatum
quar[um]lib[et] integ[ri]tatib[us] ac p[er]tin[en]cys vniu[er]s[i]s sub eisd[em]
metis et limita[tio]nib[us] quib[us] e[a]ed[em] ab olim habit[a]e extiteru[n]t
et possess[a]e, nou[a]e donac[i]onis n[ost]r[a]e titulo d[e]dimus donauim[us]
et c[on]tulim[us] p[rae]fato domi[n]o Nicolao Archyep[iscop]o lure p[er]-
petuo et ir[r]euocabilite[r] possid[e]ndas ten[en]das p[ar]tit[er] et h[abe]ndas
ymo damus donam[us] et conf[er]im[us] in hys fe[ri]ptis Saluis Iurib[us]
alie[n]is. Dat[um] Zagrabi[a]e i[n] festo E[pi]ph[an]iar[um] domi[n]i Anno
eiusd[em] M^o CCC^o LX[esi]mo p[ri]mo.

(Eredetije az esztergami káptalan levéltárában. L. ad. 35. fasc. 1. No. 1. jelzettel.)

TARTALOM.

I. FEJEZET.

Keszei Miklós és a «de Frankló» mellék-név. — Keszei származása. — Ifjúkora. — Rokonsága. (3—14.)

II. FEJEZET.

Keszei Miklós királyi kápolnai ispán és titkos kancellár. — Esztergami prépost. — Nyitrai püspöksége. — Olaszországi tartózkodása. — Gazotti Ágost és a zágrábi káptalan. — A zágrábi káptalan küzdélme Medvevár birtoklásáért. — A Baboneg Istvánnal kötött szerződés. (14—26.)

III. FEJEZET.

Nagy Lajos nápolyi hadjárata. — Nápolyi Johanna pere. — A nápolyi háború. — A politikai helyzet Magyarországon. — Keszei szerepe. — Hadjárat a litvánok ellen. (27—37.)

IV. FEJEZET.

Az 1351-iki országgyűlésen hozott törvény oklevele. — Magyarázata. (38—45.)

V. FEJEZET.

A második litván hadjárat. — Keszei kalocsai érseksége. — Erzsébet anyakirályné zarándoklása Marburgba szent Erzsébet sirjához. — A kölni és aacheni zarándoklás. (45—67.)

VI. FEJEZET.

Giannino di Guccio francia trónkövetelő Magyarországon. (67—86.)

VII. FEJEZET.

Keszei Miklós esztergami érsek egyház-kormányzói működésének jellemzése. — A pozsonyi káptalan. — Keszei és a patrenusok. — Politikai helyzet. — Boszniai hadjárat. — V. Orbán pápa levele Nagy Lajoshoz. — Bolgár Hadjárat. (86—101.)

VIII. FEJEZET.

A pápaság világi állása a xiv. század elején. — A pápai székhely Avignonban. — IV. Károly császár és V. Orbán pápa. — A pápa visszatérése Rómába. (101—114.)

FÜGGELEK. (115—121.) — HASONMÁS SZÖVEGE. (122.)

KÉPEK.

ÖNÁLLÓ MELLÉKLETEK.

	Oldal
A zágrábi székesegyház	24
Marburg látképe... ..	41
A marburgi sz. Erzsébet-kápolna romjai	49
Nagy Lajos adománylevele Keszei Miklós részére	101

A SZÖVEGBE NYOMOTT KÉPEK.

	Oldal		Oldal
1. Czimkép: Eperjesi Wittich Károly rajza	1	5. Nagy Lajos második nagy pe- csétje	11
2. A garamkeszei templom... ..	3	6. Avignon (A pápai palota nyugoti része)	16
3. Zágráb pecsétje	8	7. Visegrádi romok	17
4. Esztergam vára	9		

	Oldal		al
8. Barletta	19	30. Szent Simeon ezüst koporsója	
9. Erzsébet királyné nagy pecsétje	23	Zárában	62
10. III. Endre ezüst dénárjai	24	31. Dombormű szent Simeon ezüst	
11. Gentilis czimere	25	koporsóján	63
12. Gentilis arc képe	26	32. Nagy Károly császár hermája ...	66
13. Nápolyi Johanna	28	33. Sebenico	67
14. Avignon (A pápai palota keleti		34. Rienzi érme	68
része)	29	35. Cola Rienzi domborművé képe ...	69
15. Nápoly	31	36. Siena	71
16. Velence	33	37. A pápai lak Sienában	73
17. III. Kázmér ezüst garasa	34	38. Visegrád	77
18. Erzsébet királyné titkos pecsétje	41	39. Krakó	81
19. Szent Erzsébet koporsója Mar-		40. Lajos király titkos pecsétje ...	85
burgban	46	41. Rienzi aláírása	89
20. IV. Károly császár pecsétje ...	50	42. Rienzi jelvénye	91
21. Majna-Frankfurt látképe	51	43. Szokolác vára	93
22. A marburgi sz. Erzsébet-templom	52	44. Nagy Lajos czimere sz. Simeon	
23. Szent Erzsébet szobra a marburgi		zárai koporsóján	95
székesegyházban	54	45. A trausnitzi bajor fejedelmi	
24. A három szent király ereklye-		kastély	96
ládája Kölnben	55	46. Bologna	97
25. Az aacheni székesegyház	56	47. Avignon	103
26. A magyar kápolna oltártáblája		48. Assisi sz. Ferencz képe	105
Aachenben	57	49. Petrarca	106
27. Nagy Lajos által ajándékozott		50. III. Albert osztrák herceg	107
ereklyemutató Aachenben	58	51. IV. Rudolf osztrák herceg pe-	
28. Az aacheni káptalan pecsétje ...	60	csétje	109
29. Szent Simeon aacheni ereklye-		52. Esztergom pecsétje	114
tartója	61		

MEGJEGYZÉSEK A KÉPEKRŐL.

ÖNÁLLÓ MELLÉKLETEK:

A zágrábi székesegyház (24. l.) Richter Aurél eredeti rajza.

Marburg látképe (41. l.) és *A marburgi szent Erzsébet-kápolna romjait* (49. l.) ábrázoló kép dúcza eredeti fényképfelvétel után Weinwurm Antal cinkografiai műintézetében készült.

Nagy Lajos adománylevele Keszei Miklós részére (101. l.) pergamen oklevél az esztergomi káptalan levéltárában. Olvasását l. 122. l.

A SZÖVEGBE NYOMOTT KÉPEK:

A címmlapot Eperjesi Wittich Károly festőművész tervezte és rajzolta.

A garam-keszei templom (3. l.) eredeti fényképfelvétel után Richter Aurél rajza.

Zágráb pecsétje (8. l.) Pór Antal «Nagy Lajos» cz. művében (80. l.) jelent meg előbb.

Esztergom várát (9. l.), helyesebben talán csak a vár déli részén feküdt királyi kastélyt ábrázoló képet a Nemz. Múzeum régiségtárában őrzött pecsétnyomó lenyomatáról Cserna Károly rajzolta.

Nagy Lajos második nagy pecsétjét (11. l.) a M. Nemz. Múzeum eredeti példányáról Maluhovszky Nándor rajzolta.

Avignon (16., 29., 103. l.) képeit Ehrle «De historia palatii Romanorum pontificum Avenionensis. Romae 1890» cz. művéből vettük át.

A visegrádi romok (17. l.) az «Archaeologiai Közlemények»-ben megjelent rajzról reprodukáltatott.

Barletta (19. l.) Saint-Non «Voyage pittoresque de Naples et de Sicilie (Paris, 1782)» cz. műből vétetett.

Erzsébet királyné egyoldalú nagy pecsétjét (felség-p.) (23. l.) az 1342 augusztus 5-ikén kelt oklevélen lévő eredetiről Károlyi Árpád levéltári igazgató úr szíves közvetítésével Stein Lajos rajzolta.

III. Endre ezüst dénárjai (24. l.) a M. N. Múzeum régiségtarának példányairól rajzoltattak.

Gentilis cainere (25. l.) Péterfi «Sacra Concilia» cz. műve első kötetéből.

Gentilis arcképét (26. l.) az assisi templom üvegfestményéről a Monumenta Vaticana (II. sor. 1 köt.) cz. publicatio közölte először.

Nápolyi Johanna arcképe (28. l.) Hahn Antal másolata Giottonak a nápolyi Incoronata-templomban őrzött festményéről. V. ö. Áldásy: «Alsáni Bálint» cz. művében közölt képpel.

Nápoly (31. l.) Székely Árpád rajza.

Velence (33. l.) Jacopo de Barbari fametszete után.

III. Kázmér ezüst garasa (34. l.) a Millennaris történet III. kötetéből.

Erzsébet királyné titkos pecsétjét (41. l.) Károlyi Árpád szíves közvetítésével Stein Lajos rajzolta le 1358. május 27-ikén kelt oklevélről (Bécsi állami levéltár).

Szent Erzsébet koporsója Marburgban (46. l.) eredeti fényképfelvétel után.

IV. Károly császár pecsétje (50. l.) a bécsi állami levéltárban lévő eredetiről.

Majna-Frankfurt látképe (51. l.) fénykép után készült.

A marburgi szent Erzsébet-templom (52. l.) és *Szent Erzsébet szobra a marburgi székesegyházban* (54. l.) szintén eredeti fényképfelvétel után készült.

A három szent király ereklyeládája Kölnben (55. l.) Bock Fr.: «Der Kunst- und Reliquienschatz des Kölner Domes, Köln und Neuss 1870» cz. műből vétetett.

Az aacheni székesegyház (56. l.) Barban G. fametszete után.

A magyar kápolna oltártáblája Aachenben (57. l.), *Nagy Lajos által ajándékozott ereklyenutató Aachenben* (58. l.), *az aacheni káptalan pecsétje* (60. l.), *szent Simeon aacheni ereklyetartója* (61. l.) Bock Ferencz: «Karl's des Grossen Pfalzkapelle und ihre Kunstschätze, Köln und Neuss» cz. művéből vétettek.

Szent Simeon ezüst koporsója Zarában (62. l.) és *Dombornú szent Simeon ezüst koporsóján* cz. képek Meyer Gotthold Alfréd: «Szent Simen ezüst koporsója Zarában» cz. művéből vettük át, melyet a M. Tud. Akadémia archaeologiai bizottsága adott ki. Meyer «Szent Simon»-t ir Simeon helyett.

Nagy Károly császár hermiáját (66. l.) Bock: «Karl's des Grossen Pfalzkapelle» cz. művéből vettük át.

Sebenico (67. l.) Székely Árpád rajza.

Rienzi érmét (68. l.) és *dombornúvű állítólagos képét* (69. l.) Rodocanachi «Cola di Rienzo. Paris 1888» cz. művéből vettük át.

Siena látképe (71. l.) a Mill. történet III. kötetében jelent meg először.

A pápai lak Sienában (73. l.) Antonio Federighi sienai szobrász műve után készült.

Visegrád (77. l.) Székely Árpád rajza.

Krakó (81. l.) képét a «Mittheilungen der Centralcommission . . .» cz. műből vettük.

Nagy Lajos király titkos pecsétje (85. l.) az Országos levéltár eredeti példányáról.

Rienzi aláírását (89. l.) Rodocanachi fentidézett művéből vettük. Olvasása: «Datum in Capitolio XVI Julij tribunus et liberator Urbis manu propria ad fidem».

Szokolócz vára (93. l.) Gopčević «Serbien» cz. művéből vétetett.

Nagy Lajos címere szent Simeon zárai koporsóján (95. l.) Keller idézett művéből való.

A trausnitzai bajor fejedelmi kastély (96. l.) eredeti fényképfelvétel után készült.

Bologna (97. l.) Székely Árpád eredeti rajza.

Assisi szent Ferencz képe (105. l.) a subiacói apátság XIII. századi falfestménye után.

Petrarca képe (106. l.) közelkorú miniatur reproductiója.

III. *Albert osztrák herceg és két felesége (Erzsébet és Beatrix)* (107. l.) Stillfried: «Kloster Heilbronn» cz. művéből.

IV. *Rudolf osztrák herceg pecsétje* (109. l.) a bécsi állami levéltár eredeti példányáról

Esztergom pecsétje (114. l.) a M. Nemz. Muzeum régiségtárában őrzött pecsétnyomó lenyomata után készült. Itt jegyezzük meg, hogy *Esztergom* nevét a szerző határozott kívánságára hagytuk meg a régies *Esztergam* alakban, a mai szokott alak helyett, mivel a szerző egyéb műveiben (pl. a «Történeti Életrajzok»-ban megjelent «Nagy Lajos» cz. művében is) mindenütt «Esztergam»-ot ír.